

Náboženské elementy v české bylinkářské tradici

Bc. Martin Novák

**Diplomová práce
2008**

Souhrn

Moje diplomová práce se zabývá náboženskými elementy v České bylinkářské tradici. Snažím se odpovědět na problém kontinuity této tradice. Srovnávám představy o lidském těle a o silách které působí pozitivně na lidské zdraví a které naopak vytvářejí lidskou nemoc. V úvodních kapitolách se snažím ujasnit základní pojmy jako je magie, lidové náboženství, lidové léčitelství a také metodologii své práce. V dalších kapitolách popisují jak se na celou problematiku dívá národopisná literatura. Popisují zde různé představy o lidském těle, uvádím také představy o pozitivních silách působících na lidské zdraví a naopak negativní síly vytvářející lidskou nemoc. V druhé části své práce se zabývám současnými směry pracujícími s bylinami. Jako prvním fenoménem se zabývám zbytky tradiční magické léčby dnes reprezentované bohyněmi, kde své poznatky opírám o vlastní terénní výzkum na Moravsko Slovenských Kopanících. Dalším směrem je bylinkářství spojené s římsko katolickou tradicí. Zde se jedná o klášterní tradici dnes reprezentovanou klášterem v Rajhradě. Uvádím i Hieldegardovskou medicínu která je soudobý směr odkazující se k romantické vnímání klášterní tradice. Okrajově se zmiňuji o léčitelích hlásících se k římskoatolické tradici. V následující kapitole se zabývám spagyrií což je uplatnění hermetické filozofie na zpracování bylin. Věnuji se také Wicce a jejímu novopohanskému vztahu k přírodě. Závěrečná kapitola je věnována Alternativní medicíně a jejím představám o lidském těle a silách působících na zdraví či nemoc. V závěru hodnotím kontinuitu bylinkářské tradice a srovnávám různé představy o silách, které působí na nemoc či zdraví. Ve své práci se opírám o primární a sekundární literaturu, rozhovory a terénní výzkum.

Klíčová slova

Bylinkářství, magie, zdraví, nemoc, náboženství, lidové léčitelství,

Summary

This master thesis deals with religious elements in the Czech herbal tradition. In particular, I am trying to respond to the problem of continuity of this tradition. In this way, I compare perceptions of the human body and the forces that have positive effects on human health and those that invoke human diseases. In my work I build upon the primary and secondary literature, interviews and field research.

In the introductory chapter I try to clarify the fundamental concepts such as magic, folk religion, folk healing, as well as the methodology of this thesis. In subsequent chapters I describe how the issue is addressed in the ethnographic literature. I explore various ideas about the human body including conceptions of positive forces that influence human health and the negative ones that causes human diseases.

The second part of this work deals with the current trends in religious working with herbs. The first phenomenon I explore, are the remnants of the traditional magical treatment represented today by goddesses. Here, I build upon my field research in the Moravian-Slovak Kopanice region. Another direction is the herbal medicine tradition developed within the Roman Catholic Church. This monastic tradition is now represented by the Rajhrad monastery. I also touch upon the Hildegardian medicine that is a contemporary direction in herbal medicine that is referencing to the romantic perception of the monastic tradition. Further, I mention briefly the healers professing to the Roman Catholic tradition.

The next chapter deals with the spagyria which is an application of hermetic philosophy on herb processing. I turn the attention also to Wicca and its neo-pagan relation to the nature.

Final chapter is devoted to alternative medicine and its perception of the human body and the forces influencing health and diseases. In my conclusions I evaluate the continuity of herbal medicine traditions and provide a comparison of different perceptions of forces affecting illness or health.

Key words,

herbs, Hildegard of Bingen, illness, religion, folk healing, magic, herbal medicine

Obsah

Úvod	7
I. Bylinkářství v tradiční lidové kultuře	9
1.Lidové náboženství	9
2.Magie a náboženství	10
3.Představy o lidském těle	14
4.Pozitivní síly	18
5.Negativní síly	25
6.Byliny	29
7.Kdo se věnoval léčení	34
8.Magická léčba dnes	36
II. Bylinkářství v římskokatolické tradici	40
1.Římskokatolická tradice a vztah k nemoci	40
2. Bylinkářství v klášterní tradici	42
3.Hieldegardovská medicína	44
4.Katoličtí léčitelé	45
5.Bylinkářství v katolické tradici shrnutí	47
III. Spagyrie	48
1.Spagyrie učení	48
2.Spagyrie v současnosti	50
3.Spagyrie shrnutí	53
IV.Wicca	55
1.Wicca historie	55
2.Učení Wiccy a svátky	56
3.Wicca a bylinkářství	57
4.Wicca shrnutí	59
V. Byliny a alternativní medicína	60
1.Byliny v alternativní medicíně	60
2.Shrnutí	64
Závěr	68
Bibliografie	71
Seznam příloh	75

Úvod

K zájmu o náboženské prvky v českém bylinkářství mne inspiroval obraz od Johanna Lederwasche s názvem Zvěstování tolerance. Na obraze z doby Tolerančního patentu stojí císař Josef II a ukazuje na kříž s Ježíšem Kristem. Pod ním jsou napsána slova „My všichni naležíme Bohu.“ Na levé straně obrazu je shromážděn hlouček věřících, kteří jsou oblečeni v dobovém oblečení symbolizujícím jejich víru. Pod postavami je tato víra ještě písemně charakterizována. Nejblíže kříži stojí římský katolík a za ním luterán spolu s kalvinistou a pravoslavným. V hloučku jsou také postavy charakterizující konfese, na něž se toleranční patent nevztahoval. Patří mezi ně husita a také člen jednoty bratrské. Hlouček uzavírá postava Turka symbolizující islám a postava znázorňující židovství. O kousíček dal za hloučkem věřících stojí postava ženy oblečená v kroji. Nápis pod ní ji charakterizuje jako babku kořenářku. Právě tato postava ve mně vzbudila mnoho otázek. Proč měl malíř potřebu znázornit symbol lidového bylinkářství vedle ostatních náboženských směrů? Vnímal snad lidové bylinkářství jako specifický druh náboženské tradice? Sama postava kořenářky stojí zároveň v hloučku, ale zároveň trochu opodál. Můžeme toto pokládat za jistý druh symboliky vztahu lidového léčitelství ke křesťanství? Na celém obraze je to také jediná ženská postava.

V populární literatuře ovlivněné náboženským hnutím Wicca se vytváří mýtus bylinkářek jako nositelek staré pohansko šamanské tradice znalosti rostlin, které až nepřející inkvizice začala pronásledovat a označovat za čarodějnice. Tato literatura vytváří obraz autentického přírodního náboženství stojícího v protikladu vůči křesťanství.

Bylinkářství samo o sobě je součástí racionální vědy fytotherapie zabývající se léčebným využitím rostlin. Přesto v minulosti i v současnosti, jak jsem výše ukázal, bývá spojováno s náboženským fenoménem. Výše uvedené podněty mně přivedly na otázku, zda je bylinkářství spojováno s náboženstvím shodou historických náhod, nebo se v něm silně uplatňují náboženské představy o světě. Na tuto otázku mohu odpovědět jediné tehdy, pokud budu studovat bylinkářství v kontextu s lidovým léčitelstvím. Bylina a její léčebný účinek vstupuje tedy symbolicky do světa náboženských představ lidového léčitelství a v tomto světě probíhá uzdravovací proces. Samo lidové léčitelství je v určitém vztahu k náboženské tradici.

Představy lidového léčitelství jsou tedy pro mě zrcadlem představ člověka o univerzu a jeho vlastním postavením v něm. Za vztahem člověka a byliny se skrývá vztah člověka a přírody. V dnešním světě, kde je člověk stále více odtržen od přírody, mi připadá hledání tohoto vztahu jako velmi smysluplné. Odhalování náboženských skutečností ve zdánlivě světských jevech nám umožňuje pochopit hlouběji fungování lidské společnosti.

Bylikářstvím a lidovým léčitelstvím se spíše zabývá kulturní antropologie. Já se ve své práci snažím na celý problém podívat očima religionistiky. K základní religionistické metodologii patří komparace. Jacques Waardenburg rozlišuje tři druhy vědeckého srovnání: „1. Za prvé se takové srovnání prostě může pokoušet co nepřesněji stanovit shody a rozdíly mezi dvěma či více danými konkrétními předměty.¹“ Jedná se o co nepřesnější popis, na jehož základě se srovnává bez přihlednutí k širšímu kontextu. „2. Za druhé se srovnání může týkat rovněž funkcí, jež mají předměty ve svém kontextu, postavení, které zaujímají v procesech, nebo pozic, které mají ve strukturách svého kontextu.²“ Tento druh srovnání se neomezuje na pouhý popis, ale zaměřuje se na nejbližší kontext předmětů. „3. Třetí rozměr srovnávaného materiálu představuje výzkum dvou nebo více předmětů v jejich celkových kontextech³“. V tomto případě se jedná o srovnání v co nejširším kontextu. Ve své práci jsem zvolil druhý případ srovnávání, tedy porovnávání na základě nejbližšího kontextu. Byliny vstupují do myšlenkových představ lidového léčitelství. Mezi tyto představy patří například transcendentální vysvětlení účinků bylin, rituály při sběru, představy o lidském těle, pozitivní síly působící na uzdravení nebo naopak negativní síly tvořící nemoc. Právě tyto představy jsem si vytknul za cíl srovnání.

Na rozdíl od globálního srovnání, které je z různých stran kritizováno, jsem si zvolil omezené srovnávání.⁴ Toto srovnávání se uskutečňuje pouze v určité kulturní oblasti. Já srovnávám pouze na území České republiky s drobnými přesahy na území Slovenska. Směry, které srovnávám, vycházejí pouze z evropské tradice.

Jestliže chci celý široký fenomén bylikářský nějakým způsobem technicky uchopit, musel jsem tento fenomén rozdělit do několika směrů. První z těchto směrů je tradiční lidové léčitelství, další pak je bylikářství se vztahem k římskokatolické tradici, použití bylin v hermetické tradici a jako poslední fenomén jsem vymezil špatně definovatelný směr alternativní medicína a Wicca. Tyto skupiny se vymezily na základě náboženských tradic, k nimž se bylikářství odkazuje. Pokusím se také popsat kontext, jakým se bylikářství k těmto skupinám vztahuje.

Pracovat budu na základě rozboru literatury a tam, kde uznám za vhodné, zvolím formu individuálních rozhovorů. Srovnáváním náboženských představ v českém bylikářství mi umožní zrekonstruovat myšlenkovou strukturu části lidového léčitelství a najít odpověď na to, zda se v lidovém léčitelství uplatňuje kontinuita tradice.

¹ Jacques Waardenburg: Bohové zblízka, Brno 1997, str. 66.

² Waardenburg, str.66.

³ Waardenburg, str. 67.

⁴ Waardenburg, str. 68.

I. Bylinkářství v tradiční lidové kultuře

I.1. Lidové náboženství

V první části své práce, se zabývám bylinami a jejich vztahem k lidovému náboženství. Na začátku této statě je třeba vyjasnit, co se myslí pojmem lidové náboženství. Jacques Waardenburg uvádí: „Prvky lidového náboženství, které nejsou ve shodě s oficiálním či normativním náboženstvím, jak ho určují stoupenci tohoto náboženství pomocí normativních výkladů“⁵ a dále zdůrazňuje, že lidové náboženství se traduje zásadně ústně. Lidové náboženství může v některých případech svým pohledem i řešením problémů překročit meze oficiálního náboženství. Národopisná encyklopedie charakterizuje lidovou zbožnost následovně: „Lidová zbožnost byla synkrezí posvátného a světského vztahu člověka ke světu a bohu, do něhož se prolínaly starší předkřesťanské představy (spojené s vírou v nadpřirozené bytosti a se značnou pověřivostí) a křesťanské rituály.“⁶ Zdůrazňuje také vývoj lidové zbožnosti, která vznikala v prostředí christianizace Evropy, kdy se spolu sžívaly staré pohanské kosmologické představy s ideály křesťanství. Jasně to ukazují lidové svátky, kde se uplatňuje pojetí církevního roku aplikované na cyklické vnímání času typické pro předkřesťanské myšlení. Do vývoje lidové zbožnosti zasáhla také reformace, ale nejvíce barokní⁷ kultura. Obohatila lidovou zbožnost o nový kult světců, zázračných obrazů, pramenů a nové poutě.⁸ Jiným způsobem se na lidové náboženství dívají autoři Jan Rychlík a Magdaléna Rychlíková. Jejich definice lidového náboženství zní: „Lidové náboženství budeme chápat jako synkretický útvar, který se skládá z následujících složek: z pověr, z náboženských představ předkřesťanského původu a z nepochopené křesťanské věrouky“. Na pověru se dívají dvojím způsobem. Za prvé pověra jde skrze náboženství a můžeme tedy celé lidové náboženství označit za pověru. Za druhé je lidové náboženství synkrezí pověry a křesťanství. V prvním případě chápou pověru jako abstraktní pojem a ve druhém mají na mysli její konkrétní projev.⁹ Problematika pověry se také týká tématu byliny v lidovém náboženství. Vladimír Vondráček razí definici pověry jako: „Pověra jako taková, je takové přesvědčení, které bez respektování přírodních zákonů, ale na podkladě víry v neexistující zákonitosti věří v možnost vzniku nebo zániku některých jevů a podle toho uvádí v chod určitá jednání.“¹⁰ Dále pak rozděluje pověry vysvětlující, zasahující, ochranné a věšticí. Další rozdělení pověr se může vytvořit na základě oblastí, kterých se týkají jako

⁵ Waardenburg, str. 94.

⁶ Kolektiv autorů: Národopisná encyklopedie, str. 490.

⁷ Jan Rychlík, Magdaléna Rychlíková: Magie, pověra, zvyk, lidové náboženství - jejich vzájemné vztahy, sborník Magie a náboženství, str. 31.

⁸ Tamtéž, str. 491.

⁹ Tamtéž, str. 32.

například profesionální, zdravotnické, rasové a jiné.¹¹ Národopisná encyklopedie definuje pověru na základě pověrečné povídky, tedy vyzdvihuje její narativnost: „Pověrečné povídky se vyprávějí jako skutečné události, které jsou dokumentovány důkazy z osobní zkušenosti.“¹²

U všech předchozích definic vyvstává otázka, co je vlastně lidové. Tento pojem je nejasný a uměle vytvářený. Velmi ostré kritice podrobil národopis a jím vytvořenou ideu lidu David Kocman. Zamyslel se nad tím, jakou základní ideu v sobě národopis obsahuje. Polemizuje s názorem, že národopis je pouhou obětí různých ideologií. Naopak autor článku článku tvrdí, že národopis sám o sobě byl postaven na nacionalistické ideologii.¹³ Národopis uměle vytvořil ideu lidu, který funguje jako nezkažený relikv minulé. Pojem lidu se vytvářel jako protiklad vůči spíše aristokratickému německu.¹⁴ Národopis stál na dvou pilířích. Prvním pilířem bylo psané slovo. Druhým pilířem bylo muzejnictví. Právě tato disciplína pomohla dotvořit uměle vytvořený konstrukt lidu. Muzejnictví předkládalo hmotné památky, které dokládaly existenci lidové kultury.¹⁵ Také Národopisná encyklopedie přiznává, že k vytvoření národopisného hnutí přispěly politické důvody, nejvíce při organizování Národopisné výstavy.¹⁶ Národopis se ustanovil jako věda skládající se z více vědních oborů, jako je historie, archeologie či etnografie. Přesto na nacionalistických formulacích se badatelé jako Č. Zíbrt, F. Baroša a J. Kvani podíleli okrajově.¹⁷ Celý národopis je tedy poznamenán ideologií a jistou vědeckou nejasností, přesto tyto argumenty nesnižují význam národopisných sběrů.

..

I.2. Magie a náboženství

Náboženské elementy v tradičním českém bylinkářství jsou mnohdy spojeny s magickými praktikami. Pokud ve své práci jako hlavní náboženský element v tradičním českém bylinkářství pokládám právě tyto magické praktiky, musím také objasnit vztah náboženství a magie. Na povahu tohoto vztahu neexistuje jednoznačná odpověď. Jednotliví myslitelé definují magii, ale také její vztah k náboženství rozdílně.

James George Frazer patří mezi autory, kteří magii a náboženství pojímají jako dva odlišné fenomény. Podívejme se blíže na důvody, které jej k tomuto rozdělení vedou. Již v úvodu svého díla *Zlatá ratolest* se Frazer zabývá rozdělením tohoto fenoménu: „Budeme-li analyzovat principy myšlenky, na kterých je založena magie, pravděpodobně zjistíme, že jsou dva: za prvé,

¹⁰ Vladimír Vondráček, František Holub: *Fantastické a magické z hlediska psychiatrie*, Praha 1968, str. 123.

¹¹ Tamtéž, str. 123.

¹² Kolektiv autorů: *Národopisná encyklopedie*, str. 792.

¹³ David Kocman: *Politika národopisu*, sborník Cargo, č. 9, 1999, str. 92.

¹⁴ Tamtéž, str. 94.

¹⁵ Tamtéž, str. 97.

¹⁶ Kolektiv autorů: *Národopisná encyklopedie*, str. 611.

že podobné vytváří podobné, čili že výsledek se podobá své příčině a za druhé, že věci, které byly jednou již ve vzájemném styku, působí navzájem na sebe i poté, co byl fyzický styk přerušen.¹⁸ Magii z tohoto hlediska rozděluje na homeopatickou, stojící na zákonitostech podobnosti a kontaktní magii, položenou na zákonitosti doteku. Oba tyto směry přiřazuje do kategorie sympatické magie.¹⁹ Na jiném místě své knihy se zmiňuje o tom, že aplikace těchto dvou systémů může být v rovině, kterou vyjadřuje tímto způsobem: „Cílem pozitivní magie či kouzelnictví je vyvolat žádoucí výsledek, cílem negativní magie či tabu je zabránit nežádoucímu výsledku.“²⁰ Na stejném místě také rozděluje magii na teoretickou neboli pseudovědu a praktickou, nazývanou pseudoumění.²¹ „Posuzujeme-li ji jako systém přírodních zákonitostí, to je jako výklad pravidel, která určují následnost dějů ve světě, může být nazývána teoretickou magií, posuzujeme-li jí jako souhrn návodů, jimiž se řídí lidské bytosti, aby dosáhli svého cíle, může být nazývána praktickou magií.“²² Frazer tedy chápe magii v podstatě jako systém, který nemá žádný vztah k transcendentnu, ale jako umění postavené na nesprávném chápání zákonitostí. Z této výchozí pozice posuzuje také vztah magie a náboženství. Magii řadí za bližší vědě než náboženství. Magie sice pracuje s asociací představ, ale podle Frazera je nesprávně používá, poněvadž správné použití by vedlo k vědě. Co se týká náboženství, Frazer používá definici náboženství jako usmiřování či nakloňování sil nadřazených člověku. Tyto síly tedy mohou zasáhnout do chodu světa a ovlivnit jej. Podle Frazera je to v přímém rozporu z vědou a magií, které předpokládají mechanický běh světa.

Dále uplatňuje své evolucionalistické přesvědčení o tom, že magie předcházela náboženství a teprve její neúčinnost donutila člověka přejít na náboženství.²³ Magie a věda mají podobný vztah k přírodě, který vychází z víry v neměnné zákonitosti, jež v ní panují. Magie ovšem tyto zákonitosti nesprávně pochopila. Náboženství vycházející z víry v moc nadpřirozených bytostí, zastává protikladný názor na přírodu. V pojetí náboženství v přírodě neexistují žádné zákonitosti, což umožňuje působení nadpřirozených bytostí.

Frazerovo dílo se dnes řadí spíše do historie religionistiky, přestože jeho pojetí vztahu magie a náboženství vyvolalo v religionistice značnou diskusi, která trvá dodnes.²⁴ Jedním z Frazerových prvních kritiků byl Edward Evans Pritchard, který hledal hlavně postavení magie v daných společnostech a zkoumal, jaký smysl magie v těchto společnostech má. Pochopením tohoto smyslu pochopíme i celý fenomén.²⁵ Magii a náboženství chápe jako stejný fenomén.²⁶

¹⁷ Tamtéž, str. 611.

¹⁸ Frazer James George: Zlatá ratolest, Mladá fronta, Praha 1994, s. 18

¹⁹ Frazer, 1994, s. 18

²⁰ Frazer, 1994, s. 25

²¹ Frazer, 1994, s. 25

²² Frazer, 1994, s. 18

²³ Frazer, 1994, s. 55-56

²⁴ Horyna Břetislav: Úvod do religionistiky, Oikoymenh, Praha 1994, s. 37

²⁵ Soukup Václav: Přehled antropologických teorií kultury, Portál, Praha 2000, s. 112-114

²⁶ Horyna, 1994, s. 37

Ludwig Wittgenstein kritizuje Frazera již za jeho metodiku - Frazer předkládá fakta ve světle vlastní interpretace. Přitom podle Wittgensteina každé vysvětlení je pouhá hypotéza.²⁷ Dále pak kritizuje Frazera za to, že si nedokáže představit spirituální život divochů odlišný od spirituálního života anglických kněží.²⁸

Émile Durkheim předpokládá, že magie a náboženství spolu primárně souvisejí: „Magie také sestává z víry a rituálů. Stejně jako náboženství, také ona má své vlastní mýty a dogmata.“²⁹ Rozdílnost tedy nachází ve společenském aspektu. Durkheim prohlašuje: „Víra v pravém slova smyslu náboženská je vždy sdílena určitou skupinou osob, jenž se k ní hlásí a vykonává příslušné rituály. Nepřijímá ji pouze každý člen tohoto společenství samostatně, ale je skupinovou záležitostí, z níž se rodí jeho jednota.“³⁰ Naproti tomu magie vystupuje jako čistě individuální záležitost: „Cílem magie však není spojovat jednoho svého přívržence s druhým a slučovat je do společenství žijícího stejným životem.“³¹ Durkheim sice říká, že kouzelníci sice občas vytvářejí jakési společnosti, ale tyto společné rituály nehrají ve fungování magie nezastupitelnou úlohu. Magická společenství také nezahrnují všechny přívržence magie, ale pouze kouzelníky. Kouzelník je sice pro magii tím, čím pro náboženství kněz, ale církev není tvořena pouze kněžským stavem, nýbrž je to společenství tvořené také laiky. Durkheim tedy pojímá náboženství převážně ve vztahu k společenství a z rozdílnosti postavení magie ve společenství vyvozuje i rozdíl mezi magií a náboženstvím. Durkheimova definice vztahu magie a náboženství vychází z jeho definice náboženství: „Náboženství je jednotný systém praktik vztahující se k posvátným věcem, tj. k věcem odtahitým a zakázaným, systém víry a praktik, které sjednocují všechny své přívržence v jediném morálním společenství nazývaném církev.“³² Do první části jeho definice ještě můžeme zařadit magii, ale v druhé části se magie a náboženství rozcházejí.

Jiný úhel pohledu na danou tematiku zastává historik Richard Kieckhefer. Jeho pojetí je pro nás zajímavé, protože se zabývá magií ve středověké kultuře a ne magií přírodních národů. Všíhá si faktu, že termín je od počátku nejasně definován. Termín magie se začal používat v antickém Řecku pro náboženské praktiky zoroastriánských perských kněží. Protože se jednalo převážně o cizince věnující se pro antické řecky neobvyklé činnosti, měl termín magie od počátku silný emoční význam, jako něco zlověstného či nekalého.³³ Pokud se stejné činnosti věnovali Řekové, jako například věštění či tvorbě amuletů, využívali při tom pomoci vlastních bohů a jednalo se z jejich hlediska o normální náboženskou praxi. Pokud se stejné činnosti věnovali cizinci, mluvilo se o magii. Stejný stereotyp myšlení převzali křesťanští autoři. Pro

²⁷ Wittgenstein Ludwig: Remarks on Frazer's Golden Bough, Brynmill Press, Nottingham 1979, s. 86.

²⁸ Wittgenstein, Nottingham 1979, s.88.

²⁹ Durkheim Émile: Elementární formy náboženského života, Oikoymenth, Praha 2002, s. 50.

³⁰ Durkheim, 2002, s. 52.

³¹ Durkheim, 2002, s. 53.

³² Durkheim, 2002, s. 55-56.

³³ Richard Kieckhefer: Magie ve středověku, Praha 2005, str. 26.

pohanské autory byl také důležitým prvkem magie její neveřejnost, uctívání bohů v soukromí za účelem škodit je magické. Pro křesťany, kteří v antice sami pěstovali tajné obřady, nebyl tento prvek důležitý.³⁴ Naopak křesťané pojímali magii jako jakékoliv uctívání bohů mimo jediného křesťanského boha. Tento přístup provázal křesťanství také ve středověku. Intelektuálové a teologové mohli označit za démonickou magii také fenomény, jež prostému lidu připadaly jako něco naprosto přirozeného. Tento příklad ukazují například zařikávání za účelem léčení.³⁵ Kieckhefer polemizuje s názorem na rozdělení magie a náboženství na základě toho, že magie přikazuje a náboženství prosí. Poukazuje na fakt, že magická zařikávání středověku mají mnohdy prosebný charakter. Toto se týká také démonologické magie.³⁶ Ovládnutí démonů pomocí příkazů se odehrává až po získání potřebné síly pomocí prosebných rituálů vztahujících se k bohu. Kieckhefer pojímá vymezení pojmu magie vůči náboženství jako umělý produkt účelového nazírání na daný problém.

Také Jacques Waardenburg se hlásí k názoru na nedělitelnost náboženství a magie. Spíše než termín magie prosazuje termín „magické chování“. Tento typ chování můžeme pochopit pouze v kontextu náboženského myšlení, protože se jedná o symbolické úkony. Tyto úkony se nemusejí týkat objektivního světa, ale spíše lidské duše.³⁷

Jedním z autorů, kteří se věnují magii současnosti, je religionista Zdeněk Vojtíšek. „Magie ať ve smyslu praktik či životní filozofie je součástí řady esoterických směrů a škol a je od esoterismu prakticky neoddělitelná.“³⁸ Vojtíšek tedy tvrdí, že to co považujeme za magii v současné době, je pevně spojeno s filozofií hermetismu. Ivan Štampach o vztahu náboženství a magie píše: „Magie jako taková ovšem bývá považována za protějšek náboženství. V náboženství člověk vůči transcendentní skutečnosti projevuje úctu a podřizuje se jí, v magii chce duchovní síly a mocnosti postavit do svých služeb. Magici někdy chtějí s náboženstvím spolupracovat, jindy se proti němu staví.“³⁹

Osobně se domnívám, že magii a náboženství nemůžeme striktně oddělovat, ale pouze nám to pomáhá některé fenomény lépe uchopit.

Je třeba také vyjasnit, co znamená termín lidové léčitelství. Českomoravský svaz léčitelství charakterizuje léčitele takto: „Léčitel poskytuje pomoc při uzdravování tělesných a duševních nemocí a to formou aplikace přírodních postupů a neinvazivních technik. Na základě spirituálního nazírání na vesmírné a světové dění radí nemocným, jak docílit harmonizaci osobnosti a jednotlivých fyziologických funkcí.“⁴⁰ Jedná se o definici samotných léčitelů. Národopisná encyklopedie definuje léčitele jako: „Většinou laik, který za úplatu

³⁴ Kieckhefer, str. 54.

³⁵ Kieckhefer, str. 25.

³⁶ Kieckhefer, str. 31.

³⁷ Jacques Waardenburg „Bohové zblízka, Brno 1997, str. 104.

³⁸ Zdeněk Vojtíšek Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice Portál Praha 2004 str. 165

³⁹ Odilo I. Štampach Satanismus jeho kořeny a souvislosti sborník Satanismus Oliva Praha 1997 strana 7

⁴⁰ Dana Motyčková, Lidové léčitelství, Praha 2003

provozuje úkony k uzdravení nemocných osob či domácích zvířat.⁴¹ Lidové léčitelství je také širší termín než alternativní medicína. Lidové léčitelství zahrnuje praktiky k získání prospěchu, lásky, hledání ztracených věcí nebo také poškozování jiných lidí.⁴²

I.3. Představy o lidském těle

V této kapitole vycházím z díla Josefa Čižmáře Lidové léčitelství v Československu, které je stěžejním dílem v českém prostředí o této problematice.

Představy o lidském těle tak jak o nich referuje Josef Čižmář nejlépe odpovídají pojmu pověry. Podle rozdělení Vladimíra Vondráčka je můžeme zařadit do kategorie zdravotnické pověry. Na každou část lidského těla se vztahuje určitá pověra. Většina pověr se snaží podle vnějších charakteristik určit osobní charakter jedince. Jedná se o formu lidové fyziognomie.⁴³

Nejvíce pověr vztahujících se k osobní charakteristice jí určuje podle tvaru tváře: „Čelo úzké a nízké znamená malé vlohy duševní a zároveň nenasytu, jedlíka.⁴⁴ Naproti tomu lidé z vysokým čelem se za moudré pokládají.“ Přesto v lidových pověrách na každou negativní charakteristiku existuje pozitivní odpověď. Takto se hanlivě lidé s nízkým čelem vysmívají lidem z vysokým čelem: „Vůl má vysoké čelo a je sprostý vůl.“⁴⁵ Hlava je sídlem lidského života, protože hlavou se člověk rodí.⁴⁶ Některé části lidského hlavy mohly také sloužit k prognózám. Zní-li v pravém uchu, mluví o vás lidé dobře, ale zní-li v levém uchu, lidé vás pomlouvají. Stačí se pak pouze kousnut do malíčku a dotyčný klevetník si přikousne jazyk.⁴⁷ Na nose se poznával blízky skon člověka „Nos mu končí“ - umírá.⁴⁸ Měkký nos značí také lež. Oči v lidovém prostředí vyjadřovaly lidské emoce. Zlost, smutek, zamilovanost a lidskou dobrotu. Pokud někoho svrbí pravé oko, uvidí něco rád a pokud levé, uvidí něco nerad.⁴⁹ Vlasy byly v lidovém podání nositeli nemoci, jako například zimnice. Proto se na určité stromy zavěšovaly či zavrtávaly.⁵⁰

Vedle obličeje byla ruka nejdůležitější částí lidského těla při určování lidské povahy. Rozeznávala se ruka široká, pracovní a citlivá. Také teplota ruky svědčila o lidské povaze.⁵¹ Nohy jsou v lidovém podání symbolem síly či slabosti. Mnohem méně pozornosti věnovalo lidové prostředí vnitřním orgánům. Například co se týče lidských svalů, existuje jediná pověra.

⁴¹ Kolektiv autorů, Národopisná encyklopedie, str. 464.

⁴² Tamtéž, str. 460.

⁴³ Národopisná encyklopedie, str. 502.

⁴⁴ Josef Čižmář: Lidové lékařství v Československu, Brno 1946, str. 25

⁴⁵ Tamtéž, str. 25

⁴⁶ Tamtéž, str. 33.

⁴⁷ Tamtéž, str. 53.

⁴⁸ Tamtéž, str. 49.

⁴⁹ Tamtéž, str. 41.

⁵⁰ Tamtéž, str. 38.

⁵¹ Tamtéž, str. 68.

Pokud má dítě masitý přírostek pod pravou rukou bude mít velkou sílu.⁵² Kostí obsahují zčásti ducha zemřelého, proto se také používaly na výrobu amuletů. K léčení se také používal mech z oběšencovy lebky.⁵³ Dobrý žaludek značí trpělivost.⁵⁴ Dobré plíce jsou hlavní podmínkou zdraví. Srdce je v lidových představách sídlem emocí.⁵⁵ Mozek naproti tomu sídlo rozumu.

Krev v sobě skrývá duši člověka, protože pokud člověk vykrváčí, zemře. Krev čerstvě sřátého platila za léčivo proti padoucnici. Krev se také používala jako diagnostický prostředek při pouštění žilou. „Je-li krev pěnivá, znamená to kašel, je-li hustá, zle se má člověk v prsách.“⁵⁶ Pouštění žilou byla důležitá praktika lidové medicíny. Filozofie pouštění žilou stojí na myšlence zbavení těla zkažené krve.⁵⁷ Například boláky na těle můžou pocházet ze zkažené krve.⁵⁸ Tyto představy v sobě uchovávají myšlenky antického lékaře Hippokrata o zdraví jako rovnováze základních tělesných šťáv. Čtyři základní prvky - voda, vzduch, oheň a země v představách hippokratiků mají vlastnosti vlhka, chladu, tepla a sucha. Tyto základní látky korespondují v lidském těle se čtyřmi tělesnými šťávami krví, hlenem, žlutou žlučí a černou žlučí.⁵⁹ Na základě těchto představ vznikl také způsob lidového léčení pomocí baněk. Podle způsobu aplikace se rozdělovaly na suché baňky a krvavé baňky. Suché baňky se rozehráté pouze přikládaly na kůži, kdežto krvavé baňky byly spojeny s naříznutím kůže. Baňky se přikládaly na lidské tělo pomocí obrazových tabulek určujících vhodná místa takzvaných minuicí.⁶⁰ Méně drastickou metodou zbavování těla nezdravé krve bylo přikládání pijavic.⁶¹

Protikladem těla je lidská duše. Josef Čižmář na základě sesbíraných pověr vyvozuje předpoklad, že lidové prostředí vytvořilo originální pojetí dualismu těla a duše. „Tak ustálil se v názoru lidu o duši dualismus, jakého žádná soustava náboženská nevyvinula.“⁶² Čižmář také z lidových pověr vyvozuje, že lid zastával víru v převtělování duší do zvířat, stromů a rostlin. Jako příklad uvádí víru v to, že se duše neviňátek převtěluje do holubic a duše zločinců do krkavců. „Na Vizovicku vyprávějí, že ovocný švestkový strom uschne a hyne proto, že se z trnek palí slivovice, poněvadž se tím zároveň ve stromech těch sídlící duše pálí.“⁶³

Důležitým prvkem lidové víry, ke kterému se vztahovala řada pověr byl očištěc duše. „Když píská v kamnech, říkají na Dačicku, že jsou to dušičky v očištcí i házejí do ohně drochýrky z chleba.“⁶⁴ Čižmářovy postřehy ohledně náboženství musíme přijímat s rezervou, protože se nejednalo o jeho hlavní zájem. Tento moravský lékárník přispěl hlavně svými

⁵² Tamtéž, str. 28.

⁵³ Čeněk Závrt: Mech z oběšencovy lebky za Rudolfa II, Český lid, roč 1907, čís. 16

⁵⁴ Tamtéž, str. 80.

⁵⁵ Tamtéž, str. 87.

⁵⁶ Čižmář, str. 223.

⁵⁷ Národopisná encyklopedie, str. 435.

⁵⁸ Čižmář, str. 128.

⁵⁹ L. Niklíček, K. Stein: Dějiny medicíny v datech a faktech, Praha 1985, str. 21.

⁶⁰ Národopisná encyklopedie, str. 820.

⁶¹ Národopisná encyklopedie, str. 820.

⁶² Čižmář, str. 234.

⁶³ Čižmář, str. 233.

⁶⁴ Čižmář, str. 233.

poznatky ohledně etnomedicíny a etnofarmakologie.⁶⁵ V jeho osobě se spojoval odborník na farmacii s národopiscem.

Dalším autorem jenž nás informuje o představách týkajících se lidského těla je Čeněk Zíbrt. Osobnost Zíbrta v sobě odráží celou kontroverznost českého národopisu. Přestože stál u vzniku důležitého národopisného časopisu Český lid, tak jeho hlavním zaměřením zůstávala kulturní historie.⁶⁶ Jak jsem výše uvedl, národopis v sobě zahrnuje umělou směsici etnografie, historie, muzeologie a archeologie. Právě tato nejasnost předmětu zkoumání se plně odráží v Zíbrtově kolosálním díle. Jeho práce Staročeská tělověda a zdravotvěda svým názvem evokuje blízkost k národopisu, ale ve své podstatě se jedná o historickou popisnou práci. Zíbrtovi se často vytýká pozitivistické shromažďování faktů bez hlubší analýzy.⁶⁷ Staročeská tělověda a zdravotvěda nepopisuje představy venkovského lidu z konce devatenáctého a počátku dvacátého století jako je tomu u Čižmáře, ale jedná se spíše o historické prameny ze středověku a novověku. Zíbrt se domnívá, že představy o lidském těle ve středověku byly poplatné starověkým představám o čtyřech živlech (Aristoteles, Ptolemaios). Tyto čtyři živly jsou země, oheň, voda a vzduch. Živly mají příslušné vlastnosti horko, vlhko, studeno a sucho. Celý svět je složen z těchto živlů a jejich vlastností. Člověk jako mikrokosmos chová v sobě zastoupení těchto živlů a jejich vlastností. Podle převažujícího zastoupení živlů a vlastností se určuje celková charakteristika člověka. Například pokud dominuje živel země a člověk má vlastnosti studena a sucha. V tomto případě je melancholik neboli kalokrevný. Kalendář s minuicí vydaný od Pavla Olivetského /zemřel 1534/ spojuje tyto charakteristiky s lidskými vlastnostmi. Melancholici jsou bledí, těla hrubého, leniví, nedbalí, ospalí, nepamětliví, závistiví, nešetrní, lekaví, starostliví, nesmělí, smutní, samostatnost oblibují, k hněvu nerychlí, ale trvanliví, nevtipní, čemuž se naučí, nebrzy zapomenou.⁶⁸ Zíbrt představy o čtyřech živlech dává do souvislosti s celkovou kosmologií středověkého člověka. Opírá se při tom Svatovítský rukopis ze čtrnáctého století, který obsahuje báseň Alan, aneb o mravném obnovení prvotní dokonalosti člověka. Planety v této básni se skládají vždy ze dvou živlů a působí na člověka a veškerou přírodu blahodárně či negativně.⁶⁹ Ještě více tuto nauku prohlubuje Tomáš Štítný v díle Řeči besední. Štítný také propaguje nauku o čtyřech živlech, z nichž se skládají planety, ale navíc přidává také pátý element a to essentia. Země pevně stojí na jednom místě, ale za povětřím a ohňovým kruhem ji obíhají planety. Každá planeta sídlí v jednom nebi. První nebe obydluje Měsíc a za ním Merkur, Venuše, Slunce, Mars, Jupiter. Sedmé nebe obývají všechny ostatní hvězdy. Za tím vším je křišťálové nehybné nebe, kde sídlí andělé a svatí. To vše spojuje

⁶⁵ Národopisná encyklopedie, str.41.

⁶⁶ Národopisná encyklopedie, str.263.

⁶⁷ Národopisná encyklopedie, str.264.

⁶⁸ Čeněk Závrt: Staročeská tělověda a zdravotvěda, str. 5-7.

⁶⁹ Zíbrt, str. 9-10.

dohromady Bůh.⁷⁰ Lidové léčitelství vysvětluje Zíbrt jako průnik těchto učení mezi lid: „Co pak bylo těmto vědou, z toho vývojem časovým a neporozuměním utvořil si lid, vzdálený od této neučené učenosti, pověru a přežitky.“⁷¹

První českou tělovědu napsal roku 1574 Matouš Filomatesa Dačický a nazval jí O vyvýšení a vysokém důstojenství lidského pokolení i o divné fabrice a způsobu usilování oudov v těle.⁷² Zíbrt se domívá, že dobová kosmologie měla velký vliv na Dačického dílo. Pro Dačického je důležité v jakém dni se kdo narodil, protože každému dni kraluje rozdílná planeta a ta určuje osobní vlastnosti jedince. Neděle je například ve znamení Slunce, kdežto pondělí kraluje Měsíc. Anatomické poznatky Dačického vycházejí hlavně z díla vlámského lékaře Andrea Vesaliuse, který je považován za otce anatomie. Poznatky o lidském těle získával na základě pitvy a ne studiem antických autorů, jak se dělo doposud. Dačický dále čerpá z díla Galéna a samozřejmě se v jeho díle objevuje Hippokratovo učení o čtyřech živlech vztahující se k lidské krvi. Dačický doporučuje pro správné fungování vnitřních orgánů užívání bylin či pouštění žilou.⁷³ Zíbrtově myšlence o univerzitním učení, které mezi nevzdělaným lidem nabralo formu pověry nejlépe odpovídá technika baňkování stojící na Hippokratově učení o čtyřech živlech, projevují se skrze krev. Při aplikaci baňek se kladl velký důraz na planetární dobu. Baňkování se v Čechách udrželo až do druhé světové války.⁷⁴ Přestože účinek baňek stojí zřejmě na racionálních základech,⁷⁵ přesto se v nich uchoval malý artefakt středověkých představ o lidském těle a kosmologii. Pouštění žilou pomocí baňek, které bylo nejbližší Hippokratově učení z hygienických důvodů zaniklo.

Český národopis nám předkládá nejednoznačný obraz lidského těla. Tato nejednoznačnost je vyvolána dvěma aspekty. První se skrývá v samých útrobách národopisu, který více než vědou formovanou na základě metodologie, je vědou formovanou na základě ideologie. Národopis pracuje z neexistující kategorií lid. Díky této nevyjasněnosti národopisu se pod jeho hlavičkou může skrývat jak lékárník Čižmář, sbírající poznatky z etnomedicíny na moravsko-slezském pomezí, tak také historik Závrt, pracující ze středověkými a nověkými lékařskými spisy. Druhý aspekt spočívá v tom, že zřejmě neexistovaly jednotné představy o lidském těle.

Dobře tento aspekt vystihuje citát Caroline Bynumové: „Prohlásit, že lékaři, rabíni, alchymisté, prostitutky, kojné, kazatelé a teologové ve středověku sdíleli jeden koncept těla, by bylo stejně neoprávněné, jako tvrdit, že Charles Darwin, Beatrix Potter, pytlák a vesnický řezník sdíleli jeden koncept králíka.“⁷⁶ Přesto se můžeme pokusit roztřídit myšlenkové koncepce vztahující se k tělu:

⁷⁰ Čeněk Zíbrt: Staročeská tělověda a zdravotěda, str. 10.

⁷¹ Zíbrt, str. 8.

⁷² Národopisná encyklopedie, str. 502.

⁷³ Zíbrt, str. 162-206.

⁷⁴ Národopisná encyklopedie, str. 820,

⁷⁵ Josef Zentrich, Josef Jonáš: Věčně zelené naděje, Ústí nad Labem 1990, str. 37.

⁷⁶ Eleonora Hamar: Náboženství a tělo, Teoretické perspektivy v diskursu religionistiky, sborník Náboženství

1. Sociální fenomén těla. - Mary Douglasová pojímá tělo jako kulturní symbol. Přirozené tělo podle ní nemůže existovat bez sociální a kulturní dimenze.⁷⁷ Čižmářem sesbírané pověry ohledně lidského těla a z něj odvozených osobních charakteristik ukazují právě tento sociální charakter při pojímání těla. Tělo v těchto pověrách je těsně spjato s chováním člověka. „Kdo má oči malé, má při sobě zlé činy a jest veliký ctitel pití.“⁷⁸ Tvar části obličeje je symbolem určitého sociálního chování. Mary Douglasová říká, že tělo představuje v symbolických systémech základní metaforický a referenční rámeček.⁷⁹ Lidová fyziognomie je ukázkou symbolického systému ukazujícího sociální vztahy na symbolickém pojetí lidského těla.

2. Magické vnímání lidského těla. - Frazerovu pojetí kontaktní magie nejlépe v českých pověrách vztahujících se k tělu odpovídá pojetí lidských kostí. Myšlenka kontaktní magie stojí na představě, že věci které byly jednou spojeny musí zůstat i poté, co byly od sebe navzájem oděleny.⁸⁰ Tuto myšlenku potvrzují pověry, které zaznamenal Čižmář: „Největší moc přikládala se kostím mrtvého, poněvadž se předpokládalo, že v nich sídlí ještě duše mrtvého.“⁸¹ Podobné pověry v léčivou moc se také spojovaly s kostmi svědců. Stejnou představu také popisuje Zíbrt v článku věnujícímu se mechu z oběšencovy lebky.⁸²

3. Filozoficko kosmologické představy o lidském těle. - Nejpropracovanější kosmologické představy se vztahovaly k lidské krvi, což bylo spojené s léčebnou metodou pouštění žilou. Kořeny těchto představ můžeme spíše hledat v kruzích učenců odkud pronikaly do lidového prostředí.⁸³ Uplatňovaly se v nich Hippokratovy představy o čtyřech živlech, projevujících se v různých druzích lidské krve a určujících lidské vlastnosti. To vše korespondovalo s astrologií. Nejednalo se o lidovou formu astrologie pracující pouze z fázemi Měsíce,⁸⁴ ale o propracovanější formu astrologie, která přišla z arabsky mluvících zemí ve dvanáctém století.⁸⁵ Lidská krev v těchto představách odráží zákonitosti celého univerza.

I.4. Pozitivní síly

Tradiční medicína používá širokou škálu prostředků, které se z dnešního hlediska mohou jevit jako magie, ale z dobové perspektivy se jednalo o racionální léčbu. Tradiční medicína je směsí racionálních poznatků spojených s postupy stojícími na principech magie a čistě náboženských prostředcích. Mezi racionální prostředky chránící lid před nemocemi patřila

a tělo, Brno 2006, str. 15.

⁷⁷ Hamar, str. 20.

⁷⁸ Čižmář, str. 43.

⁷⁹ Hamar, str. 20.

⁸⁰ Frazer James George, Zlatá ratolest, Mladá fronta, Praha 1994, str. 39.

⁸¹ Čižmář, str. 205.

⁸² Čeněk Zíbrt, Mech z oběšencovy lebky za Rudolfa II, Český lid, roč 1907, čís. 16

⁸³ Zíbrt, str. 8.

⁸⁴ Richard Kieckhefer: Magie ve středověku, Praha 2005, str. 106.

⁸⁵ Kieckhefer, str. 143.

střídmost v jídle, hygiena, vykuřování jalovcem pro čistotu vzduchu, koupele.⁸⁶ Mezi prostředky léčení patřilo napařování, pocení, masáže, léčba sluncem, ohněm, vodou. Z dnešního hlediska se jeví kuriózní léčba netradičními prostředky, jako jsou výmešky lidského těla, sliny, moč, krev, části těl zvířat. Přesto některé tyto postupy se do současnosti zachovaly v alternativní léčbě. Jedná se například o použití moči jako desinfekčního prostředku v případě, že není jiný prostředek k dispozici.⁸⁷ Z tohoto příkladu můžeme usuzovat, že některé postupy mají racionální jádro.

Jiné léčitelské postupy spíše stojí na magickém způsobu uvažování. Čižmář o nich mluví jako sympatické léčbě. Tato léčba myšlenkově odpovídá Fraserově homeopatické magii, tedy principu, že podobné vytváří podobné.⁸⁸ V českém prostředí se tato myšlenka vyjadřovala rčením „Čím sobě ublížil, tím se leč.“⁸⁹ V praxi to znamenalo například to, že se omrzliny se potíraly ledem a sněhem. I podobnost barvy hrála v léčení význam. Bělmo se stíralo bílým plátkem.⁹⁰ Mezi magické postupy můžeme také zařadit přenášení nemoci na zvířata.

Ve venkovském společenství hrála důležitou úlohu voda. Tradiční medicína uplatňovala při pojmání vody určitý dualismus. Rozeznávala živou a mrtvou vodu. Živá voda je pramenitá voda prýšící ze studánek, používaná na různé vyrážky. Mrtvá voda se nabírala ze stojatých vod či to byla voda, kterou se umývaly mrtvoly. Taková voda se používala proti padoucnici a omdlení.⁹¹ V lidové magii měla ochranou funkci třikrálová voda, svěcená na svátek Tří králů. Tato voda, vypitá večer na Tři krále, měla chránit před nemocemi po celý rok. Další svátky, které byly spojeny s obřadným využíváním vody byly Velikonoce. Na Velký pátek se praktikovala obřadní koupel, která měla přispět k ochraně před kožními nemocemi.⁹² Samostatnou kapitolu pak tvoří víra v uzdravující moc léčivých studánek. Víra v to, že z vody vzešel život, může mít velmi staré kořeny.

S velmi odvážnou a diskutabilní teorií přichází Jiří Pavelčík. Vychází ze smutné skutečnosti, že na území Čech se nezachovaly žádné písemné prameny o slovanské mytologii. Pavelčík se domívá, že její zbytky můžeme najít v lidové slovesnosti. Podle jeho názoru je nejvíce těchto mytologických prvků v legendách v nichž vystupuje Kristus a apoštol Pavel. Ti prý nahradili původní pohanské božstvo. Dokládá to na příběhu dívky jež neměla přirození. Petr jí poradil, aby si nahá lehla do jezera. Když tak učinila přiletěl čáp a klovnutím jej vytvořil. Dívka si však stále stěžoval, že nemá ochlupení. Petr jí pak poradil, aby celý postup zopakovala a skutečně z jezera připlavala lyska a vytvořila jí ochlupení. Její poslední stížnost se týkala absence dětí. Petr jí tedy do třetice poradil aby celý postup zopakovala. Z jezera se vynořil

⁸⁶ Čižmář, str. 99-120.

⁸⁷ Jitka Lenková: Velká kniha alternativní medicíny, Praha 2001, str. 234-235.

⁸⁸ Frazer James George: Zlatá ratolest, Mladá fronta, Praha 1994, str. 19.

⁸⁹ Čižmář, str. 152.

⁹⁰ Čižmář, str. 152.

⁹¹ Čižmář, str. 174-175.

⁹² Věra Frolcová: Voda v České velikonoční tradici, sborník Kult a živly, Vsetín 1999, str. 137-138.

pstruh a ten jí oplodnil. Z tohoto spojení se narodil chlapec a dívka a z nich vzešlo současné lidstvo. Pavelčík se domívá, že zvířata v příběhu jsou totemističtí prapředci rodu. Představu o lidstvu, které vzešlo z ryby spojuje s podobnými mytologiemi mořských národů. Také to, že zakladateli lidského rodu jsou blízcí příbuzní, řadí jako argument potvrzující archaičnost legendy.⁹³ Pavelčík se profiluje jako pozdní zastávce mytologické školy.

Čižmář také zastává názor, že Slované věřili, že veškeré žití pochází z vody.⁹⁴ Z tohoto názoru také vyplývá víra v léčivou moc vody. Naproti tomu Vavřínová zastává názor, že víra v léčivou moc vody je součástí křesťanské nauky. „V křesťanstém podání byla voda příslibem života věčného. „Kdo by se napil vody, kterou mu dám já, nebude žíznit navěky.“ pravil Ježíš.“⁹⁵ Názor, že víra v zázračnou moc vody má kořeny v křesťanství také podporuje fakt, že uctívání zázračných studánek se nejvíce rozšířilo v době baroka.⁹⁶

Při studiu lidové kultury narážíme na dva interpretační přístupy.⁹⁷ Autoři, jako například Pavelčík nebo Čižmář, pojímají některé fenomény lidové kultury jako autentický projev starého pohanského náboženství, přikrytý jemnou plachetkou křesťanství. Jiní, jako Vavřínová, zdůrazňují spíše křesťanský element, který formoval myšlení lidových vrstev. Který přístup je blíže pravdě z dnešního hlediska můžeme těžko posoudit. Odpověď nám může přinést pouze budoucí bádání v problematice synkreze starých náboženských tradic s křesťanstvím. Možnou odpověď nám mohou přinést archeologické památky vizuálně dokládající průběh synkreze. Tato synkreze se však odehrávala v 6. až 10. století, což je velmi dávná doba od současnosti. Proto je velmi těžké posoudit, kde jaký fenomén má kořeny.

Léčebný účinek se v tradiční medicíně přisuzoval také Slunci. Opálení sluncem se v tradiční medicíně pokládalo za zdravé.⁹⁸ Důležitou úlohu při léčení nemoci připadla lidové astrologii, věnující se nejlépe pozorovatelnému tělesu na obloze, a to Měsíci.⁹⁹ Nemoci se léčily ve shodě s měsíčními fázemi. S ubýváním Měsíce měla také nemoc ztrácet na síle. Naopak při novém Měsíci se otvírají staré rány. Lidé se také modlili za zdraví směrem k novému Měsíci. Úplněk pomáhal zahnat žloutenku, pokud se člověk při něm vymočil na trávník. Podobně Slunce ovlivňovalo průběh nemoci. Při východu Slunce nemoc nabírala na síle, při západu jí ztrácela.¹⁰⁰ Při měsíčním svitu se také sbíraly byliny, například na Chrudimsku.¹⁰¹

Při pouštění žilou či bankování se samozřejmě uplatňovaly složitější astrologické představy, ale jak už jsem výše zmínil, nejednalo se o lidovou astrologii. Setkáváme se zde s propracovanější formou astrologie pronikající do lidového prostředí skrze minuce. Nejvíce nás

⁹³ Jiří Pavelčík: O dívce a rybě aneb o tom jak vznikli lidé, sborník Magie a náboženství, Velehrad 1997, str. 185-187.

⁹⁴ Čižmář, str. 174.

⁹⁵ Valburga Vavřínová: Malá encyklopedie Vánoc, Praha 2001, str. 153.

⁹⁶ Národopisná encyklopedie, str. 491.

⁹⁷ Zdeněk Smetánka: Archeologické eduty, Praha 2003, str. 110-119.

⁹⁸ Čižmář, str. 172.

⁹⁹ Kieckhefer, str. 106

¹⁰⁰ Čižmář, str. 145-146.

o významu kosmologických těles v tradičním prostředí vesnice informuje symbolika lidového umění. Nejrozšířenější jsou solární symboly, vyskytující se v podobě kruhu s vepsaným křížem na moravských kraslicích, modrotiskových tkaninách, domech a nábytku.¹⁰² Někteří autoři se domívají, že tento symbol měl blahodárny a ochranný význam.¹⁰³ Jiní autoři, jako například Olga Danglová, jej vnímají jako pouhý vizuálně–asociativní symbol bez magicko–kosmologického významu.¹⁰⁴ Menší význam v lidovém umění hrála symbolika Měsíce, vztahující se pouze k některým ikonografickým ztvárněním Madony. Motiv hvězd je po Slunci nejčastěji ztvárňovaným symbolem v lidovém umění a vztahuje se také k ikonografii Madony a Jana Nepomuckého.¹⁰⁵ V lidovém prostředí se uchovala víra, že každý člověk má na nebi svoji hvězdu a pokud ta hvězda spadne, dotyčný zemře.¹⁰⁶

Zajímavým způsobem léčby byla léčba pomocí hromových kamenů. Tyto hromové kameny vznikaly na místě, kde udeřil blesk. Mohl se také získat kopáním, ale hromový kámen se zaráží sedm sáhů do země a lidé ho mohou objevit až za sedm a sedm let. Dal se také opatřit umělým způsobem, když se vezme rukou obvázanou bílým šátkem normální kámen a hodí se za hlavu na strom a po bouřce se znovu najde. Ve skutečnosti byly hromové kameny většinou úlomky meteoritů nebo na polích nacházené zbytky prehistorických kamených nástrojů jako mlaty, klíny, sekery. Za hromový kámen se někdy považovaly zkameněliny plotice. Hromový kámen se měl vyznačovat neobvyklou chladností.¹⁰⁷ Potírali se jím bolavá místa, dodával sílu churavým údům a léčil bolest. Používal se při bolestech v krku, zubů, hlavy, při uštknutí hadem, žlutence, padoucnici, revmatismu. Smíchaný s kořalkou působí na močový kámen. Nošený na krku propůjčuje svému vlastníkovu neobyčejnou sílu, podobnou silám jež panují při bouřce. Používali jej také zaříkávači na odhánění zlých duchů. Lidová představivost se domívala, že se jedná o hroty blesku spadlé při bouřce.¹⁰⁸ Léčivou moc mu propůjčil prý sám Lucifer, ale tato síla je dobrá, protože duch mu dal Bůh. Hromový kámen tedy stojí na principu kontaktní magie.

První zmínky o liturgickém uctívání svatých nacházíme v druhé polovině 2.století. První osoby, které se těšily tomuto uctívání byly mučedníci. Byli zpravidla uctíváni v obci, kde se nacházel jejich hrob. Prvním mučedníkem, kterému obec prokazovala kultickou úctu byl Polykarp ze Smyrny, biskup a mučedník. Křesťané se v den smrti mučedníků shromažďovali u jejich hrobů. Brzy se na roveň mučedníkům postavili apoštolové. Vedle mučedníků a apoštolů byla projevoována úcta také vyznavačům, tedy těm, kteří sice nezemřeli mučednickou smrtí, ale byli vystaveni mučení či věznění. Po skončení pronásledování byli uctívání významní

¹⁰¹ Čížmář, str. 182.

¹⁰² Olga Danglová: Slnko, meisac, hviezdy v mytologických predstavách a ľudovej obrazotvornosti, sborník Kult a živly, Vsetín 1999, str. 240-242.

¹⁰³ Národopisná encyklopedie, str. 1018.

¹⁰⁴ Danglová, str. 242.

¹⁰⁵ Národopisná encyklopedie, str. 1018.

¹⁰⁶ Danglová, str. 247.

¹⁰⁷ Alena Plessingerová, Josef Vařeka: Bouře a hromový kámen v lidových představách, víře a obyčejích, sborník Kult a živly, Vsetín 1999, str. 210-211.

biskupové a církevní učitelé. Úcta se také vzdávala asketům a pannám. Církev musela vždy bojovat s neúměrně narůstajícím počtem světců. Musela proto zavést oficiální postup svatořečení.¹⁰⁹ Přesto stále hrozilo potlačení liturgického významu roku na úkor slavení svátku svatých, proto tridentská reforma zredukovala počet svátků. Barokní doba však znovu přispěla k nárůstu svátků. Poslední redukcí počtu slavení svátků svatých provedl II. vatikánský koncil, který vyzdvihl pouze světce s univerzálním významem pro celou církev.¹¹⁰ Oficiální stanovisko současné církve k slavení svátků zdůrazňuje, že svátky svatých nesmějí zakrýt význam tajemství spásy. Svatí jsou prostředkem jak oslavit Boha, protože „ukazuje svoji slávu na svých svatých.“¹¹¹ Používání ostatků svatých při léčení církev nezakazuje, ale zdůrazňuje autentické pohnutky stojící na víře při práci s nimi.¹¹² U uctívání obrazů církev zastává stanovisko, že se obrazy nemají uctívat pro ně samé, ale pro to, co zobrazují.¹¹³

Na lidovou zbožnost a vztah ke světcům mělo velký vliv baroko. Proti středověké gotické zbožnosti, která byla spíše střídmější, je barokní zbožnost okázalejší.¹¹⁴ Modlitbám a svatým obrazům se připisovala skoro magická moc. Zdeněk Nešpor se domívá, že klíčem k pochopení barokní zbožnosti je nové prožívání tělesnosti. V baroku se rozdíl mezi profánním a sakrálním stíral. Ukazuje se to na velmi obvyklých barokních poutích, kde se profánní krajina mění v transcendentální prostor pro putující.¹¹⁵ Tento proces ukazuje na pojetí tělesnosti, která se ovšem neukazuje pouze v barokním výtvarném umění. Náboženská témata byla ztělesňována i v profánním světě. „Katoličtí světci, Marie a Ježíš nebo Svatý Duch na protestanské straně „vstupovali“ do běžného profánního světa, působili v něm nezřídka vedeni lidovými magickými praktikami.“¹¹⁶ Prostí věřící si tedy z katolické věrouky vybírali symboly, které jim byly blízké. Barokní setkávání profánního a transcendentního, relativizující pozemský život, byla obyčejnými věřícími převáděna do skoro magických forem. Tato zbožnost podle Nešpora mnohdy přetrvala hluboce do devatenáctého století.

Podívejme se tedy blíže, jak konkrétně souvisel kult světců s léčením. Čižmář rozděljuje důvod patronace světců nad různými částmi lidského těla na dva druhy. Podle způsobu jakým byl konkrétní světec umučen. Svatá Barbora, sv. Agáta a sv. Lucie ochraňují oči, sv. Apolena zuby, sv. Blažej choroby krční, sv. Háta vyzývá při uštknutí hadem, sv. Barbora proti neštovicím, sv. Maří Magdaléna proti růži a nátce, Svatý Fabián a Šebestián, sv. Rochus a sv. Rozarie proti nakažlivým nemocem. Při těžkých porodech svatý Kajetán. Druhý důvod patronace nad částmi těla je dán způsobem jakými jsou světci vyobrazováni. Například svatá

¹⁰⁸ Plessingerová, str. 210-211.

¹⁰⁹ Vera Schaubert, Hanns Michael Schindler: Rok se svatými, Kostelní Vydří 1994, str. XIII.

¹¹⁰ Schauder, str. XIV.

¹¹¹ Direktář o lidové zbožnosti a liturgii, Kostelní Vydří 2007, str. 157.

¹¹² Direktář, str. 161.

¹¹³ Direktář o lidové zbožnosti a liturgii, Kostelní Vydří 2007, str. 162.

¹¹⁴ Ludmila Tarcalová: Kult svatých patronské hody, Kult a živly, Vsetín 1999, str. 77.

¹¹⁵ Zdeněk Nešpor: Tělo a tělesnost v lidových náboženských představách 18. století, sborník Náboženství a tělo, Praha 2006, str. 112

Polonia drží kleště a proto je patronkou trpících bolestí zubů. Svatá Otilie je vymalovaná s dvěma očima, které jí uzdravil Bůh, proto je patronkou očí. Jako posvátný obraz se uctíval obraz sv. Anny v chrámu sv. Víta v Praze.¹¹⁷

Některé příklady svědčí o tom, že důvody k uctívání, tak jak je popsal Čižmář nemusejí být tak jednoznačné. V šestnáctém a sedmnáctém století se těšil velké pozornosti lidové zbožnosti mistr Jan Hus. Byl také brán jako ochránce proti bolesti zubů. Jako ochranná praktika proti bolení zubů se praktikovalo líbaní kazatelny v Betlémské kapli či používání párátok z třísek Husova rodného domu. Kultu učinila konec až protireformace.¹¹⁸

S uctíváním svatých a také Panny Marie souvisí votivní dary. „Votivní dar je předmět věnovaný nadpozemským, nadpřirozeným silám za účelem jejich příznivého naklonění, pro vyslyšení prosby dárce nebo jako projev díkuvzdání za obdrženou pomoc.“¹¹⁹ Hana Dvořáková popisuje tři druhy vot. Vota záslibná - věnovaná za účelem vyslyšení prosby, vota děkovná – věnovaná po vyslyšení prosby a vota kající.¹²⁰ Vota mají podobu peněžních darů, šperků či obrázků. Nejvíce z problematikou léčení souvisejí „identifikační obětiny“, neboli kopie převážně z vosku vyjadřující postižené orgány. V České republice se zachoval velmi malý počet votivních darů. Nejvýznamnějšími místy pro votivní dary byla Svatá Hora u Příbrami a Svatý kopeček u Olomouce.¹²¹ Zvláštní votivní dary se vztahovaly ke kultu svatého Linharta. Byly většinou zhotoveny ze železa, a protože světec byl patronem dobytka jednalo se většinou o železné figurky zvířat. Tyto figurky měly pomoci při uzdravení dobytka či nalezení ztracených kusů.¹²²

Richard Kieckhefer rozlišuje tři druhy slovních formulí používaných při léčení. Prvním způsobem jsou modlitby, tedy prosby obracející se k přímo k Bohu, Kristu, Panně Marii nebo svatým. Druhým způsobem je požehnání mající formu přání, která jsou adresována pacientům. Třetím způsobem je zaklínání, které rozkazují nemoci.¹²³ Anna Engeling rozděluje slovní rituály na dva typy. Rituály kde sacrum může působit a na rituály kde sacrum už působilo. První skupinu rozděluje ještě na dvě podskupiny. Rituály provozované za účelem, aby se něco stalo - sem řadí autorka zaklínání. Druhou podskupinu tvoří rituály, které mají ochranný význam. Tyto ochranné rituály rozděluje na ty, co slouží vyhýbání se neštěstí a rituály předcházející něčemu neboli zažehnavací. Do skupiny, kde už sacrum působilo, zařazuje rituály napravující stav věcí a to jsou zařikání.¹²⁴ Národopisná encyklopedie rozděluje zařikávání, které slouží k nápravě negativní věci a zažehnavání které ochranuje před nežádoucími jevy. Zažehnavání má mnohdy

¹¹⁶ Nešpor, str. 115.

¹¹⁷ Čižmář, str. 119.

¹¹⁸ Národopisná encyklopedie, str. 324.

¹¹⁹ Národopisná encyklopedie, str. 1153.

¹²⁰ Hana Dvořáková: Problém votivních darů v okruhu lidové religiozity, Kult a živly, Vsetín 1999, str. 59.

¹²¹ Dvořáková, str. 63.

¹²² Národopisná encyklopedie, str. 504.

¹²³ Richard Kieckhefer: Magie ve středověku, Praha 2005, str. 88-89.

formu modlitby.¹²⁵ Jako zažehnavací formulí můžeme také pokládat modlitby spojené s délkou Krista. Jednalo se o svitek, na němž byla popsána délka Krista, spojená se zdlouhavými modlitbami. Tento amulet měl převážně ochranný ráz.¹²⁶

Zařikávání má jinou strukturu než modlitba. Síla zaklínadla spočívá v odvolání se na Boha či Ježíše Krista. Většinou se tato formule pronáší na začátek zaklínání: „Pán Bůh napřed, Pán Bůh za mnou, Pán Bůh nade mnou, Pán Bůh račíš požehnati co já budu počínati.“¹²⁷ Po tomto úvodu následuje rozkaz k nemoci, aby odešla do pustých míst, kde nemůže nikomu škodit. „Ve jménu Boha Otce! Zažehnavám vás všechny bolesti, děte tam, kam vás posílá Pán Bůh sám, na pustý, hory, mezi kopce, trniny a studniny, tam se množte tam se paste a tomu tělu pokoj dejte! Potom udělá nemocnému tři kříže, modlí se třikrát Otčenáš, Zdravas a Věřím v Boha a naposledy dodá amen.“¹²⁸ Kieckhefer se domnívá, že odkazy na posvátné biblické události nejsou pouhé prameny síly, ale slouží jako archetypální vzorce, podobné k procesu uzdravování.¹²⁹ „Prosím Otce, Svatou Trojici, aby mně byla nápomocnici vyletěla. Děte dva svaty na horu Olivetskou, vemte tam beránka z vlny, z révy vina, z olivy oleje a setřete tím toho těla bolesti. Vodo, vodice, dobrá pomocnice, ať bolest přestane a zdraví nastane! Domáhej mně k tomu Bůh Otec, Syn a Bůh Duch svatý. Amen.“¹³⁰ Biblická postava či svatý vedou někdy v zařikávání s nemocí dialog... „Šla panenka Maria po louce, potkal stříle střílouce. Kam jdete? Vrate se! Jste-li z větru, jděte do větru, jste-li z vody, jděte do vody. Přeríká se třikrát, pomodlí se Otčenáš a Zdravas ku svaté Apoleně, amen.“¹³¹ Nemoc v zařikávacích funguje jako duchovní bytost. Některá zařikávací proto nemoc lákají, aby vyšla z těla. „Nátko loupající, stříle píchající a růže pálící, já vás zažehnavám na hory a skály. Jsou tam tři studánky, jedna plná masa, druhá plná krve, třetí plná kostí, a tam se můžete porámotit dosti“¹³²

V zařikávání se projevuje také magický význam číslic. Nespočívá pouze v doporučení třikrát se modlit, ale také v magickém způsobu odpočítávání nemoci. „Ležela Panna Maria v hrobě, měla 9 neštovic v sobě, nebylo jich 9, byly 3, jedna byla červená, jedna modrá, jedna byla bílá, dej Pán Ježíš Kristus, aby nebyla žádná. Nebyla jich 9, bylo jich osm (stále tak až potom) nebyla jedna, nebyla žádná.“¹³³ Víra v účinnost zařikání se pojí s vírou v magickou sílu slova. Jedná se o slovní rituály. Tyto rituály nejsou pouze verbálními, ale jsou verbálně-fyzicko-mentálními. Důležitý je také sociální aspekt.¹³⁴ Slovní zařikávání bylo spojeno s rituálním chováním. Příkladem těchto rituálů může být například vyhánění mze. „Zažehnaváčka odměří

¹²⁴ Zuzana Profantová: O magické síle slova, sbor. Magie a náboženství, Uherské Hradiště 1997, str. 176.

¹²⁵ Národopisná encyklopedie, str. 1196-1197.

¹²⁶ Čeněk Závrt: Pověra o délce Kristově, Český lid, roč. 1908, č. 17, str. 70-74.

¹²⁷ Antonín Dvořák: Lidová zažehnavadla z Kolínska, Český lid, roč. 1903, č. 12, str. 133.

¹²⁸ Josef Košťál: Zařikání „na všechny nemoci“, Český lid, roč. 1904, čís. 13, str. 178.

¹²⁹ Kieckhefer, str. 91.

¹³⁰ Košťál, str. 173.

¹³¹ Franěk Bohumil: Zařikávání nemocí z rakovnícka, Český lid, roč. 1903, čís. 12, str. 432.

¹³² Čižnář, str. 140.

¹³³ Mikolášek Skalský: Zařikávání z Písecka, Český lid, roč. 1903, čís. 12, str. 170.

¹³⁴ Zuzana Profantová: O magické síle slova, sbor. Magie a náboženství, Uherské Hradiště 1997, str. 177.

tři lžíce vody do nádoby. Po té svlékne pacienta a křížem ho máčí tou vodou na spánkách, na předloktí, na prsou a pod kolena. Totiž dělá tou vodou křížky. Pak tu vodu odměří, a je-li jí víc než tři lžíce trpí nemocný jistě mzemí nebo úbytěmi. Je-li jí méně, jsou mze na ústupu. Po tom máčení vezme zažehnávačka nemocného, odvede ho pod bez (nebo vezme jeho košilku, je-li dítě malé) a říká „Dej ti Pán Bůh dobrý večer (nebo jitro) bze! Já ti nesu ujmy mze. Jestli nespějí a nejedí, aby Pán Bůh dal, aby spali a jedli jak Pán Bůh poroučí.“ Nyní se modlí třikrát Otčenáš a Zdravas a děje se tak tři dni ráno a večer. Nikdo se při tom nesmí ohlédnout ani napravo ani na levo, aby se nevrátily. Voda se vylije buď do ohně nebo na střechu, kde nikdo nechodí. Pozorovala jsem, že zažehnávačka, když chce mze stírat, vodu nabírá a po setření z nádoby ji odměřuje odléváním a následovně je jí víc. Dle toho asi se řídí ústup nebo stoupání nemoce.¹³⁵ Hrozilo také nebezpečí, že nemoc může přejít na zaříkávače. Jako obranu musel zaříkávač přičichnout ke koření nebo se třikrát převalit tam i zpět na drnu. Při cestě k nemocnému nesměl také z nikým promluvit a později o léčení určitý čas nesměl vyprávět. Zaříkávač musel být věkově starší než pacient.¹³⁶

I.5. Negativní síly

V tradičním lidovém léčitelství se za racionální příčiny nemocí pokládaly jevy, jež bychom z dnešního hlediska mohli nazvat psychologické příčiny. Jedná se o prudké hnutí mysli, rozčilení, lítost, závist, zármutek, strach, přílišné starosti a přemýšlení, zahálka. Také morální prohřešky přispívají k tvorbě nemocí - patří mezi ně obžerství a chlípnost. Je zajímavé, že už naši předci považovali některé choroby za dědičné, jednalo se například o souchotiny či duševní nemoce.¹³⁷ V tradičních představách o původu nemoci hrál také úlohu vítr. Zlým větrem byl vítr severní a jižní. Naopak zdravým větrem je vítr západní a východní.¹³⁸

Mezi iracionální původce nemoci patřil strach z uřknutí. Člověk také může uřknout sám sebe, proto pokud něco chválí, tak musí zaklepat třikrát zespoda na stůl. Pokud člověka někdo uřknul, projevuje se to u něj úbytkem na váze a kyselým potem. Existoval soubor rituálů na odhalení uřknutí pomocí uhlíků potápějících se ve vodě. Proti uhranutí pak slouží řada zaříkávadel.¹³⁹

V předchozí části věnované zaříkávání jsme viděli, že nemoc měla výrazně démonologický charakter. Svatí v zaříkávání vedli s nemocí dialog a samotný zaříkávač mohl nemoc z těla ven lákat. V tradičním vesnickém myšlení existují náznaky jistého dualismu. Vůči pozitivním silám, které jsou spojeny s křesťanskou symbolikou vystupovali démonické síly. Tento způsob myšlení se projevuje například v apotropajní magii vztahující se k slavení svátků. Tyto prvky můžeme

¹³⁵ Julie Vlasáková: Lidové zažehnávaní, Český lid, roč.1903, čís. 12, str. 78.

¹³⁶ Národopisná encyklopedie, str. 1197.

¹³⁷ Čižmář, str. 127-131.

¹³⁸ Čižmář, str. 122.

¹³⁹ Čižmář, str. 275-276.

rozeznat v ochranných rituálech během Štědrého večera, obřadném ocházení hospodářství či rituálním hluku a odhalováním čarodějnic na půlnoční mši.¹⁴⁰ Těžko dnes určíme, zda se jedná o dávné zbytky magicko-kosmologického myšlení nebo o novější představy vzniklé pod vlivem křesťanství. Tento aspekt, kdy na jedné straně vystupují pozitivní křesťanské elementy a na druhé straně démonické bytosti můžeme rozpoznat také v pojetí nemoci.

Zkušenost s parazity v lidském těle zřejmě vedla v tradiční medicíně k domněnce, že některé nemoci jsou způsobeny červy v těle. V pověrečných představách byl červ zlý duch. Existovaly tři druhy červů. Jedni hlodají srdce, další pijí krev a poslední ujídají potravu. Jiným druhem bytosti, která žije v lidském těle byla „matka“. Na Slovensku existovala víra, že tato „matka“ je také v těle mužů¹⁴¹.

Dnes je velmi těžké určit jaké nemoci se skrývaly za lidovými názvy. Příkladem toho je nemoc koltun někdy nazývaná skřítek. Původcem této nemoci byl podle tradičních představ skřítek. Pod názvem koltun se zřejmě skrývalo více druhů nemoci. Rozeznával se kudlatý, suchý, mokrý a paskutý. Kudlatý koltun se projevoval slepenci vlasů obsahující zřejmě plísň a zárodky hmyzu. Jednalo se o kožní onemocnění. Suchý a mokrý koltun byl složitějším vnitřním onemocněním projevující se otoky a abscesy. Paskutý koltun byl výrazný změnami chuti. S rozšířením hygieny tato nemoc zmizela.¹⁴²

Oustřele, stříle měly symptomy píchání v uších či bolesti hlavy. Pocházel z vody, vzduchu nebo jej zapříčinil démon či zlý člověk. Stříle se určovaly vložení ovsu do vody. Potopila-li se nejedná, se o stříle, plave-li na hladině, jsou to stříle.¹⁴³

Nádcha je nemoc s démonickou podstatou. Je to zlá bytost v noci obcházející stavení a bušící na dveře. Kdo jí otevře, dostane nádchu. Klepe také na okno a řekne-li kdo „Copak?“ dostane nátku. Nátku pochází z pyšných andělů, které Bůh zapudil a proto se musí toulat po světě. Pro její démonickou podstatu se na ní jako léku nejvíce používalo zářkání.¹⁴⁴ Také růže, nazývaná mátoha byla v tradičních představách blízká nátce, proto se na ní aplikovalo zářkání. Neštovice měly také podobu démona.¹⁴⁵ Mze jsou také řazeny mezi mátohy. Dětský pláč může být způsoben uřknutím a dětské choroby psotník nebo tri duchy vyvolává zlá bytost. Zlý vítr se nazýval šarkan nebo rarášek. Rarášek byla světélkující bytost. Můra byla zlá bytost, pronikající do stavení v podobě stínu, černé kočky či stébla. Můra vzniká z dítěte, které matka po odstavení začala znovu kojit. Můrou se také stávají lidé narození ze zuby v ústech, jejichž duše v noci opouští tělo, aby mohla trápit ostatní lidi. Působení můry se projevuje celkovou zesláblostí člověka. Jako ochrana proti můře se používají různé magické symboly jako jsou „muří noha“- plavuň vidlačka (*Lycopodium clavatum*) v podobě byliny či nakreslené jako

¹⁴⁰ Narodopisná encyklopedie, str. 1110.

¹⁴¹ Čižmář, str. 126.

¹⁴² Josef Zentrich, Josef Jonáš: Věčně zelené naděje, Ústí nad Labem 1990, str. 74.

¹⁴³ Čižmář, str.291.

¹⁴⁴ Čižmář, str.294.

symbol (pěticípá hvězda).¹⁴⁶ Můra odráží víru v to, že duše člověka ve spánku může opouštět tělo. Naproti tomu upír je vyjádřením celoevropského strachu z revenantů.

Zosobněním démonických sil byly čarodějnice. Čarodějnice byli sousedky, které měly škodit lidskému zdraví a dobytku. Nemoc vyvolaná očarováním se nazývala osuda. Také stříle se někdy přičítaly čarodějnicím. Proti čarodějnicím se praktikovalo jak zařikávání, tak také různé byliny.¹⁴⁷

Hrůznějším projevem víry v čarodějnice byly čarodějnické procesy, které doprovázely celý středověk. Kruté excesy středověkého pronásledování čarodějnic se Čechám vyhnuly a o to krutější byly procesy v době protireformace.¹⁴⁸ V sítích inkvizice mnohdy uvázly naprosto nevinní lidé, udaní z osobních či zjištěných důvodů. Jednalo se také o jedince vymykající se svému okolí. Lidé příliš krásní nebo naopak příliš oškliví, osamělé staré osoby, duševně nemocní a lidé z fyzickou vadou.¹⁴⁹Některé procesy mněly politické pozadí či se v nich odráželi napjaté sousedské vztahy.¹⁵⁰Mimo těchto světských důvodů stanuli před soudem také lidé, kteří praktikovali lidovou magii.

Z jiného úhlu se na celou problematiku podíval Carlo Ginzburg. Podle jeho mínění se předchozí badatelé příliš soustředili na myšlenkový koncept inkvizitorů, kteří byli ovlivněni díly jako je Kladivo na čarodějnice. Ginzburg si všiml, že mezi koncepcí inkvizitorů a výpovědí svědků existuje určité napětí. Inkvizitoři se násilně snažili myšlenkový svět vypovídajících vtěsnat do svých vlastních představ. Celý tento proces ukazuje na příkladu benandantů, kteří stanuli roku 1575 před inkvizičním soudem ve Furlansku, kraji na severu Itálie. Obvinění z čarodějnictví se vehementně bránili, protože oni sami bojují ve jménu Krista proti čarodějníkům. V suché dny opouští jejich duše tělo a vyzbrojeni fenyklovými větvičkami organizováni po vzoru vojenských kumpanií svádějí boj s čarodějníky, kteří jsou vyzbrojeni stébly prosa. Bojují o úrodu v daném roce.¹⁵¹ Ginzburg tyto představy spojuje také vírou v procesy mrtvých. Domívá se, že se jedná o pozůstatky starého agrárního kultu. V knize Noční příběh Ginzburg tuto myšlenku rozvádí a snaží se najít v představách sabatu ozvěnu starých euroasijských představ a extatických technik. Ginzburg na základě rozborů procesů s některými domnělými čarodějnicemi se domívá, že sabaty mohou být pozůstatkem víry v extatické kultury keltské bohyně.¹⁵² Podobné myšlenkové představy, tak jak je popisuje Ginzburg, týkající například případů, kdy duše opouští tělo člověka za účelem extatických bitev či sabaty, kterým předsedá bohyně, v českém prostředí nenacházíme. Lydia Petránová, která se zabývala lidovou magií, tak jak jí popisují smolné knihy mezi lety 1540-1630, vytyčila tři základní skupiny zájmů

¹⁴⁵ Čižmář, str.298.

¹⁴⁶ Čižmář, str.282-284.

¹⁴⁷ Čižmář, str. 303-307.

¹⁴⁸ Narodopisná encyklopedie, str. 97.

¹⁴⁹ Vladimír Vondráček: Fantastické a magické z hlediska psychiatrie, Praha 1968, str. 227.

¹⁵⁰ Richard Cavendish: Dějiny magie, Praha 1994, str. 89-92.

¹⁵¹ Carlo Ginzburg: Benandanti, Praha 2002, str. 21-28.

lidové magie. První skupinu tvoří magie provozovaná za účelem poškození jiné osoby, druhou skupinu tvoří erotická magie a poslední skupina je zaměřená na poškození dobytka. V magii zaměřené na koně a dobytek se vyskytují pozitivní praktiky směřující k ochraně dobytka nebo jeho uzdravení. Rozdílné jsou také druhy předmětů, které se používají při čarování. Části živých nebo mrtvých lidských těl, sakrální předměty nebo byliny (černobýl, čistec, divizna, chebď, kolovratec, kopytník, křížek, mateřídouška, matky boží, vratice obojí, visálek).¹⁵³ Jako magický prostředek se nejčastěji používalo zaříkávání. Petráňová také srovnávala lidovou magii, jak jí popisují středověké smolné knihy, s lidovou magií zaznamenanou sběrateli v devatenáctém století. Zjistila, že se až na malé výjimky neliší. Výjimku tvoří například magický důraz na trojku, kdežto novověk preferoval spíše číslo devět.¹⁵⁴ To potvrzuje Kieckheferovu teorii o neměnnosti a ahistoričnosti magie. Obvinění z čarodějnictví čelili také lidoví léčitelé. O tom, jaké praktiky lidové magie a medicíny se na začátku novověku pokládaly za čarodějnické, můžeme ukázat na případu Ludmily Douškové, která stanula před soudem roku 1641 v Praze. Před soudem vypovídá, že umění slévání vosku a hojení některých nemocí se naučila od Anny Horákové, manželky kravaře v Kateřích. Používání bylin jí pro změnu naučila Maruška Litoměřická. Na souchotiny používá třicet druhů koření smíchaného z vodou, kde dvě třetiny vody jsou od řeky a jedna třetina od svatého Václava. Z bylin a vody připraví lázeň pro nemocného. Po použití lázně se voda vyleje na trávník nebo do řeky a bylina se spálí. Proti bolení zubů se slévá vosk do vody doprovázený zaříkáváním přirovnávajícím tento proces ke křtu Páně. Z vosku se vyrobí svíčka, která se ještě musí zapálit na Boží křtění. Touto svíčkou se podkuřovalo při bolesti zubů. Další procedura se vtahovala k zimnici.¹⁵⁵ „Proti zimnici pletává na Velký pátek z boury (polohedvábí) a lejčič a slova říká tato: „Pán Bůh počal, já Lidmila po jeho svatě milosti božské. Zimnice, psotnice, netrápiž toho Božího stvoření více. Zaklínám tebe skrze Pána našeho Ježíše Krista. Nečiním toho já Lidmila svou mocností a svou chlípností, s pánem Ježíšem Kristem tobě pomáhám, všemu zlému vynímám. Toho mi dopomáhej Pán Bůh na věky požehnaný, Matka Boží, všickni svatí, amen.“ Když se upletlo, tehdy majícímu psotnici, na pravou ruku se uváže a devět dnů se nosí. Po devíti dnech do vody se hodí a po proudě pustí. Zámek seč přidává k takovému uzlu, aby se více zimnice nenavracovala. K tomu zámku přikládá se orlíček a směříček, kořen hadový a kůže hadí.“¹⁵⁶ Vidíme, že při tomto léčení se používaly všechny elementy lidového léčení. Magická síla vody, magická síla slova, magické koření a amulet. Ludmila Boučková zůstala ve vězení ještě rok než se její případ dořešil. Jako trest dostala tři hodiny na pranýři. Jako důkaz toho, že v pojetí katolické církve mnohdy lidové

¹⁵² Carlo Ginzburg: Noční příběh, Praha 2003, str. 109-132.

¹⁵³ Lydia Petráňová: Doklady praktik lidové magie ve smolných knihách, sbor. Magie a náboženství, Uherské Hradiště 1997, str. 49-52.

¹⁵⁴ Petráňová, str. 51.

¹⁵⁵ Josef Teute: Čarodějná doktorka z roku 1641, Český lid, roč.1898, čís. 7, str. 283-295.

¹⁵⁶ Josef Teute: Čarodějná doktorka z roku 1641, Český lid, roč.1898, čís. 7, str. 284.

magické praktiky vztahující se k léčení splývají v čarodějnictví, můžeme uvést knihu Bohyně na Žitkově od kněze Josefa Hoferka, vydané roku 1913. V knize sice už žitkovské bohyně neobvinuje z čarodějnictví, ale spíše z podvodných praktik.¹⁵⁷ Tradiční prostředí moravské vesnice rozeznávalo bohyně od bosorek, přesto uznávalo, že také bohyně ovládají umění škodit.¹⁵⁸

Vidíme tedy, že v tradičním pojetí čarodějnic se odráželo více vrstev představ. První bylo pojetí čarodějnic jako zosobnění temných démonických sil stojících v protikladu k silám dobra, symbolizujících základní princip magicko-náboženského myšlení tradiční vesnice. Druhé pojetí vyjadřuje napětí oficiální věrouky katolické církve s magicko-náboženskými představami lidových vrstev. Pokud k tomu připočítáme negativní rysy lidské povahy máme úplný obraz čarodějnictví.

I.6. Byliny

Všechny uvedené myšlenkové koncepce tradičního léčitelství se odrážejí v pojetí bylin. Etnomedicína netvoří jednotný systém, ale soubor představ a pověr. Podobné je to i s užíváním bylin. Ke každé bylině se pojí jiný soubor představ. Jako první skupinu představ můžeme pokládat racionální představy, stojící čistě na léčebném účinku byliny. Léčebné účinky těchto bylin byly poznány na základě generačních zkušeností. V tradičním léčitelství panoval názor, že každá bylina má nějaký léčivý účinek. Hojivé účinky rostlin byly dány samotným Bohem.¹⁵⁹ Lidové bylinkářství pracuje s 300 druhy bylin, jejich účinky jsou postaveny na racionálně empirickém základě. Některé tyto byliny používá také oficiální lékařská věda. Jedná se například o buřinu srdečník (*Leunurus cardiaca*), kozlík lékařský (*Valeriana officinalis*), meduňka lékařská (*Melissa officinalis*).¹⁶⁰ V tradiční medicíně někdy název rostliny vyjadřoval její účinek. Jako příklad se uvádí bradavičník (*Chelidonium majus*) používaný proti bradavicím, čistič (*Verbena officinalis*) čistí rány, jaterník (*Hepatica nobilis*) aplikovaný na játra.¹⁶¹ Některé byliny podle tradičního podání mají skoro univerzální charakter. Nazývají se „matka zelin“ nebo „otec bylin“. Patří mezi ně bodlák (*Cnicus benedictus*), černobýl (*Artemisia vulgaris*) pomáhající proti 12 nemocem, jitrocel (*Plantago lanceolata*) užívaný proti 99 nemocem, natka (*Mentha arvensis*) obsahující v sobě sílu ostatních bylin.¹⁶²

Na pomezí racionální a iracionální interpretace účinků bylin stojí myšlenky vycházející z Matthioliho Herbáře. Jeho vědecký přínos spočívá v tom, že se snažil pro rostliny popsané

¹⁵⁷ Jiří Jilík: Žitkovské bohyně, Uherské hradiště 2005, str. 10-11.

¹⁵⁸ Jilík, str. 41.

¹⁵⁹ Čižmář, str. 181.

¹⁶⁰ Národopisná Encyklopedie, str. 466-467.

¹⁶¹ Čižmář, str. 194.

v antických pramenech a spojených se středomořským klimatem najít podobně účinkující protějšky ve středoevropské vegetaci.¹⁶³ Matthioliho interpretace účinků bylin stojí na základech učení antického lékařství o čtyřech živlech, se kterým jsme se již setkali u technik spojených s pouštěním žilou. Svět se podle Matthioliho skládá ze čtyř živlů, kterými jsou oheň, vzduch, země, voda. Tyto živly mají své vlastnosti. Oheň je horký a suchý, vzduch teplý a vlhký, voda mokrá a studená, země studená a suchá. V každé rostlině převládá jeden z těchto živlů a to také určuje její vlastnosti. Tyto vlastnosti podle síly jejich účinku ještě rozděluje do čtyř stupňů. Od nejslabšího, téměř nepatrného účinku vlastnosti, až po ten nejsilnější, který může celé tělo zahubit. Lidské tělo je také složeno ze čtyř živlů, které pokud nejsou v rovnováze, mohou zapříčinit lidskou nemoc.¹⁶⁴ V úvodu svého díla se zmiňuje o tajemných léčivých účincích některých minerálů.¹⁶⁵ Na jiném místě úvodu prohlašuje, že účinek bylin také pramení z korespondence bylin s planetami zvěrokruhu. V praktické části svého díla již tuto myšlenku nerozvádí.¹⁶⁶ V době Matthioliho patřila astrologie ke klasickému vzdělání lékařů.¹⁶⁷ Zajímavý je také Matthioliho vztah k představám lidové magie. V heslu věnovém mandragoře odsuzuje magickou víru v tento kořen jako pouhý zištně motivovaný podvod.¹⁶⁸ Stejně odzude magické úkony spojené se sběrem kapradí v noci před svátkem sv. Jana Křtitele.¹⁶⁹ Na této ukázce je jasně vidět přístup vzdělaného zastávce renesanční přírodní magie, která byla vůči lidové magii pokládána za vědu. Matthioliho poznatky, spolu se zkušenostmi léčitelů a lékařů, byly otiskovány v oblíbených lidových kalendářích. Z těchto kalendářů pak pronikaly do rukopisných herbářů.¹⁷⁰ Jako příklad vlivu Matthioliho myšlenek na lidové bylíkářství můžeme uvést spis Fratiška Vaváka z roku 1767. Fratišek Vavák byl známý český písmák a samouk v mnoha oborech. Snažil se prosazovat racionální postupy v zemědělství. Ve svém spise věnovaném léčivým bylinám pracuje s koncepcí čtyř živlů. „Lékařství z bylin mnohých složití a spojovati dobře a užitečné jest, toliko pilně znamenaj a šetří složení, vlastnosti bylin, jsou-li totižto vlastnosti povětrné neb vodnaté, neb zemnaté.“¹⁷¹ Jedná spíše o ojedinělý průnik Matthioliho interpretace účinků bylin. Fratišek Vavák patřil spíše mezi jedince, kteří se snažili povznést myšlení prostého lidu směrem k racionálnějších metodám, což odpovídalo obecné filozofii písmáků. Nemůžeme tedy srovnávat vliv učení o čtyřech živlech na bylíkářství s vlivem na pouštění žilou či baňkování. Pokud nahlédneme do starých herbářů spíše v nich uvidíme směs možná racionálních a naprosto iracionálních magických praktik. Jako příklad iracionální praktiky mohu uvést: „Aby se někdo tak lehkou neunavil: Dej si volšovýho listí do

¹⁶² Čižmář, str. 185-189.

¹⁶³ Petr Ondřej Matthioli: Herbář jinak bylíkář velmi užitečný, Praha 1982, str. 329.

¹⁶⁴ Matthioli, str. 14-16.

¹⁶⁵ Matthioli, str. 19.

¹⁶⁶ Matthioli, str. 20.

¹⁶⁷ Kieckhefer, str. 146.

¹⁶⁸ Matthioli, str. 283.

¹⁶⁹ Matthioli, str. 302.

¹⁷⁰ Národopisná encyklopedie, str. 467.

střevců.¹⁷² Otázkou pro historiky botaniky zůstává, jaký měl vliv Matthioli na výběr rostlinných druhů používaných v bylíkářství či zda mělo lidové bylíkářství vliv na Matthioliho.

Velký vliv na používání bylin měly magické praktiky. Spojení užívání bylin s lidovou magií je typické pro tradiční etnomedicínu. Princip lidové magie stojí na magickém myšlení spojeném s křesťanskou symbolikou.

Léčebné účinky bylin se zvyšovaly jejich svěcením na svátek Božího těla a hlavně na svátek Nanebevzetí Panny Marie.¹⁷³ Spojení bylin s kultem světců vyjadřují názvy některých bylin. Jedná se například andělíku lékařskou (*Archangelica officinalis*), strom svaté Lucie (*Prunus padus*), ruka Panenky Marie (*Gymnadenia conopsea*), zelina svatého Petra (*Primula officinalis*).¹⁷⁴ K jeřábu bartolomějskému (*Sorbus aucuparia*) se dokonce zachovala legenda. Když byl svatý Bartoloměj pronásledován, schoval se do jednoho domu. Jeho nepřátelé však dům označili větví z jeřábu. Ráno však byly na všech domech větve jeřabin. Tak se svatý Bartoloměj zachránil.¹⁷⁵ Na počest této události se každoročně věší větve jeřábu na stavení. Tyto jeřabiny se také používaly k léčení dobytka.

Slavení svátků světců bylo také důležité při magické manipulaci s rostlinami. Svatý Jiří je sice více spojován s magickou manipulací s částmi těl plazů a obojživelníků, přesto například jetelový čtyrlístek (*Trifolium pratense*) nalezený na svátek svatého Jiří přinášel svému majiteli štěstí. Nejdůležitějším svátkem spojeným s magickou vírou v účinky rostlin je svátek svatého Jana Křtitele. Význam tohoto svátku nebyl dán spojením s populárním kultem svatého Jana Křtitele, ale byl dán spojitostí s letním slunovratem. Díky tomuto spojení se ve slavení tohoto svátku zachovalo mnoho prastarých obyčejů. Jedná se například o pálení ohňů spojeným s různými kratochvílemi, jako bylo skákání přes oheň. Nad hranicí se stavěla májka, jejíž uhlíky se po spálení také používaly k magickým praktikám. Nejvíce magických praktik se však týkalo bylin. Jednou z neznámějších svatojánských bylin je černobýl lidově nazývaný svatého Jana pás (*Artemisia*). Při oslavách se z něho pletl věnec na hlavu a pás kolem těla, který se na konci slavnosti hodil do ohně. Měl chránit proti očním chorobám. Používal se také k věštibám zaměřeným na předpověď budoucí svatby. Působil také jako ochranný prostředek proti očarování dobytka.¹⁷⁶ V předvečer svátku svatého Jana¹⁷⁷ se z rozličných bylin ustlala pod stolem postýlka, do které se daly obrázky různých světců. Podle lidové víry v ní měl světec přes noc přespávat. Na svatého Jana Křtitele venkované trhali také jiné druhy bylin, např. svatého Jana bylinu neboli třezalku (*Hypericum perforatum*), která měla ochranou funkci proti čarování a zlým duchům. Mateřídouška (*Thymus serpyllum*), trhaná o sv. Janu před východem slunce, se

¹⁷¹ Fr. J. Vaváka Zpráva o mocech bylin a koření z r.1767, Český lid, roč. 1908, čís. 17, str. 193.

¹⁷² Josef Kramář: Ze starého herbáře kusy kumštovní, Český lid, roč.1930, čís. 30, str. 349.

¹⁷³ Čižmář, str. 182.

¹⁷⁴ Národopisná encyklopedie, str. 466.

¹⁷⁵ Čižmář, str. 187.

¹⁷⁶ Národopisná encyklopedie, str. 325

¹⁷⁷ Čeněk Závrt: Lidové zábavy, obyčeje a pověry na den sv. Jana Křtitele, Český lid, roč. 1928, čís. 17, str. 80.

používala k podkuřování stromů na Štědrý den.¹⁷⁸ Jednou z nejmysterioznějších rostlin je kaprad' samec (*Dryopteris filix-mas*) rostoucí na svatého Jana Křtitele. Kdo tuto bylinu získal, mohl se těšit ze štěstí, pozumění řeči zvířat nebo stát se neviditelným. Nebylo však lehké tuto bylinu získat. Musela se utrhout kolem půlnoci na svatého Jana. Tuto mýtickou rostlinu střežili démoni. Pokud jí chtěla žena získat k odčarování dobytka, musela jí sbírat nahá. Pokud chtěla získat krásu, musela se také umýt nahá. Podle Alexandry Navrátilové rituální nahota vyjadřuje sepětí člověka z silami přírody a bohů a to hlavně s reprodukčními silami přírody.¹⁷⁹

Byliny byly používány v různých kontextech magického myšlení. Jako první magickou konstrukci můžeme označit Frazerovu homeopatickou magii. Podobnost nemoci a léku byla určovaná v některých případech na základě barvy. Proti žloutence byla používána žlutá mrkev. V jiných případech se sympatie byliny a nemoci určovala podle podobnosti tvaru rostliny s postiženým orgánem. Jaterní nemoci byly léčeny bylinami, jejichž listy připomínaly játra. Na žloutenku se používaly rostliny se žlutými květy. Jako konkrétní příklad uvádí Čižmář listy medunice (plicníku) (*Pulmonaria officinalis*), které připomínaly lidské plíce, a proto je užívali souchotináři. Listy kapradí (*Botrychium lunaria*) připomínaly ocas raka a na základě této podobnosti se jménem nemoci se rostliny kapradí používaly na léčbu rakoviny.¹⁸⁰

Byliny hrály také důležitou roli při milostné magii. Jednalo se o tak zvané „kvítí milodějně“ a patřil mezi ně laskavec, koukol, dobromysl, plavuň, netík, polajka, jetel. Nejčastěji se tyto byliny dávaly milenci pod hlavu při spaní. Jako prostředek milostné magie bylo také někdy používáno jablko. Dalo se vyvolenému jako dar, ale muselo obsahovat kapku vlastní krve. Kouzelný nápoj, který měl vzbudit lásku byl připravován z čtyřlísté jeteliny smíchané z vínem. K milostnému očarování se praktikovalo také zaříkávání.¹⁸¹

Byliny také vstupovaly do boje pozitivních a negativních sil v apotropajní magii a to na obou stranách. Již jsem se zmínil o tom, že tradiční vesnické prostředí pomocí křesťanské symboliky čelilo démonickým silám personifikovaným nejčastěji čarodějnicemi. Jako ochrana vůči čarodějnicím se nejčastěji používalo šípkových větví. Jako jeden ze způsobů použití bylo spletení kruhu z šípkových větví. Do kruhu se vložily kopřivy a přes ně se cedilo mléko. Díky tomuto rituálu byla každá čarodějnice, která chtěla škodit popálena a popíchána.¹⁸²

Proti čarodějnicím se používal také áron plamatý (*Arum maculatum*), mochna plazivá (*Potentilla reptans*), rdesno hadí kořen (*Polygonum bistorta*) a mateřídouška. Jako lék proti uřknutí byl podáván čistec a úročník. Bohyně doporučovaly odvar ze sedmi druhů dřevin. Proti koltunu byla aplikována „koltunova zelina“ (*Lycopodium clavatum*), proti můře se před stavení sázela plavuň nazývaná „muří noha.“

¹⁷⁸ Zíbrt, str. 78.

¹⁷⁹ Alexandra Navrátilová: Nahota v obřadní tradici české kultury, sbor. Náboženství a tělo, Brno 2006, str. 55

¹⁸⁰ Čižmář, str. 154.

¹⁸¹ Čižmář, str. 161-164.

¹⁸² Pavel Popelka: Rostlinstvo v pověrečných představách na moravských kopanicích, sbor. Magie a náboženství,

Některé rostliny měly naopak zlou pověst. Jednalo se o osladič obecný (*Polypodium vulgare*), potměchuť (*Solanum dulcamara*) či rulík zlomocný (*Atropa bella-dona*). Na tomto místě je třeba se zmínit o rozšířeném mýtu týkajícím se užívání halucinogenních látek v tradičním prostředí české vesnice. Nepodrobnější sběr poznatků z oblasti etnomedicíny od Josefa Čižmáře se nezminuje o takovémto užívání. Snad pouhé nakuřování některými halucinogeny jako je blín, durman, oměj, bolehlav nebo černobýl můžeme pokládat za nejbližší tomuto fenoménu.¹⁸³

Za jediný příklad personifikace byliny můžeme pokládat fenomén mandragory. O mandragoře píše již Pythagoras a nazývá ji antropomorfé kvůli její podobnosti s člověkem.¹⁸⁴ Mandragora byla rozdělována na samčí a samičí. Pokud se s kořenem mandragory zacházelo podobně jako s lidskou bytostí, přinášela svému majiteli štěstí. Tento mužiček se musí pravidelně koupat v červeném víně. Mandragora se ze země získávala pomocí psa, který po jejím vytáhnutí zemřel.¹⁸⁵ Víra v mandragoru byla rozšířená po celé Evropě. Mluví o ní také Matthioli, který uznává její léčebné vlastnosti, ale distancuje se od personifikace mandragory, kterou pokládá za projev lidské zůstnosti.¹⁸⁶ Mandragora roste ve středomořském klimatu a z tohoto důvodu se na českém území nevyskytovala. V českém prostředí ji nahradil posed bílý (*Bryonia alba*), s kterým se zacházelo podobně jako s kořenem mandragory. Musel se pravidelně umývat v mléce.¹⁸⁷ Víra v účinky mandragory a s ní souvisejícím posedem zřejmě do Čech pronikla ve středověku, nemůžeme tedy prohlašovat, že se jedná o pozůstatek starých českých představ.¹⁸⁸

Jako mnohem starší představa v české tradiční kultuře se jeví víra v oduševnělou moc stromů. Již Kosmas popisuje kácení posvátných hájů. Také Homiliář Opatovický z přelomu 11. a 12. století zakazuje pokládat zvířecí oběti ke stromům a žádat je o pomoc. Křesťanská víra se snažila přetřansformovat tuto víru podle svého obrazu. Toto přetřansformování probíhalo například spojením stromů s mariánským kultem.¹⁸⁹ V lidové víře však přetřavalo přesvědčení o spojení života stromu s lidským životem. Mezi stromy jimž byla projevována v lidové kultuře největší úcta patřily:

Dub (*Quercus*) patřil mezi jeden z neuctívanějších stromů v Evropě, lípa (*Tilia*) ochraný strom proti démonům, bříza (*Betula*) taktéž ochraný strom, jabloň (*Malus domestica*) spojovaná s biblickým stromem a také symbol plodnosti a další.¹⁹⁰

Uherské Hradiště 1997, str. 103.

¹⁸³ Čižmář, str. 162.

¹⁸⁴ Karel Pejml: Kytice čarovných rostlin, Liberec 1996, str. 60.

¹⁸⁵ Pejml, str. 58-76.

¹⁸⁶ Matthioli, str. 283.

¹⁸⁷ Národopisná encyklopedie, str. 467.

¹⁸⁸ Čižmář, str. 190

¹⁸⁹ Eva Večerková: Strom v lidové víře a obyčejích, sbor. Kult a živly, Uherské Hradiště 1999, str. 102-103.

¹⁹⁰ Večerková, str. 108-110.

O víře v duši stromu svědčí různé rituály. Na Valašsku dva muži vyhrožují pomocí náznaků pokácení stromu pokud nebude nést ovoce. Z domu však vyběhne hospodářka, hladí strom a prosí ho o to, aby začal nést.¹⁹¹ Praktika související s léčením je zarážení nemoci do stromu, nejčastěji do dubu. O tom, jak takové přenášení nemoci vypadalo, nás informuje následující citace: „Vyvrtali díрку do toho dubu, a když do ní byl dýchnul třikrát nemocný, kolíčkem zandali ji a po té navrátili se domů jinou stranou“¹⁹²

Praktikou, které se užívání bylin dotýká jen okrajově, je zařikávání počasí. Používalo se při ní ochranné funkce hlasitého zvuku či magie slova. Proti blesku se používala například líska, buk, netřesk, kopřiva, svěcená divizna. Blesk naopak přitahuje vlčí mák.¹⁹³ Byliny byly používány v mnoha kontextech tradičního vesnického myšlení. Odrážely se v nich interpretace z různých období vývoje české vesnice.

I.7. Kdo se věnoval léčení

Stejně jako bylo různorodé použití bylin v tradiční kultuře, tak také byly různorodé profese věnující se léčitelství. Nejednalo se tedy o jednotnou skupinu, ale o velmi roztržštěnou skupinu lidí zabývajících se léčitelstvím. K tomu ještě musíme přičíst profese, jejímž hlavním zaměřením nebylo léčení člověka, které se tomuto fenoménu věnovali pouze okrajově. Také metody, které tyto skupiny praktikovaly byly rozdílné.

Jako léčitelé pomocí modliteb vystupovali kněží. Roku 1655 jim bylo synodem v Giergentu zakázáno provozovat léčení a to gestem či modlitbou. Tomuto léčení se nevěnovali kněží v dnešním slova smyslu. Ve středověku se za klerika považoval také pouhý čekatel na kněžské vysvěcení. Za klerika se také pokládali lidé vysvěcení v nižším kněžském stavu, jako byl lektor nebo dveřník. Nižší kněžské vysvěcení dostávali také studenti teologických fakult.¹⁹⁴ Kieckhefer nazývá tuto skupinu lidí církevní podsvětí. Někteří tito jedinci projevovali zájem o věštění, magii nebo léčení.¹⁹⁵ Z tohoto prostředí také mohla vyjít některá zařikávání.

K rozvoji léčení lidí přispěly také klášterní špitály. Při špitálech vznikaly klášterní lékárny, které obohatily rozvoj bylinkářství. Proslavený v tomto ohledu se stal mnich Walahfrid, který napsal bylinkářské verše v básni Hortulus.¹⁹⁶

Jinou skupinu tvořily léčitelé, kteří se zabývali vnějšími ranami či zlomeninami. Byli to ranhojiči, lazebníci a napravičníci. Protože koupel byla dříve ocenována hlavně pro svůj léčivý účinek, tak se léčitelství věnovali lazebníci. Do sedavých koupelí pouze pro nohy přidávali směs léčebných bylin. Lazebníci se také věnovali trhání zubů. Nejvíce je ale proslavila technika

¹⁹¹ Večerková, str. 107.

¹⁹² ČenekZíbrt: Zarážení nemoci do dubu, Český lid, roč. 13, str. 480

¹⁹³ Národopisná encyklopedie, str. 59.

¹⁹⁴ Kieckhefer, str. 181.

¹⁹⁵ Kieckhefer, str. 183.

¹⁹⁶ Ida Rystová: Průvodce lidovými názvy rostlin, Praha 2007, str. 663 -664.

pouštění žilou a baňkování. Do lázní se také chodilo za čistě světskou zábavou.¹⁹⁷ Léčení zlomenin se věnovali převážně napravičníci. Studovali kostry zemřelých lidí a na základě těchto vědomostí léčili zlomeniny. Přípravovali také hojivé masti, aby se rány lépe hojily.¹⁹⁸

Do další kategorie léčitelů patřili ti, jejichž profese se přímo léčením nezabývala, ale měla až skoro magickou pověst. Mezi tyto profese patřil například kovář. Kováři se věnovali léčení, ale také vynikali v trhání zubů. Kovářství bylo řemeslo s magickou pověstí, a proto se kováři často stávali hrdiny různých pohádek a pověstí. Podobným řemeslem byl také ovčák.

Ovčácké umění léčit pramenilo z jeho znalosti magie. Tato znalost pramenila z potřeby chránit stáda nejenom před reálným nebezpečím, ale také proti očarování. O ovčáckých kouzlech nás například informuje spis Alše Knoblocha z Pirnsdorfu z roku 1561.¹⁹⁹

Sběrem a přípravou bylin se zabývali bylinkářky. Svoje znalosti získávaly rodovou tradicí či byly zapsány v rodinných herbářích. S touto profesí se spojovalo i určité umění diagnostiky. Většinou tuto profesi provozovaly ženy. V případě, že se jednalo o muže, nazývali se řeporyjci.²⁰⁰

Poněkud jinou formu mělo zpracování léčivých rostlin mezi krkonošskými laboranty. Tito laboranti sídlili v slezské obci Karpatcz, ale byliny získávali hlavně z Krkonoš. Byli organizováni po vzoru cechu. Za zakladatele této živnosti byli považováni Melchior Grossmann a Jonáš Exner. Nejvyšší pozici zastávali samotní výrobci léků. Nižší postavení měli obchodníci a nejnižší byli samotní sběrači. Od roku 1740 mohlo být mistrů cechu pouhých třicet. Jako symbol svých výrobků používali postavu Krakonoše. V sedmdesátých letech osmnáctého století začal cech výrazně upadat, což vedlo k jeho pozdějšímu zániku.²⁰¹ Na rozdíl od lidových bylinkářek se jednalo o poloprofesiální činnost. Používali chemické postupy, jako například destilaci, filtraci, digesci, maceraci, sublimaci.²⁰² To jim ovšem nebránilo prodávat také léky proti čarodějnicím či jiným kouzlům.²⁰³

Jinou obdobu této činnosti představovali slovenští olejkáři působící také v Čechách. Pocházeli z Turčian, což je kraj mezi Velkou a Malou Fatrou. Nebyli tak dobře organizováni jako krkonošští laboranti a vyznačovali se podomním prodejem. Jejich živnost zanikla v druhé polovině osmnáctého století díky přísným hygienickým zákonům. Většina jich přešla na prodej šafránu.²⁰⁴

Velmi zajímavý je z našeho hlediska fenomén bohyň a božců. Tento fenomén se vyskytoval hlavně na Moravských Kopicích. Bohyně se věnovali věštění pomocí lití vosku, milostné

¹⁹⁷ Národopisná encyklopédie, str. 405.

¹⁹⁸ Čižmář, díl. II., str. 275-276.

¹⁹⁹ Čenek Závrt: Alše Knoblocha z Pirnsdorfu r.1561 návod ovčákům proti čárům a kouzlům, český lid, roč. 1904, str. 293-297.

²⁰⁰ Národopisná encyklopédie, str. 78.

²⁰¹ Theodor Lokvenc, Toulky krkonošskou minulostí, Hradec Králové 1978, str. 115-123.

²⁰² Zendrich, str. 147.

²⁰³ Lokvenc, str. 118.

²⁰⁴ Zendrich, str. 95-99.

magii a léčení. Místní pověsti je vybavily skoro nadpřirozenými vlastnostmi. Při léčení používaly zaříkávání, vodu a byliny. Jejich praktiky popsal s negativním nádechem farář Josef Hober ve spise Bohyně na Žitkově.²⁰⁵ Jejich centrem byly obce Žitková a Hrozenkov. Přestože se někdy vydávají za fenomén moraskoslezského pomezí, můj osobní názor je, že fenomén léčení spojený s pověrami se uchoval na Moravských Kopanicích díky hospodářské zaostalosti regionu. Podobný způsob léčení máme doložený v již mnou zmiňovaném procesu s Ludmilou Douškovou z roku 1641 v Praze. Přesto je zajímavé, že se tento způsob léčby zachoval skoro až do dnešních dnů.

I.8. Magická léčba dnes

V předchozích kapitolách jsem popsal, jak o fenoménu lidového léčitelství pojednává národopisná literatura. Tato literatura vznikala na konci devatenáctého a v první polovině dvacátého století. Přináší nám řadu faktů, z kterých ale velmi těžko vyčteme, jak konkrétně lidová léčba postavená na magických rituálech vypadala. Musíme se tedy obrátit do přítomnosti a najít skomírající zbytky lidového léčitelství postaveného na základech lidové magie. Josefa Čižmáře inspiroval k napsání knihy *Lidové lékařství fenomén bohyně a božců*.²⁰⁶

Bohyně je fenomén nejvíce spojený s Moravsko-slovenskými Kopanicemi. Jednalo se většinou o ženy, které pomocí věštby a zaříkávání pomáhaly lidem v nesnázích. Pomáhaly například při osobních problémech či hledáním ztracených věcí, ale také s léčením lidí nebo dobytka. Bohyně si své umění předávaly v ženské linii po generace.²⁰⁷ Nejstarší záznam o bohyních je z roku 1753 od Karla Kulicha, jezuitského misionáře.²⁰⁸ Můžeme tedy prohlásit, že ve fenoménu bohyně se nám zachoval artefakt tradičního lidového léčitelství, tak jak byl popsán v národopisné literatuře. V dnešní době podle mého terénního výzkumu žije poslední bohyně na území Slovenska, ale odmítla se mnou komunikovat.²⁰⁹ Na Slovensku také žijí dcery bohyně, které již používají moderní techniky věštění, jako je například kartářství. Na Moravských Kopanicích, kde byl fenomén bohyně soustředěn do dvou obcí Starý Hrozenkov a Žitková, poslední bohyně Hana Stehlíková zemřela před dvěma měsíci.²¹⁰ Během mého terénního výzkumu se mi podařilo získat rozhovor se sousedkou bohyně, ze kterého lze vyčíst jak léčba

²⁰⁵ Jiří Jilík, *Žitkovské bohyně*, Uherské hradiště 2005, str. 10-11.

²⁰⁶ Josef Zendrich, Josef Jonáš: *Věčně zelené naděje*, str. 78.

²⁰⁷ Jan Pavelčík: *Bohyně, sbor. Žitkovské čarování*, str. 11 až 13.

²⁰⁸ Jiří Jilík: *Žitkovské bohyně*, str. 13-14.

²⁰⁹ Osobní rozhovor konaný dne 17. dubna 2008 Příloha č. 2 Kontakt na ní jsem dostal od autora knížek o bohyních. Když jsem na ní zazvonil u jejích dveří tak se mnou mluvila pouze z okna velmi tiše, takže jsem sotva rozeznával jednotlivá slova. To, že se věnuje bohynkovaní popírala. Přestože od jejích sousedů jsem věděl, že přijímá cizí lidi běžně. Já jsem jí upřímně vyložil to, že jí navštěvuji z důvodů psaní své práce. Na dotaz, kdo se věnuje bylíkářství v okolí, neurčitě mávla rukou. Po odchodu od ní mne po několika minutách zastavilo policejní auto. Slovenští policisté mne legitimovali a prohlásili, že místním lidem je mé vyptávání nepříjemné. Pokud by se tento incident opakoval musejí mně odvést.

²¹⁰ Terénní výzkum uskutečněný 14.- 17. dubna 2008, Příloha č. 1

probíhala. Základem praxe bohyňek byla věštba pomocí lití vosku. „Většinou co tady bydlela kousek vyšej. Tak ta vylevala vosk a z vosku věštila.“²¹¹

V případě podezření na uřknutí se praktikovala práce pomocí uhlíků. „A když byl uřknutý, jak se to říká, že člověka někdo uřknul. Tak to dala hrnek z vodů, udělala na to kříž nebo dala křížík nebo normální křížík, který se používá třeba na stěnu. A házal tam uhlíky, a když ty uhlíky spadly na dno, tak řekla, že je člověk uřknutý a když zustali na vrchu, tak řekla, že je to jiná nemoc.“²¹² Voda používaná na určení uřknutí se také používala na léčbu uřknutí. „Když byl člověk uřknutý, tak musel vypít vodu z těch uhlíků.“ Uřknutí nebo nemoc se také dala určit na dálku pomocí donesených předmětů dotyčného pacienta. „Když tam někdo došel, včil chtěl vědět, jestli mu sused ublížil, musel mět nějakou věc toho suseda. Anebo aj toho dotyčného, když chtěla vědět jakou má tu nemoc, tambur, šátek nebo kapesník, co bylo toho člověka a ona podle toho aj podle věcí, ale muselo to být toho dotyčného člověka. Co měla ten dotyčný požadavek na něm, jestli ublížil nebo toto.“²¹³ Samotná léčba měla rituálně magický charakter, který byl vždy spojený se zařikáváním. „Ale vím, že měla nějaké průpovídky aj u tých bylin. Aj u tych stromů pak ty kopřivy. To ten člověk se v tom vyválál. Nahý musel být a toto. A ona nad ním stála a držela jakéhosi svatého.“²¹⁴ Zajímavý je také rituál zatloukání nemoci do stromu. „A ty stromy chodila tlúct na stromy vařajků.“ „Vařajků?“ „Vařajků co je na míchání. Ale taky měla něco na té vařeče, ale ja nevím co.“ „Při tom něco pronášela?“ „Ano něco furt mudrovala, ale co to nevím. Ono zajedno to bylo trestné kdysi nebo jí pronásledovala aj kriminálka. A za druhé to je tak moc dalece. Když ona dělala s tyma stromami, ten člověk ležal pod tým stromem a to nás naši byli. Když mamka byla doma tak jsme museli byt doma, když něco takového prováděla a venku protože ten člověk byl úplně nahý jak vrba. To jsme se nesměli dívat. Ale bohužel, já na to nevěřím. S tú dcerú kamarádím, ona je o dva roky ode mě starší, ale ona ani o tom slyšet nechce.“²¹⁵

Byliny se používaly jak vnitřně, tak také pomocí nakuřování. „Třeba jsem chodívala ze Slovenska jedna pani s postiženým dítětem. Měla jakési závratě. Včil, jak se říká ta epilepsie nebo co to bylo. Každou chvílku se svalila na zem a trhala a toto. A ona s těmi bylinami jich

²¹¹ Osobní rozhovor 17. dubna 2008, Příloha č. 2

²¹² Osobní rozhovor 17. dubna 2008, Příloha č. 2

²¹³ Osobní rozhovor 17. dubna 2008, Příloha č. 2 Kontakt na tuto starší paní jsem dostal ze Slovákckého muzea s tím, že se jedná o kvalitní informační zdroj o Kopanicích. Paní se v mládí přátelila z dětmi bohyně se sousedství a chodli ji jako děti tajně pozorovat při jejích rituálech. Svě vzpomínky proto spojovala s osobními dojmy. Někdy tyto postřehy byly humorné - například, když výprávěla, jak kradli bohyni vosk, z kterého věštila a mazali si s ním lyže. Nebo jak pro bohyni získávali obožitelnyky a hady, s kterými léčila například dobytek. Konstatovala, že dneska by jí za to zavřeli. Magické rituály bohyně pozorovala tajně, protože jí to rodiče zakazovali z důvodů nahoty pacientů. V rozhovoru neustále prohlašovala, že na tyto fenomény nevěří, mimo uřknutí, jenž zažila na vlastní kůži. Podala mi také informace o bohyních v současnosti, kdy konstatovala, že tento fenomén zmizel z Žitkové. Informace o tradiční magické léčbě spíše vyplynuly přirozeně z jejích vzpomínek, více než z reakcí na mé dotazy.

²¹⁴ Osobní rozhovor 17. dubna 2008, Příloha č. 2

²¹⁵ Osobní rozhovor 17. dubna 2008, Příloha č. 2,

dala na hromádku a zapálila a to děcko držala takhle. Udajně že se vyléčilo. Ještě ji dala odvary domů aby to pila.“²¹⁶

Vedle bylin bohyně používala také hady, mloky a žáby. Zatímco byliny se sbíraly převážně na svatého Jana, obojživelníci a plazi na svatého Jiří. S magických artefaktů se používala Bible se zavěšeným klíčem nebo již zmiňovaná vařečka. Bohyně mohla pomáhat tak i škodit. Pokud chtěla někomu uškodit používala k tomu kosti nalezené na hřbitově. „Když chtěla někomu uškodit tak měla donesené ze hřbitova kosti.“²¹⁷

Pokud tedy srovnáme mnou zachycený rozhovor, týkající se nedávné doby, s předchozími kapitolami pojednávajícími o lidovém léčitelství a vycházejícími z pramenů konce devatenáctého a první poloviny dvacátého století, můžeme konstatovat, že se ve většině aspektů schoduje. Na základě tohoto rozhovoru můžeme také rozlišit, co z všeobecně přijímaných pověr aplikovali lidoví léčitelé na konkrétní léčbu pacienta. Můžeme si také udělat obrázek o tom, co do tradičního lidového léčitelství patřilo a co bylo přidáno národopisci na základě nesystematické práce s prameny.

Bohyně tedy aplikovaly léčení na základě magických rituálů. Tyto rituály v sobě obsahovaly jak křesťanské elementy (Bible, modlitba, kříž, světci), tak elementy čistě magické (přenášení nemoci, stromy, nahota, věštění). Rituály byly vždy doprovázeny slovními formulami (zaříkáváním).

Léčbě se věnují vybraní jedinci, jež mají v tomto oboru autoritu, která se opírá o dědičnou linii jejich profese. Bohyňkování je pojímáno jako specifický druh řemesla, které se dědí v ženské linii. Na kopanicích také všichni lidé znají staré rody, v nichž se bohyňkování praktikuje.

Bohyně žijí ve světě magických představ. Tento svět je výrazně dualistický a vyskytují se v něm jak síly dobra, tak síly zla. O tom svědčí silná víra v uřknutí, které může způsobit lidskou nemoc. O tom, že nemoc je spojena s magickými silami svědčí průběh rituálů. Nemoc se pomocí zatloukání přenáší na strom. Také nahota bývá v lidových představách spojena s ochranou vůči magickým silám.²¹⁸ Působení bohyně je těsně spjata s vírou lidí v tento magický svět. Bohyně jsou brány jako specialistky na tento magický svět. Z rozhovoru je to patrné při zmínkách o démonických bytostech. Tyto bytosti jsou brány jako existující fenomén, který nijak nezasahuje do našeho světa. „Ano. Já vám řeknu. Tu kdysi nějaká královna nebo cosi, že tam vzadu v lese pochovala aj děcka nepokřtěné a ty nekřesťata se tomu říkalo. Normálně plakávali v noci a to ona nám to vysvětlovala ta bohyňa. Bohužel já jsem je neslyšela plakat. Nebo ty

²¹⁶ Osobní rozhovor 17. dubna 2008, Příloha č. 2

²¹⁷ Osobní rozhovor 17. dubna 2008 Příloha č. 2,

²¹⁸ Kol. autorů: Národopisná encyklopedie, str. 591.

světloňoši, že létali.“ „Mohli tyto bytosti škodit člověku a ona se vůči nim nějak chránila?“ „Ne neškodili, nemohli škodit, akorád, že se měla sebrat svěcená voda a vysvětila to tam, kde to plakávalo, ty malé děti.“²¹⁹

Při mém terénním výzkumu se mi nepodařilo zachytit žádné specifické představy týkající se lidského těla. Jedinou výjimkou je snad zmínka o používání lidské kosti při touze někomu škodit.

Do dnešní doby se nám zachovaly pouhé střípky těchto tradičních magických představ. Hlubší studium těchto fenoménů by nám pomohlo znovu přehodnotit to, co pokládáme za lidové náboženství. Fenomén bohyně nám ukazuje, že se nejedná o pouhý lidový projev katolicismu, ale autentickou formu synkretického náboženství, které má své konkrétní představitele, rituály a představy o světě i prožitky. Tuto hypotézu dokládají také střety oficiálního římskokatolického náboženství s bohyněmi, jak nám to dokládá literatura - například dílo faráře Josefa Hofera.

²¹⁹ Osobní rozhovor 17. dubna 2008 Příloha č. 2,

II. Bylinkářství v římskokatolické tradici

II.1. Římskokatolická tradice a vztah k nemoci

Na začátku této kapitoly je třeba objasnit, proč jsem jako zvláštní kapitolu vyčlenil katolickou tradici bylinkářství a v čem spočívá originální přístup katolické tradice k léčení člověka. Odpověď je třeba hledat již v době nástupu křesťanství. Kniha Pedro Laína Entralga „Nemoc a hřích“ nám ukazuje myšlenkový svět starověkých civilizací, vztahující se k léčbě člověka, do kterých jako nový element přichází křesťanství. Jako první pojetí popisuje semitské pojetí nemoci, uplatňující se v asyrsko-babylonské civilizaci. Podle Entralga žil starý Asyřan plně oddán bohům. Mravní zákon byl taktéž vytvořen bohy a jeho porušení znamenalo hřích. Staří Asyřané hřích označovali termínem „šertu“ a tento termín označoval také nemoc. Hřích tedy souvisel s nemocí. Tomuto pojetí také odpovídalo léčení, které mnohdy bylo spojeno s rituálním konáním, připomínajícím sebezpytování.²²⁰ Pedro Laína Entralga pracuje s historií trochu tendenčně, jeho hlavním záměrem je obhájit psychosomatickou medicínu a tomu zřejmě přizpůsobuje také výklad nemoci a jejího spojení s hříchem.

Kurt Pollak například ve své knize Medicína dávných civilizací ukazuje, že pojetí nemoci u starých Babyloňanů bylo postavené na démonologických koncepcích. Podle Pollaka Babyloňané měli celou škálu démonů zapříčiňujících lidské nemoci. Démoni měli také svoji specializaci na různé části těla a nemoci. Pollak nevylučuje hřích jako příčinu nemoci u starých Babyloňanů, ale pojímá ho ve spojení s démonologickou koncepcí nemoci. Bohové se na člověka hněvají a odvracejí se od něj a dávají prostor démonům. Vidíme tedy, že staří Babyloňané měli jak pojetí nemoci jako hříchu, tak také jako působení démonů.²²¹

Konfrontací názorů Entralga s Pollakem jsem chtěl ukázat, že Entralgovo myšlení se ubírá správným směrem, ale má tendenci věci zjednodušovat a přizpůsobovat historická témata závěrečnému vyznění své knihy. Entralgo dále popisuje řecké medicínské myšlení, které rozděluje do dvou směrů. Racionální směr postavený na hippokratovské medicíně a směr postavený na víře léčící pomocí zaříkávání, vnuknutí bohů a očišťování. Přesto oba tyto protichůdné směry pokládá Entralgo za vysoce naturalistické.²²² Pollak také pokládá řeckou medicínu za vysoce racionální a to i v nejméně náboženské rovině, jako tomu bylo u kněží Asklepiova kultu. Entralgo za vrchol racionální řecké medicíny považuje Galéna. Pro Galéna byly psychické projevy člověka odrazem humorálních procesů uvnitř lidského těla. Podle Galéna nemoc neměla příčinu mimo lidské tělo a tedy i hřích patří do kompetence lékaře.²²³

²²⁰ Pedro Laín Entralgo: *Nemoc a hřích*, str. 21

²²¹ Kurt Pollak: *Medicína dávných civilizací*, str. 83-112.

²²² Entralgo, str. 40-43.

²²³ Entralgo, 43-45.

Pro tuto kapitolu je hlavně důležitá Entralgova reflexe příchodu křesťanství a jeho nového pojetí nemoci a péče o pacienta. Autor rozděluje novozákonní texty týkající se zdraví a nemoci do tří kategorií. První skupina jsou texty, které metaforicky pojmají učení křesťanství jako nauku, která pomůže vyléčit člověka. Další skupinu tvoří texty, které vyjadřují Ježíšův postoj ke konkrétním nemocem. Poslední skupinou jsou pasáže věnované vztahu k nemocnému.²²⁴ Podívejme se nyní blíže na druhou skupinu, konkrétní pojmání nemoci. Ježíš byl konfrontován s klasickým semitským pojetím nemoci jako důsledku hříchu. Ježíš překvapivě popírá pojetí nemoci jako projevu hříchu. Pokud jsou v Novém zákoně zmínky o léčení v souvislosti s hříchem, tak je to proto, že Ježíš se snaží dokázat svoji schopnost odpouštět hříchy a zároveň léčit nemocné tělo, ale tyto dva aspekty nespojuje dohromady.²²⁵

Mnohem více zmínek je v Novém zákoně o posednutí nečistými duchy. Evangelisté rozlišují „přirozené“ nemoci a posednutí duchem. Jedná se tedy o dvě rozdílné kategorie.²²⁶

Křesťanství věří, že člověk je obrazem božím na zemi. Muselo tedy teologicky odpovědět na otázku, proč existuje nemoc. První propracované učení o lidské nemoci vypracovali církevní Otcové z Alexandrie a Kappadokie. Nemoc je důsledkem prvotního hříchu. Pozdější teologie se snažila zmírnit příliš velkou propast mezi životem Adama před prvotním hříchem a životem člověka po prvotním hříchu tak, jak jí vyhloubili první církevní Otcové. Podle Tomáše Akvinského se život Adama před prvotním hříchem nepodobal životu anděla, ale podléhal nemoci a také smrti, přesto po své smrti měl příležitost přejít do definitivní slávy.²²⁷ Oficiální katechismus katolické církve na otázku „Jak je prožívána nemoc ve Starém zákoně?“²²⁸ odpovídá: „Člověk Starého zákona v nemoci zakouší své meze a zároveň vnímá, že nemoc je tajemným způsobem spojena s hříchem. Proroci nahlízejí, že nemoc může mít i výkupnou hodnotu za hříchy vlastní i hříchy druhých.“²²⁹ Dále pak na otázku: „Co ukazuje Kristův soucit s nemocnými?“²³⁰ odpovídá: „Kristův soucit s nemocnými a jeho četná uzdravení nemocných jsou jasným znamením, že s ním přišlo Boží Království, a proto i vítězí nad hříchem, utrpením a smrtí.“²³¹ Tomáš Akvinský vztah nemoci a hříchu definuje takto: „Současný hřích zbavuje člověka milosti, která mu byla dána, aby správně řídil skutky své duše, ne však brzdil své tělesné poklesky, jak je brzdila jeho prvotní dokonalost.“²³²

Katolická teologie nevytvářela vlastní představy o lidském těle, první křesťané s některými výjimkami přijímali představy Galena.²³³

²²⁴ Entralgo, 44-47.

²²⁵ Entralgo, str. 51.

²²⁶ Entralgo, str. 53-54.

²²⁷ Entralgo, str. 74.

²²⁸ Kompendium katechismu katolické církve, str. 91.

²²⁹ Tamtéž, str. 91.

²³⁰ Tamtéž, str. 91.

²³¹ Kompendium katechismu katolické církve, str. 91.

²³² Entralgo, str. 81.

²³³ Entralgo, str. 60.

Důležitou součástí katolické věrouky ve vztahu k nemocným a umírajícím je svátost pomazání nemocných. Tato svátost uděluje zvláštní milost, která nemocného mnohem důvěrněji spojuje s Kristovým utrpením, k jeho vlastnímu prospěchu a k prospěchu celé církve, dává mu posilu, pokoj a odvahu.²³⁴ Na tomto příkladu je vidět, že lidské utrpení dostává v katolické věrouce transcendentální rozměr. Zde se dostáváme ke specificky katolické věrouce a to je spiritualita utrpení. Jan Pavel II. prohlásil v apoštolském listu *Salvifici doloris*:

„Kristus tím, že skrze utrpení dosáhl vykoupení, povýšil lidské utrpení natolik, že mu dal hodnotu vykoupení.“²³⁵ Tím se přihlásil ke spiritualitě utrpení. Přesto i tento postoj v katolické církvi nepatří k závazným. Pius XII. naopak zdůrazňoval, že bolest a utrpení je zlo, vůči kterému lidé pečující o nemocné musejí bojovat všemi prostředky.²³⁶

Nejdůležitějším přínosem křesťanství byl obrat ve vztahu k pacientovi. Entralgo vidí dva základní elementy tohoto obratu. Ošetření pacienta bez ohledu na jeho sociální postavení. Jako druhý element, z hlediska mé práce nejdůležitější, uvádí zřízení pravidelné lékařské péče, jejíž jedinou pohnutkou je láska k bližnímu. S tímto se také pojí zakládání nemocnic. První byla vybudována Basilem z Ceasareje kolem 370.²³⁷

II.2. Bylinkářství v klášterní tradici

Výše popsany obrat ve vztahu k pacientovi vedl k zakládání špitálů. Tyto špitály byly převážně součástí klášterů. Klášterní špitály zažily největší rozkvět ve dvanáctém století. Rozdělení ubytoven pro poutníky neboli hospitium a špitálů započalo v jedenáctém století. Středověké špitály neměly výhradně funkci péče o nemocné, ale staraly se také o sociálně slabé, staré lidi, sirotky a další potřebné. V kláštorech vznikaly také infirmaria, oddělení zaměřená na péči pouze o nemocné řeholníky. Právě tato oddělení zaměřená pouze na péči o nemocné řeholníky můžeme pokládat za předchůdce nemocnic.²³⁸ Tento zájem o nemocné přivedl kláštery také k zájmu o byliny, jako účinný prostředek léčby.

Roku 828 vydal mnich Walahfrid pod jménem Strabro knihu *Hortulus*, veršovaný průvodce léčivého účinku bylin z jeho klášterní zahrady.²³⁹ Bylinkářstvím se nejvíce proslavily mniši řádu benediktinů zvláště jejich klášter v Monte Casinu, který šířil bylinkářství po celé Evropě.²⁴⁰

²³⁴ Kompedium katechismu katolické církve, str. 92

²³⁵ Maurice Abieven: Smysl utrpení a smrti, sbor. *Současná medicína a náš obraz člověka*, str. 108.

²³⁶ Abieven, str. 109.

²³⁷ Entralgo, str. 62-63.

²³⁸ Petr Svobodný, Ludmila Hlaváčová: *Pražské špitály a nemocnice*

²³⁹ Ira Rystonová: *Průvodce lidovými názvy rostlin*, str. 663.

²⁴⁰ Eva Hoffmanová, František Jebavý: *Rostliny v domácí lékárně*, str. 11.

V současné době se k tradici klášterního bylinkářství hlásí na svých internetových stránkách pouze benediktínský klášter v Rajhradě, který propaguje na svých stránkách různé bylinné sirupy nebo likéry jako je známý Benediktínský likér.²⁴¹ Převor benediktínského kláštera zaujímá k celé problematice bylinkářství velmi pragmatické stanovisko: „V současné době, konkrétně tady v Rajhradě se prodává bylinný sirup na bázi bylin. Ovšem to není tak, že by mnozí byli bylinkáři. To je proto, že ten člověk, který tomu rozumí a vyrábí to, v podstatě přišel s nápadem, že potřebuje pomoc, když my tomu dáme jméno. Tak von je schopen to dostat na trh. Což se taky vlastně stalo, ale my sami se v tom nijak nepodílíme, protože tomu ani nerozumíme.“²⁴² S bylinkářstvím, jako součástí klášterního hospodářství, se převor setkal pouze v zahraničí a zájem o tuto problematiku odůvodňuje hlavně snahou o finanční nezávislost klášterů. V Čechách zatím takový druh hospodaření není možný, protože benediktínská tradice byla na čtyřicet let násilně přerušena komunistickou diktaturou. Důvod proč se benediktínské kláštery věnovaly bylinkářské tradici vidí převor ve dvou důvodech. Za prvé v absenci lékařské péče ve středověku a za druhé Benediktova řehole přímo neurčuje, jakou činností se mají jednotlivé kláštery zabývat. Převor také zamítá myšlenku specificky benediktínského přístupu ke zdraví či lidskému tělu nebo působení hříchu na vznik nemoci. Zájem veřejnosti o klášterní medicínu vysvětluje převor příliš romatickým obrazem benediktínských klášterů, který vytváří filmy a knihy. „Já si myslím, že ta Hieldegarda vynikala díky tomu, že žila ve své době. Protože tam nic jiného nebylo. Protože tam nebyla ta možnost, když ten člověk onemocněl, jít k doktorovi a ten mu předepsal léky a jít do lékárny.“²⁴³ Jako jediný svérázný element benediktínské řehole ve vztahu k lidskému zdraví vidí převor v zdravém životním stylu benediktínů, odvozeného z Benediktovy řehole. Pravidelný životní styl, vyvážená strava a také rovnováha mezi prací a duchovnem přispívá podle převora k zdraví člověka.

Benediktínský životní styl jako lék proti psychosomatickým onemocněním doporučuje také benediktínský mnich Anselm Grun ve své knize „Zdraví jako duchovní úkol.“ Grun prohlašuje: „Jak má konkrétně vypadat spiritualita, která léčí nemocného a rozervaného člověka, ukazuje regule Benediktova. Už v úvaze o dietetice jsme viděli, že vede ke zdravé životosprávě.“²⁴⁴ Přestože se Anselm Grun v něčem inspiruje Benediktovou řeholí, v jiných částech knihy se dovolává Jungiánských myšlenek. „Nemoc nám možná zprostředkuje i setkání s našim

²⁴¹ www.klasterofficina.cz

²⁴² Osobní rozhovor 11. dubna 2008, Příloha č. 3. S převorem benediktínského kláštera jsem se setkal při své návštěvě kláštera v Rajhradě. Při telefonickém rozhovoru mě mnozí odkazovali na knihovnu kláštera. Měl jsem jistě potíže při vysvětlování, že potřebuji osobní rozhovor s někým z komunity. Nakonec s rozhovorem svolil sám převor. Je to vzdělaný muž s pragmatickým přístupem k životu. Během rozhovoru se vyhrzoval vůči jednostrannému spojování benediktínů z bylinkářskou tradicí. Pokládal to za příliš romantizující pohled veřejnosti na život benediktínské komunity. Spíše zdůrazňoval problémy s navázáním na násilně přerušovanou tradici mnišství. Na dotazy ohledně spojení nemoci a dědičného hříchu reagoval záporně. Jeho odpovědi byly pragmatické s odkazy na historii. Mimo náhrávání rozhovoru prohlásil, že studium bylinkářské klášterní tradice je zajímavé téma, ale většina sester, které se tomu věnovaly, již zemřela...

²⁴³ Osobní rozhovor 11. dubna 2008, Příloha č.3

stínem.²⁴⁵ Svoji synkretičností tedy stojí na rozhraní pragmatického přístupu benediktínů a Hieldegardovské medicíny.

II.3. Hieldegardovská medicína

Hildegarda z Bingenu byla originální středověká katolická mystička žijící v letech 1098 až 1179 v Porýní. Její mystika měla vizionářský nádech, ale nejednalo se o vize, které by ji odtrhávaly od reálného světa. Josef Sudbrack její mystiku charakterizuje takto: „Hildegarda žila bezprostředně ve skutečnosti stvoření, jak ukazují její obdivuhodné přírodovodné a lékařské poznatky a její vysoké hudební nadání. Všechno to však je pro ní prostředkem, aby se otevírala božskému světlu.“²⁴⁶ Její dílo bylo znovu objeveno díky profesoru latiny Paulu Kaiserovi, který její dílo roku 1900 znovu vydal.²⁴⁷ Podle Soudbracka se jejího díla chopila dnešní esoterika a vkládá do jejich přírodovědných děl výklady moderní astrologie a magie, za účelem konstrukce zázračné Hieldegardiny medicíny.²⁴⁸ Pro moderní vyznavače Hieldegardiny medicíny se její osobnost stává spojnicí mezi křesťanským učením a alternativními léčebnými postupy.

Tvůrcem moderní Hieldegardovské medicíny je Dr. Gottfried Hertzka, který se skrze kult Hildegardy z Bingenu snaží moderním způsobem interpretovat středověké způsoby léčení. Jako základ její léčebné metody považuje zdravou výživu. „Nejlepší prevence těchto nemocí spočívá ve správné výživě a v odstranění duševních rizikových faktorů.“²⁴⁹ Prostředkem k odstranění rizikových duševních pochodů je půst. Půst a správná výživa je podle Dr. Hertzka možnost jak změnit svůj život a zakoušet léčivou moc víry. Celá kniha je prochnuta vírou v naprostou účinnost Hieldegardiných lidově léčitelských receptur. Dr. Hertzka dokonce uvádí bylinné receptury proti rakovině.²⁵⁰ Ve své knize se také zmiňuje o Hieldegardiných kosmologických vizích, ovšem bez další interpretace. Mnohem více pozornosti věnuje Hieldegardině filozofii ctností a hříchů. „Nemoci jsou v převážné míře odpovědí lidského těla na nedostatek dobrých vlastností.“ Podle Dr. Hertzka křesťanský život má pozitivní psychoterapeutický význam a pomáhá v odstraňování psychosomatického pozadí nemoci.

Cestou k povzbuzení ctností a potlačení neřestí je půst. Celý systém Hieldegardovské medicíny stojí na myšlenkovém základě humorální patologie. „Čtyři elementy rozhodují v lidském těle o hospodaření se šťávami, ale také o zdraví a o nemoci. Žádný člověk nemůže bez tohoto kosmického principu existovat.“²⁵¹ Dr. Hertzka dále cituje Hildegardu: „Jak jsem již

²⁴⁴ Anselm Grun: Zdraví jako duchovní úkol, str. 56.

²⁴⁵ Tamtéž, str. 21.

²⁴⁶ Josef Sudbrack: Mystika, str. 38.

²⁴⁷ Josef Zentrich, Josef Jonáš: Věčně zelené naděje, str. 19.

²⁴⁸ Sudbrack, str. 36.

²⁴⁹ Dr. Gottfried Hertzka, Dr. Wighard Strehlow: Léčebné umění Hildegardy z Biengenu, str. 15.

²⁵⁰ Hertzka, str. 238.

²⁵¹ Hertzka, str. 22.

mnohokrát vylíčila, jsou živly pojítkem lidského těla a stejně tak drží pohromadě celý svět. Jejich rozmístění a funkce udržují lidské tělo neustále v činnosti. Podobně jako jsou živly rozšířeny ve světě a působí v něm.²⁵² Kosmologické představy o čtyřech živlech se promítají do odůvodnění vzniku konkrétní nemoci. Přebytek špatných šťáv v těle vyvolává nemoc. Platí tedy to co napsal Entralgo. Křesťanství přijímalo Gallenovy představy o lidském těle a Hildegarda nebyla výjimkou. Skrze ní se tyto představy uplatňují dodnes.

Mystická hloubka Hildegardy dodává podle Hertzka auru zázračnosti také její léčbě.²⁵³ Do Čech proniká Hildegardovská medicína hlavně skrze cizojazyčné překlady, jako je kniha Dr. Gottfrieda Hertzka a Dr. Wigharda Strehlowa Léčebné umění Hildegardy z Bingenu nebo kniha Wigharda Strehlowa Svízelná cesta k lásce. K Hildegardě se také hlásí některé internetové stránky. Jako příklad mohu uvést internetové stránky Klášterní zahrada – bylinná poradna. Jedná se o směs křesťanství a esoteriky. Autorka stránek sama sebe charakterizuje.²⁵⁴ „Zůstávám křesťankou, která na základě andělských poselství věří v inkarnaci duší.“²⁵⁵ Na svých stránkách seznamuje z historií klášterního bylikářství, pojednává o jednotlivých bylinách, odpovídá na ženské dotazy ohledně osobních problémů. Přihlašuje se tradici klášterního léčitelství, za jehož představitelky považuje Hildegardu z Bingenu a Zdislavu z Lemberka. Z Hildegardovskou medicínou jí také spojují stejné představy o lidském těle. Přihlašuje se ke Galénově humorální patologii. Lidské tělo se tedy podle ní skládá ze čtyřech tělesných šťáv. Dále tuto teorii nerozvádí a z jejích stránek není patrné nakolik se humorální patologie promítá do její léčby. V léčbě klade důraz na byliny a na správnou životosprávu a nejbližší je jí lehká makrobiotika podle doktora Jonáše. Duchovně ji velmi ovlivňuje víra v reinkarnaci, v které je třeba hledat kořen jejího zájmu o klášterní tradici. Silným elementem na jejích stránkách je víra v komunikaci s anděly.²⁵⁶

Pokud tedy shrneme základní body Hildegardovské medicíny jedná se o tyto :

1. Důvěra v originalitu a zračnost Hildegardiny medicíny
2. Spojování křesťanství s psychoterapií nebo esoterikou
3. Představa o lidském těle postavená na Gallenově humorální patologii
4. Terapie opírající se o správnou výživu nebo byliny

II.4. Katoličtí léčitelé

Je třeba se zmínit ještě o jednom fenoménu spojeného s římskokatolickou církví, kde se můžeme setkat s užíváním bylin. Jedná se o katolické léčitele. Nejedná se o stejnorodou

²⁵² Hertzka, str. 22.

²⁵³ Hertzka, str. 304-305.

²⁵⁴ Autorka těchto stránek odmítla odpovědět na mnou zasláné otázky. Prý zásádně neodpovídá na novinářské otázky. Odmítla se se mnou také sejít. Odkázala mne na své stránky. Přístup k léčení je prý individuální na základě charakteru jednotlivců.

²⁵⁵ //klasternizahrada.blog.cz//

skupinu, ale o jednotlivce hlásící se k římskokatolickému vyznání, řádové sestry či kněží věnující se léčitelství. Nemají jednotný systém, ale na základě svých vlastních zkušeností uplatňují nebo uplatňovali svůj vlastní systém léčby. Škála jejich metod byla a je velmi široká. Za klasickou bylinkářku můžeme třeba považovat sestru Damiánu,²⁵⁷ působící v Kongregaci sester svatého Cyrila a Metoděje ve Velehradě. Proslavila se svými čaji, tinkturami a mastičkami.²⁵⁸

Byliny také používali slavní katoličtí léčitelé, kteří je však zapojovali do vlastního léčitelského systému. U těchto léčitelů můžeme již mluvit o originálních představách o lidském těle či vzniku nemoci. Snad neslavnějším katolickým léčitelem byl páter Ferda. Dignastikoval pomocí irisdiagnostiky a později intuice.²⁵⁹ Měl zajímavou koncepci vzniku nemoci. Nemoc podle pátera Ferdy mohla vznikat ze dvou příčin. První příčinou je dědičnost. Nejednalo se o pouhou dědičnost chorob, ale například o projev špatných stravovacích návyků, které se mohly projevit v pozdější generaci. Tyto projevy například špatných stravovacích návyků se mohou projevit maximálně ve čtvrté generaci.²⁶⁰ Druhou příčinu nemoci páter Ferda definoval takto: „Nemoc je nerovnováha mezi organismem a prostředím.“²⁶¹ V potravinách jsou obsaženy různé škodlivé látky, přemíra vlhkosti v bytě škodí organismu, barvy z oblečení obsahují nezdravé látky. Na základě této filozofie doporučoval bylinné čaje, koupele a obklady.

Jiným známým léčitelem hlásícím se k římskokatolické víře byl Jiří Paseka. Ve své praxi léčil pomocí energií, chiropraxí a bylinek. Jeho představy o lidském těle stojí na představě energie. „Zjistil jsem, že každý orgán a každá nemoc mají vlastní vlnovou délku.“²⁶² Tyto energie se v určitých drahách táhnou přes celé tělo. Energie je přítomná také v okolním světě. „Hmota vlastně neexistuje. I v ní je totiž tvůrčí prvek. Kdyby byla mrtvá, nedala by se měřit na dálku.“²⁶³ Jiří Paseka tvrdil, že jeho pojetí těla je blízké čínské akupunkturu, ale že celou strukturu lidského těla objevil, aniž by znal čínskou akupunkturu.

Výše uvedený získali jistý ohlas u římskokatolické veřejnosti. Například o sestře Damiáně vyšel článek v Katolickém týdeníku a na pohřbu Jířího Paseky se sešli někteří katoličtí hodnostáři.²⁶⁴ Nedá se ovšem říci, že by tento fenomén byl přijímán v celé římsko katolické církvi.

²⁵⁶ //klasternizahrada.blog.cz//

²⁵⁷ Sestra Damina rozhovor se mnou odmítla. S odůvodněním, že je příliš stará a většinu dne pospává či se maximálně dostane na zahrádku. Nebyla prý příliš nadšená z popularity, které se jí dostalo v tisku. Poslání jejího řádu také žádným způsobem nesouvisí z bylinkářstvím. Byl jsem tedy pouze v telefonickém kontaktu s Kongregací sester svatého Cyrila a Metoděje a jedna velice milá sestra se mně pokusila tento rozhovor zprostředkovat.

²⁵⁸ Bylinky nejen na vaření, Katolický týdeník, č. 42, roč. 2007

²⁵⁹ Zdeněk Rejdák: Páter Fratišek Ferda, str. 23-25.

²⁶⁰ Rejdák, str. 30-32.

²⁶¹ Rejdák, str. 42.

²⁶² Rozloučení s Jindřichem Pasekou, Regenerace, čís.8, roč.2005

²⁶³ Rozloučení s Jindřichem Pasekou, Regenerace, čís.8, roč.2005

II.5. Bylinkářství v katolické tradici - shrnutí

K bylinkářství v římsko katolické tradici existuje široká škála přístupů. Od pragmatického přístupu řádů až po zidealizování klášterní tradice v Hieldegardovské medicíně. K tomu je třeba ještě přičíst těžko zařaditelné jedince věnující se léčitelství. Je třeba zdůraznit, že se jedná o okrajový fenomén v rámci římskokatolické církve. Na začátku uvedený celkový přístup křesťanství k léčbě člověka se u tohoto fenoménu příliš neprojevuje. Minulost nám zanechala obraz klášterní medicíny, který ve své zromatizované podobě přežívá u veřejnosti dodnes. U římskokatolických léčitelů se jedná o tak různorodý fenomén, že jakákoliv přesná definice by byla zavádějící. Tyto léčitele spojuje dohromady pouze to, že se hlásí k římskokatolickému vyznání.

²⁶⁴ Rozloučení s Jindřichem Pasekou ,Regenerace ,čís.8,roč.2005

III. Spagyrie

III.1. Spagyrie učení

Spagyrie má své kořeny v Paracelsově učení. Paracelsus se vzbouřil proti dobovým představám o lidském těle, které byly postaveny na humorální patologii. Nehledal pouze mechanické působení sil v přírodě nebo strukturu hnoty jako jeho alchymistický předchůdce Geber, ale nové zákonitosti, které vycházely z předpokladu, že v přírodě působí duch na ducha.²⁶⁵ Místo humorální patologie vytvořil novou koncepci lidského těla inspirovanou alchymií.

Svět a lidské tělo se skládá ze třech prvků sal-sulphur-mercurius (sůl-síra-rtuť). Sůl je v Paracelsově pojetí vše pevné, tedy tělo. Síra představuje vše hořlavé neboli energii přírody. Rtuť je duch, inteligence oživující přírodu. Protože Paracelsus zastává teorii makrokosmu a mikrokosmu, prvky které tvoří okolní vesmír tvoří také člověka. „V Paracelsově pojetí v sobě člověk a jeho mikrosvět nesou sílu celého kosmu. Je známé také jeho členění člověka na tři části: tělo, ducha a nesmrtelnou duši, které odpovídají trojici sal-sulphur-mercurius.“²⁶⁶ Sal tedy odpovídá „elementárnímu“ tělu, mercurius odpovídá tělu „siderickému“. Sulphur je nesmrtelná duše.

Paracelsovské léčení stojí na čtyřech sloupech. První je philosophia, utváření teorií na základě pozorování přírody. Dalším pilířem je astrologie, tak jako vesmír je pod vlivem nebeských těles tak také člověk podléhá jejich zákonitostem. Třetím pilířem je alchymie, z které vycházejí již zminované představy o lidském těle. Posledním pilířem jsou lékaři ctnosti. Lékař musí být motivován ve své činnosti láskou k bližnímu.²⁶⁷

Nemoc může vzejít z pěti sil. Ens astrale - planety, vládnu jak makrokosmu, tak mikrokosmu. Ens veneni - tedy z jedů. Paracelsus prohlašoval „Všechny věci jsou jed a nic není bez jedu, pouze dávka způsobuje, že věc nepůsobí jako jed.“ Ens spirituale - duševní a duchovní život člověka působí na vytvoření nemoci nebo naopak na zdraví.²⁶⁸ „Obraznost je mocným jedem, že převyšší neškodlivější, proti kterému není protijedu, ani léku, ani jakékoliv ochrany.“²⁶⁹ Ens naturale je samotné lidské tělo a zmatky v něm mohou způsobit nemoc. Ens dei je samotná božská síla, jenž vytváří lidské zdraví nebo nemoc.

U Paracelsa je také důležité učení o analogiích. V novoplatonismu je Bůh oddělen od světa, ale vycházejí z něj ideje, které se projevují jako bohové, démoni, andělé. Tyto bytosti působí v našem světě a jejich emanace působí v hmotném světě. Svět je tedy propojen různými vztahy

²⁶⁵ Bernard Ditrich Haage, Středověká alchymie, str. 132-133.

²⁶⁶ Haage, str. 26-27.

²⁶⁷ Haage, str. 130-141.

²⁶⁸ Haage, str. 138-140.

²⁶⁹ Aureola Filipa Theofrasta Bombasta z Hohenheimu řečeného Paracelsa, Filosofie okultní, str. 31.

a odrazem těchto vztahů v našem hmotném světě je učení o signaturách. Vnější znaky, barva, tvar umožňují u rostliny poznat, na kterou chorobu působí.²⁷⁰ „V Paracelsových názorech je nejuplněji vyjádřena renesanční představa o přírodě, která není jen stínem božství či souhrnem zákonů určujících pohyby materiálních fyzikálních těles, ale mohutnou životní silou, nekonečnou tvůrčí mocí. Příroda, naplněná tajemnými životními silami, se může stát objektem magického působení, usilující o využití jejích nevyčerpatelných možností.“²⁷¹

Součástí Paracelsovy terapie je užívání léků, tak zvaných arkán. Ingredience k těmto lékům se nacházejí pomocí signatur. Pomocí destilace, extrace a sublimace se účinná látka odděluje od nečistot. Výsledná kvintesence má odpovídat látce, z níž extrahuje. V případě zlata je to například oheň. Na výrobu těchto léků používal Paracelsus látky nerostného a rostlinného charakteru.²⁷²

Jean Mavéric ve svém díle Hermetické lékařství rostlinné definuje spagyrii takto: „Umění spagyrické záleží ve vyvolání vývojového procesu za příčinou očištění a zušlechtění, čehož docílíme jenom jemnými a dlouhodobými úkony.“²⁷³ Cestou k tomuto vývoji je hnití, což je dlouhodobý proces známý z klasické alchymie. Ve své knize rozvádí základní kosmologické teze. Základní Idea vyznačuje hmotné světlo, jehož výchvěvy vytvářejí nesouladné tvary přírody. Sražení těchto nesouladných tvarů přírody vytváří ohnivé víry, z kterých vzniklá energie dává vzniknout beztvaré hmotě. Tato hmota se projevuje čtyřmi rozdílnými způsoby - teplem, vlhkem, chladnem a suchem. Spojením těchto prvků se rodí živly, například oheň se rodí spojením tepla se suchem a vzduch se rodí spojením země a vody. Voda vzniká působením ohně a země a samotná země pak vzniká spojením ohně a sucha. Doposud se jedná o klasickou antickou nauku o živlech, ale Mavéric se samozřejmě dostává k Paracelsovým myšlenkám, které dělají spagyrii spagyrií. Spojením živlů vznikají principy. Spojením ohně se vzduchem vzniká síra. Spojením vzduchu s vodou vzniká rtuť a spojením ohně se zemí vzniká sůl. V rostlinách tvoří rtuť duchovní podstatu a vůni. Síra vytváří essence, oleje, pryskyřice, šťávy a vytváří chuť rostlin. Sůl vytváří tělo rostliny.²⁷⁴ Mavéric definuje kvintesenci takto: „Kvintesence jest tedy látka duchovně činná, vytvořená z ducha a duše, spojená prchavou solí a oživená duchem světa.“²⁷⁵ Dále se Mavéric ve své knize zabývá sběrem rostlin a přípravou kvintesencí. Věnuje pozornost také astrálním vztahům. „Jsou rozličné druhy vztahů astrálních, jedny zakládají se na analogiích charakteru a soustavy a jsou to tvar, aspekt, vzrůst, substance, barva, vůně a chuť. Druhé tkví v analogiích mezi duchem neboli duší rostliny a vnitřní povahou

²⁷⁰ Haage, str. 142-143.

²⁷¹ A.Ch.Gorfunkel, Renesanční filozofie, str. 344.

²⁷² Haage, str. 143-144.

²⁷³ J.Mavéric: Hermetické lékařství rostlinné, str. 9.

²⁷⁴ J.Mavéric, str. 13-15.

²⁷⁵ J.Mavéric, str. 16.

planety.²⁷⁶ Léčitel prostuduje horoskop pacienta a určí rostliny odpovídající svým planetárním určením povaze choroby a pacienta.

Prvorepublikový hermetik Pierre de Lasenic definuje spagyrii: „Podle tohoto kořene lze souditi, že sparygie vychází ze dvou základních operací: A. separací různých částí těla B. shromáždění nebo rekonstucí těchto. Tento dvojitý postup, zdánlivě barokní a nelogický, má zdůraznit rozklad hmoty na její principy a zpětné složení těchto ve vhodném poměru, volbě a dokonalé čistotě.“²⁷⁷ Vznik Paracelsiánských principů zde vysvětluje rozdílným způsobem než Mavéric: „Oheň působí na Vzduch zapříčinil Síru, Síra útočí na Vodu dala vznik Merkurovi a oba principy ze Zemí zplodily Sůl.“²⁷⁸ Ve své knize také uvádí experimenty palingeneze, což je zničení rostliny a rekonstrukce jejího tvaru, což má potvrzovat správnost sparygických teorií o tvaru. Právě tvar patří k základním prvkům určování analogie. Dalším prvkem při určování vlastností rostlin a minerálů je planetární korespondence. Lasenic rozeznává devět druhů preparátů vytvářených hermetickým způsobem: tinkturu, životní vodu, olej, balzámy, líh, sůl, menstruum, alkahest a kvintesenci.²⁷⁹

III.2. Spagyrie v současnosti

Spagyrii se v současnosti věnují jednotlivci, hlásící se k hermetické tradici. Svoji vědu halí závojem alchymistického tajemství, a proto nemají zájem o rozhovory či popularizaci. Rozdělit je můžeme pouze podle jejich oblíbených autorů, kteří na ně měli vliv. Výraznější skupinu mezi těmito zájemci snad vytváří pouze zájemci o učení Manfreda M. Juniuse. Tento australský profesor biologie působil osmnáct let v Indii a mimo alchymie se věnuje také Ayurvédě. Je vedoucím Australské školy Ayurvédy v Adelaide. Cestuje po světě a pořádá semináře věnující se spagyrii a Ayurvédě. Pořádá také koncerty, na kterých hraje na indický hudební nástroj subahar. Ve dnech 28. června až 2. července 2000 uspořádal seminář na zámku Roztěž u Kutné Hory. Semináře se zúčastnili také dva zájemci z České republiky. První den profesor Junius představil alchymii a výsledky své práce. Druhý den účastníci kurzu začali laborovat. K pokusům vybral rozmarýn, a to z astrologických důvodů, ve dnech konání semináře to byla nevhodnější bylina.²⁸⁰ Přínos Manfreda M. Junia spočívá v tom, že jasnou a jednoduchou formou objasňuje základní principy spagyrie. Samozřejmě se u něj vyskytují tři filozofické principy jedná se o sůl-síra-rtuť. Dále se v knize zabývá sběrem rostlin podle jejich astrologických signatur. Jediným rozdílem oproti tradiční sparygii je jeho univerzalistický přístup k spagyrii. Principy spagyrie Junius nachází také v mimoevropských kulturách.

²⁷⁶ Mavéric, str. 40.

²⁷⁷ Pierre de Lasenic: Alchymie její teorie a praxe, str. 92.

²⁷⁸ Lasenic, str. 92.

²⁷⁹ Lasenic, str. 93-97.

²⁸⁰ Irena Štěpánová: Spagyrický seminář, per. Logos, č. 2, roč.2000, str. 125-126.

Například indickou pránu přirovnává k mercurovskému principu.²⁸¹ Nutno ovšem dodat, že v praktické části své práce se nesnaží vybudovat synkretický systém založený na kombinaci Ayurvedy a spagyrie, alespoň tak to z jeho knihy *The Practical Handbook of Plant Alchemy* nevyplývá.

Jak samotnou spagyrii vnímají její současní vyznavači nám ukazují následující dva rozhovory. Jedná se jednotlivce, hluboce duchovně založené, hlasící se k hermetické tradici, pro které je spagyrie praktickým vyústěním této filozofie. Jako první uvádím odpovědi pána pro kterého jsem použil pseudonym Alchymista a dle mínění jeho přátel je praktikující spagyrik. V první odpovědi na moji otázku se přihlašuje k hermetické filozofii. „Zkušenost a empirie mi ukázaly, že tradiční hermetický pohled je správný a praktický.“²⁸² Alchymista se také zmiňuje, že se věnuje také jiným systémům jako je tradiční čínská medicína. Přesto tyto systémy pokládá za velmi podobné. „Každá z těchto nauk hovoří o těle a člověku z jistého pohledu spektra. Pokud správně pozorujete je tu to zlaté vlákno, které všemi naukami probíhá a tím je právě hermetický universalismus.“²⁸³ Přestože vyznává jejich podobnost nesnaží se tyto nauky spojit. „Tedy pokud jde o filosofické aplikace hermetického lékařství, kam spagyrie nutně spadá, držím se tradičních nauk, tj. Astrologie, Kabaly – Sefer Jecira, Magie. A jejich představitelů“²⁸⁴ Na otázku, jakým způsobem interpretuje lidské tělo, mně seznamuje se základními kosmologickými východisky alchymie. Na začátku všeho byla Prima materia, z ní se působením vnějších sil rozlišily všechny těla a tvary. Jako první z Prima materie povstaly principy Síry a Rtuťi. Z těchto dvou principů povstala sůl jako rozdělující i spojující. Tři principy mají vztah ke čtyřem živlům, „síra jest zhmotněním tepla, utajeného ve vzduchu a vodě a sůl jest zhmotněním sucha, utajeného v ohni a zemi.“²⁸⁵ „Hmota je tedy složena ze tří principů a čtyřech živlů. Trojitost třech principů se také odráží v celé kosmologii, makrokosmos a mikrokosmos jsou analogické - trojitý svět: hmotný, lidský a božský — trojitá hmota: síra, sůl a rtuť — trojitý člověk: tělo, duch a duše — a trojitá koruna všeho bytí — troj jediný Bůh.“²⁸⁶ Hmota se neustále vyvíjí k dokonalosti. Stupně vývoje hmoty označují symboly jejího vývoje, Mars, Venuše, Saturn, Jupiter, Merkur, Luna a Slunce. Na otázku jaké jsou příčiny lidské nemoci, odpovídá vyjmenováním pěti Paracelsových sil, které působí na lidské zdraví nebo nemoc. Ens astrale - působení planet, Ens Veneri - příčina otravy a disharmonie v lidském těle a problém stravy a léčiv, Ens Naturele neboli genetická výbava člověka a paměť, zde také působí

²⁸¹ Manfréd M. Julius: *The Practical Handbook of Plant Alchemy*, str.37.

²⁸² Odpověď na e-mailem zaslané dotazy 22. června 2008. Příloha č.4 Alchymistu mně doporučili jeho přátelé z hermetických kruhů s tím, že se jedná o praktikujícího spagyrika. Bohužel pokus se s ním sejit osobně selhal a tak jsem musel zvolit kontakt pomocí e-mailu. Velice brzy mi poslal šestistránkový dopis. V odpovědích se rýsovaly hluboké znalosti hermetismu, ale hůře se z nich daly vyčíst jeho vlastní spagyrické praktiky. Odkazoval mně na komplexní pochopení Alchymie. Občas do odpovědí vložil svůj vlastní komentář, z kterého se dalo vyčíst, že hermetismus pojímá jako součást svého duchovního vývoje.

²⁸³ Odpověď na e-mailem zaslané dotazy 22. června 2008, Příloha č. 4

²⁸⁴ Odpověď na e-mailem zaslané dotazy 22. června 2008, Příloha č. 4

²⁸⁵ Odpověď na e-mailem zaslané dotazy 22. června 2008, Příloha č. 4

²⁸⁶ Odpověď na e-mailem zaslané dotazy 22. června 2008, Příloha č.4

planety, Ens spirituále - duchovní choroby postihující duši jako je očarování, posednutí a magie. Ens Dei je nemoc těla i ducha, která má člověka přivést k poznání. V odpovědi na otázku po interpretaci sparygického procesu poukazuje na devět cílů alchymie, z níž pět se týká výroby přípravků ovlivňující lidské zdraví. Dále také upozorňuje na jednostranou interpretaci alchymie jako pouze duchovní nauky. „Někteří ztotožňují alchymii s mystikou. Dle zákona o analogii lze jevy alchymie vyložit i mysticky, musíme však vždy nauku o hmotě rozlišovat od nauky o duši.“²⁸⁷ Kvintescenci definuje tímto způsobem: „Působí stejně na lidské tělo, barví je, čistí od všeho, co by je mohlo zničit, dává mu dokonalý základ, posiluje orgány a zvyšuje životní sílu tak, že prodlužuje život za jeho obvyklé hranice. Může být zhotovena z kovu nebo rostliny nebo zvířat. Někdy se nazývá voda merkurovská, tj. Merkur spojený s filosofickou sírou.“²⁸⁸ O celém sparygickém procesu prohlašuje, že se dá definovat jednou větou. Jednota, tři principy, čtyři živly a cirkulace. Uvědomuje si také, že je třeba k celému procesu znát učení o signaturách a astrologii. Na otázku kdo měl na něj největší vliv v spagyrii odpovídá, že František Kabelák a podle jeho slov největší žijící znalec alchymie D.Ž.Bor.

Dále uvádím rozhovor s Turbou, který se na základě svých vnitřních prožitků nikdy neztotožnil s mechanickým vnímáním světa. Pro něj přijatelný pohled na svět představuje hermetismus se svojí vírou v oduševnělost přírody. Od malička měl zájem také o bylinkářství a spagyrie představuje spojení těchto dvou zájmů. Turba v rozhovoru se mnou popisuje sparygický proces, ale ještě zajímavějším způsobem jej interpretuje: „Celý ten proces vnímám jako smrt a vzkříšení, obnovení na nové, duchovní, vyšší úrovni. Podle tradic křesťanské kabaly s člověkem padla celá příroda a vše bylo pokřiveno oproti původní dokonalosti. Ten spagyrický proces, zejména to odstranění caput mortuum vnímám jako proces rekonstrukce té rostlinné bytosti v původní duchovní dokonalosti. Tím, že je z materie odstraněn jed a principy jsou znovu spojeny v ideálních poměrech vzniká kvintescence. Napadá mě tu tradiční srovnání s Kristem jako druhým Adamem.“²⁸⁹ Celý proces tedy přirovnává k duchovnímu vývoji. Při otázce na představy o lidském těle také vyplynuly jeho představy o působení kvintescence. Lidské tělo rozděluje na hmotné a vyšší duchovní těla. Kvintescence působí na vyšší duchovní těla a tím ovlivňuje tělo hmotné. Nemoc je určována astrologickými předpoklady a záleží na jednotlivci, co s těmito předpoklady udělá. Jinak přítomný stav člověka ovlivňuje momentální postavení hvězd. Psychický a morální stav člověka ovlivňuje vyšší „nehmotná“ těla. Dále Turba

²⁸⁷ Odpověď na e-mailem zaslané dotazy 22. června 2008, Příloha č. 4

²⁸⁸ Odpověď na e-mailem zaslané dotazy 22. června 2008, Příloha č.4

²⁸⁹ Osobní rozhovor dne 3. června 2008. Příloha č. 6 Turba je můj kamarád a vím o něm, že má dlouholetý zájem jak o hermetismus, tak o přírodovědu. Vztah ke světu a hermetismu se u něj utvářel na základě jeho hlubokých duchovních prožitků. Původně s rozhovorem nesouhlasil, s odůvodněním, že má málo praktických zkušeností se spagyrií. Přestože původně jsme se domluvili na nahrávání rozhovoru, při osobním setkání preferoval vlastní psaní odpovědí s odůvodněním, že takto lépe sformuluje své myšlenky. Na Turbovi je znát jeho citový vztah k přírodě, který kombinuje se studiem hermetismu. Spagyrie je proto spojnicí mezi těmito jeho zájmy.

za příčinu nemoci pokládá interakci mezi duchovní podstatou člověka a duchovní podstatou rostlin a živočichů jenž přijímá jako potravu.²⁹⁰

III.3. Spagyrie – shrnutí

Spagyrie stojí na třech pilířích. Za prvé jsou to kosmologické představy, o kterých mluví jak literatura tak jednotliví spagyrici. Svět vznikl z jednotné hmoty, od které se odělily tři principy, které jsou ve vztahu ke čtyřem živlům. Tento živoucí vesmír je v neustálém vývoji, nejedná se tedy o statický systém. Trojice principů se projevuje v okolním vesmíru, lidská bytost je také rozdělena na tělo, ducha a duši. Trojité principy můžeme nalézt též v rostlině.

Druhým pilířem je duchovní zrání spagyrika. Alchymista na otázku jestli si myslí, že spagyrie je, podobně jako alchymie, spojena s duchovním vývojem odpověděl následovně: „Já si to nemyslím, já to vím. Připadá mi to jako, když se zeptáte řidiče z povolání, zda jsou nějaké silniční zákony platné pro řízení kamionu a zda jsou taky nějaké pro řízení osobního automobilu.“²⁹¹ Také Turba interpretuje celý spagyrický proces z hlediska duchovního vývoje: „Celý ten proces vnímám jako smrt a vzkříšení, obnovení na nové, duchovní, vyšší úrovni.“²⁹²

Třetím pilířem je praktický proces výroby kviesence. Turba celý proces popisuje tímto způsobem: „Laboratorní práce pak spočívá v procesu rozkladu, hnití, kdy se rozpadají pouta hmoty a z rostliny se uvolňují její jemnohmotné součásti, principy, stále však vázané na materii. Pak následuje destilace při níž se odděluje merkurius v lihu a síra v oleji. Zbytek hmoty je spálen, kalcinován a z něj se pak vyluhuje sůl, třetí princip. Zbývající strusku nazývají spagyrici caput mortum, je považována za jed a odstraňuje se. Oddělené principy se pak znovu spojí a podrobují dalším destilacím, při nichž se stále více očišťují a zesilují.“

Hermetismus je filosofie jednoty. „Paracelsismus stejně jako alchymie a veškerý důsledný hermetismus uniká metafyzickému dualismu.“²⁹³ Kosmologické představy zmiňované ve spagyrických knihách a také v rozhovorech s jednotlivými spagyrici mají doložit myšlenku neustálého vývoje okolního světa k větší duchovní dokonalosti. Alchymista tento proces popisuje tímto způsobem: „Všechna hmota cílí automaticky ke svému zdokonalení (jako všechno bytí); vlivem okolností a prostředí není však její postup časově jednotný.“²⁹⁴ Turba to charakterizuje více gnostickým způsobem: „Podle tradic křesťanské kabaly s člověkem padla celá příroda a vše bylo pokřiveno oproti původní dokonalosti. Ten spagyrický proces, zejména

²⁹⁰ Osobní rozhovor 3. června 2008, Příloha č.6

²⁹¹ Odpověď na emailem zaslané dotazy 22. června 2008, Příloha č. 4

²⁹² Osobní rozhovor dne 3. června 2008, Příloha č. 6

²⁹³ Françoise Bonardelová: Hermetismus, str. 61.

²⁹⁴ Odpověď na emailem zaslané dotazy 22. června 2008, Příloha č. 4

to odstranění caput mortum vnímám jako proces rekonstrukce té rostlinné bytosti v původní duchovní dokonalosti. Tím, že je z materie odstraněn jed a principy jsou znovuspojeny v ideálních poměrech vzniká kvintesence. Napadá mě tu tradiční srovnání s Kristem jako druhým Adamem.²⁹⁵ Toto zdokonalování přírody má také svoji analogii ve zdokonalování člověka a jeho přibližování k transcendentnu. Haage se domnívá, že v jádru tohoto procesu jsou gnostické myšlenky. „Pouze tato duchovní cesta od nedokonalosti hmoty přes očišťování a osvícení k dokonalosti tvoří společné dědictví mystiky a alchymie.“²⁹⁶ Tento skoro gnostický proces se také vztahuje na byliny. Jsou vybrány podle astrologické předurčenosti a sparygickými procesy jsou zušlechtovány až dojde k duchovní dokonalosti, jejímž výsledkem je kvintesence. „V Paracelsových názorech je nejúplněji vyjádřena renesanční představa o přírodě.“²⁹⁷ V učení a praxi spagyriků tato představa přežívá dodnes.

²⁹⁵ Osobní rozhovor dne 3. června 2008 , Příloha č. 6

²⁹⁶ Bernard Ditrich Haage: Středověká alchymie, str. 30.

²⁹⁷ A.Ch.Gorfunkel: Renesanční filozofie, str. 344.

IV. Wicca

IV.1. Wicca historie

Ve Velké Británii existovala vždy tendence čerpat inspiraci z předkřesťanských tradic, ale také mýtus o nepřerušené kontinuitě zasvěcovací poslušnosti pohanství až do dnešní doby. Právě na tyto myšlenky navázal Gerald Brosseau Gardner, inspirovaný učením Margaret Murraayové, která ve svých knihách psala o existenci předkřesťanského náboženství uctívajícího rohatého boha, později prý nesprávně interpretovaného jako satana a proto pronásledovaného inkvizicí. Gardner ve své knize *Čarodějnictví dnes* odhalil existenci sabatů a založil tak tradici neočarodějnictví, nazývaného wiccou.²⁹⁸ Gardnerovská Wicca vyžaduje iniciaci, skoro by se dala přirovnat k apoštolské poslušnosti v katolické tradici. Zakládat nový coven může jedině příslušník již existujícího covenu, který prošel náležitou praxí. Také má danou přesně svoji hierarchii.²⁹⁹ Přesto začaly vznikat další sbory nezávislé na gardnerovské tradici. Například Alexandrovská wicca založená Alexem Sandersem prohlašujícím se za dědice vlastní čarodějnické tradice, ale ve skutečnosti vycházející z Gardnera.³⁰⁰ V původní gardnerovské tradici se stavělo uctívání rohatého boha a bohyně na stejnou úroveň, ale později se prosadilo uctívání bohyně. Právě tento výrazně ženský fenomén přitáhl pozornost feministického hnutí. Vznikly tak zvané Dianiny sbory pojímající Wiccu jako čistě ženské náboženství. Některé sbory začaly vytvářet svoji tradici míchající Gardnerovy myšlenky s keltskou tradicí nebo skandinávským neopohanstvím.³⁰¹ Důležité je také působení Raymonda Bucklanda, Angličana žijícího ve Spojených státech. Původně byl žákem Gardnera a založil také první coven v USA, ale později se odtrhl a vytvořil vlastní tradici Seax Wiccy. Tato tradice vytvořila i možnost takzvaného samozasvěcení, bez návaznosti na již existující sbor a také možnost samostatné praxe³⁰². Tento trend hraje i důležitou roli v České Wicce.

²⁹⁸ Cavendish Richard: *Dějiny magie*, Odeon, Praha 1994, s. 193-194.

²⁹⁹ Kolektiv autorů: *Čarodějky a čarodějnictví*, Gemini, Praha 1993, s. 107.

³⁰⁰ Buckland Raymond: *Velká učebnice Čarodějnictví a magie*, Pragma, Praha 1998, s. 235.

³⁰¹ *Čarodějky a čarodějnictví*, 1993, s. 110.

³⁰² Buckland, 1998, s. 238.

IV.2. Učení Wiccy a svátky

Přestože je Wicca rozdělena do mnoha tradic, rozdíl mezi různými směry není až tak veliký. Snad nejpopulárnější autor píšící o Wicce je mezi začínajícími wicciany Raymond Buckland, proto právě jeho pojetí Wiccy je nejdůležitější v mé práci. Wicca tedy podle Bucklanda říká: „Máme tedy obraz Nejvyššího božstva nepochopitelné síly. Ve snaze vyjádřit, v jakém jsme k němu vztahu, jsme jej rozdělili na dvě hlavní entity a to mužskou a ženskou.“³⁰³ Wicca tedy věří ve dvě navzájem protikladné složky božství - bohyni a boha. Každá část roku je zasvěcena jinému pólu tohoto božství. Mužská dominuje spíše v zimním období, ženská pak spíše v jarní a letní části roku. Jména, které se dávají těmto atributům božství záleží na vyznavačích. Důležitou součástí vyznání Wiccy je víra v reinkarnaci. Ovšem tato víra se nepodobá víře hinduismu, kde každá bytost se může zrodit v různém těle, ale bytosti se vždy vtělují do stejného druhu. Člověk bude v příštím životě zase jen člověkem.³⁰⁴ Tuto víru doprovází také učení o karmě, neboli odplatě již za života. Každý dobrý čin nebo naopak zlý se každému vrátí třikrát. Proto také mezi hlavní hesla Wiccy patří: „Čiň co chceš pokud to nikomu neuškodí.“

Skupiny vyznavačů se nazývají coveny a v jejich čele stojí dva vůdci, jeden představuje bohyni, druhý boha. Coven se schází pravidelně na takzvané esbaty, věnované magii a léčení. Esbaty by se měly pravidelně konat o úplňku. Mimo tato setkání se pořádají velké slavnosti, takzvané sabaty.³⁰⁵ Mezi svátky, které se slaví patří Samhain, který odpovídá křesťanským dušičkám. Dalším svátkem oslavujícím příchod jara je Imbolc, slavící se na Hromnice. Svátek Beltane je tradičně spojen s čarodějnictvím a slaví se v předvečer 1. máje. Lughnasadh je svátek odpovídající Letnicím. Všechny tyto svátky odpovídají takzvanému kolu roku, jenž připomíná různé události ze života boha a bohyně, které odpovídají změnám ročních období. Například Yule je slavností zimního slunovratu, ale také slavností, při níž bohyně porodí boha. Vrchol jeho chlapecké síly se slaví na Imbolc a svátek Beltan pak vyjadřuje vrchol mužné síly boha a také plodivé síly bohyně. Samhain pak oznamuje smrt boha a čekání na jeho vzkříšení.³⁰⁶ Wicca v tomto ohledu se snaží najít inspiraci antickými mystérii, například Isis. Při sabatech se jejich účastníci věnují meditaci, léčení i věštění. Důležitou součástí rituálů je tanec i hudba.

³⁰³ Buckland, 1998, s. 25.

³⁰⁴ Buckland, 1998, s. 29.

³⁰⁵ Buckland, 1998, s.65-75.

³⁰⁶ Čarodějky a čarodějnictví, 1993, s. 123

IV.3. Wicca a bylinkářství

V literatuře věnované Wicce, která vychází na českém trhu je bylinkářské tradici věnováno hodně místa. Jedná se většinou o překlady z angličtiny. Například v knihách Raymond Buckland a Scott Cunningham, kteří jsou, podle vyjádření výrazného představitele Wiccy v Čechách Eurika, důležitými autory pro české Wiccany, hraje bylinkářství významnou úlohu.³⁰⁷

Ramoynd Buckland ve své Velké učebnici čarodějnictví a magii věnuje bylinkářství celou kapitolu. Jeho vztah k bylinkářství se odvozuje od víry Wiccy, že je pokračovatelkou staré středověké čarodějnické tradice. Tak zvaní „přírodní lékaři“(čarodějnice) minulosti znali tyto přírodní léky.³⁰⁸ V kapitole věnované bylikářství se nesetkáme ze zvláštním přístupem k této tradici. Jedná se o racionálně pojaté bylikářství.³⁰⁹ Jednu kapitolu také věnuje léčitelství. Ani v této kapitole nelze vystopovat specifický přístup Wiccy k léčitelství. Jedná se o směs postupů z alternativní medicíny.³¹⁰ Například léčení pomocí odické síly, aury, prány, barev, minerálů, meditací a pozitivním myšlením. Jediné co můžeme označit za specifický prvek, je léčení pomocí loutky, která se vloží na oltář a vycpe bylinou vhodnou k léčbě.³¹¹ Potom se působí na loutku a tím pádem i na pacienta. Jedná se o moderní interpretaci homeopatické magie.

Scott Cunningham se ve své knize Keltská přírodní magie zminuje o rostlinách pouze v souvislosti s jejich rituálním použitím. Ke každému svátku Wiccy patří specifický druh rostlin jako ozdoba na oltář. K svátku Imbolc například sněženka nebo jeřabiny.³¹² Rostliny pro rituální použití se musejí charakteristickým způsobem sbírat. „Před tím, než rostlinu uříznete svým nožem s bílou rukojetí, sladte se s ní skrze představivost. Vnímejte její energii. Když jí řežete, pronášejte tato nebo podobná slova: O rostlino, žádám, abys mi dala svůj dar, aby mi pomáhal při mé práci. Staň se mým zásahem silnější a mocnější, o rostlino!“³¹³

Knih od Susan Lavenderové a Anne Franklinové Magické rostliny je herbář stojící na novopohanských pozicích. „Pohané věří, že všechno má duši, vnitřní životní sílu.“³¹⁴ O kousek dál prohlašuje: „Celá příroda je projevem božství a je proto posvátná.“³¹⁵ V její knize také zaznívá neošamanská představa o rozdělení světa na tři oblasti: pozemskou sféru, tedy náš reálný svět, podsvětí, které je sídlem života a sídlí v něm matka země (a může se pojímat jako symbol nevědomí) a nebeská říše, jako sídlo poznání a duchovních snah.

Obě autorky také v knize popisují svoje vize. Při těchto vizích je autorka doprovázena vílou či rohatým bohem. V jedné vizi autorky připouští, že byly prožity pod vlivem magických bylin.

³⁰⁷ E-mailová odpověď na dotazy zasláné 20. února 2005

³⁰⁸ Buckland, str. 145.

³⁰⁹ Buckland, str. 144-161.

³¹⁰ Bucland, str. 203-210.

³¹¹ Bucland, str. 208.

³¹² Scott Cunningham: Keltská přírodní magie, str. 192-203.

³¹³ Cunningham, str. 192.

³¹⁴ Susan Lavenderová, Anna Franklinová: Magické rostliny, str. 10

³¹⁵ Lavenderová, str. 10.

Jedna vize se týkala hledání „duše“ dubu a druhá prožitku síly přírody.³¹⁶ Autorky také zdůrazňují důležitost chápání cyklů přírody, což odpovídá vnímání svátků u Wiccy. „I ten, kdo je ve snaze o vyšší stupeň poznání uplný nováček, snad již po prvním cyklu osmi slavností přírodního koloběhu pochopí jeho podstatu i důvody, proč se stále změny přírodní energie přičítaly silám bohů a bohyní působícím shodně i protikladně.“³¹⁷ Při konkrétním popisu jednotlivých bylin, v odstavci věnované použití v magii, uvádí význam jednotlivých rostlin v rituálech Wiccy. Na závěr knihy popisují výrobu kadidel a dávají je do souvislosti s planetami.

Je třeba zodpovědět otázku, jak se na celou problematiku vztahu bylikářství a Wiccy dívají sami představitelé české Wiccy. Propagátor učení Wiccy Zahrada definuje důvod spojení Wiccy a bylinkářství takto: „Protože Wicca k tomu má blízko a lidi, který dělají Wiccu tak se těmhle věcem velmi věnujou, ale nemyslím si, že by přímo bylinkářské tradice vycházely z Wiccy, tomu moc nevěřím.“³¹⁸ O kousek dál v rozhovoru tento vztah ještě upřesňuje: „Já si myslím, že je to tím, že Wicca hodně uctívá starý bohy, který byli hodně spojený s přírodou, s matkou zemí a s úrodou,³¹⁹ s cyklama v přírodě. Hodně se na přírodu orientujou, třeba rituály se dělají venku. Nebo používají se hodně přírodní materiály, v magii. Právě třeba ty byliny na ty vykuřovadla. Nebo dřevo na různé nástroje. A taky je to daný tím, že Wicca vychází z těch lidových tradic z velké části.“³²⁰ Zahrada se tedy nedomívá, že existuje specificky wiccařská bylikářská tradice. Spojení bylikářství a Wiccy staví na víře, že Wicca navazuje na staré tradice lidového náboženství a také blízkostí k přírodním silám. Tuto blízkost k přírodním silám definoval takto: „Myslím si, že velká většina z nich je hodně animisticky založená, že věří, že byliny a rostliny mají duchy, který se dají poprosit o pomoc. Že to třeba pomůže při aplikaci té byliny.“³²¹ Z této pasáže jasně vyplývá, že Wicca věří v duše stromů a rostlin. Tyto přírodní síly stojí na straně člověka a mohou mu být nápomocny. Patří tedy mezi pozitivní přírodní síly. Jako další element spojení bylin a Wiccy uvádí Zahrada používání bylin při rituálech, hlavně formou vykuřovadel. Zahrada také přiznává, že bylikářství se věnuje tak jedna třetina lidí v české Wicce. Odmítá však myšlenku, že by ve Wicce existovaly závazné představy o lidském těle či nemoci, u každého se jedná o individuální přístup.

³¹⁶ Lavenderová, str. 13-19.

³¹⁷ Lavenderová, str. 11.

³¹⁸ Osobní rozhovor 6. června 2008, Příloha č. 5 Zahrada je velice otevřený člověk. Jediným problémem při setkání s ním byla jeho časová vytíženost. Rozhovor se tedy musel uskutečnit skrze Skype. Z výzkumu na své předchozí práci jsem věděl, že je lépe oslovit vůdčí představitele Wiccy, než řádové členy, protože lépe definují své učení. Zahrada odmítl myšlenku, že by Wicca měla nějaké závazné učení o lidském těle či nemoci. V rozhovoru jsem tedy spíše hledal, proč je Wicca v knihách spojována s bylikářskou tradicí. Zahrada to zdůvodnil vztahem k přírodě a charakterem lidí, kteří se hlásí k Wicce.

³¹⁹ Osobní rozhovor 6. června 2008, Příloha č. 5

³²⁰ Osobní rozhovor 6. června 2008, Příloha č. 5

³²¹ Osobní rozhovor 6. června 2008, Příloha č. 5

IV.4. Wicca – shrnutí

Vztah Wiccy a bylinkářství se opírá o tři pilíře. Wicca stojí na víře, že křesťanství potlačilo staré pohanské náboženství a to pokračovalo ve formě čarodějnických kultů. Lépe řečeno, křesťanství tyto pohanské kultury označilo za čarodějnictví. Wicca se považuje za pokračovatelku této lidově pohanské tradice.³²² Čarodějnice, jako znalkyně přírodních sil, měly také znalost bylin.³²³

Novopohani vycházejí ve svém učení z uctívání přírody.³²⁴ Mimo hlavní přírodní božstva mají vztah také k menším silám v přírodě. Zahrada to definuje jako animismus: „věří, že byliny a rostliny mají duchy, který se dají poprosit o pomoc.“³²⁵ V knize *Magické rostliny* je to vyjádřeno takto: „Rostliny je prostě třeba respektovat jako živé organismy, protože podstatou jejich čarovné moci je právě jejich životní síla. Tato síla se pak musí projevit.“³²⁶ Tato duchovní síla při správném zacházení stojí na straně člověka. Přesto tyto představy jsou nejčastěji spojovány s neošamanismem.³²⁷

Pro novopohanskou tradici je velmi důležité slavení svátků, skrze které se prožívají cykly přírody.³²⁸ Právě při Wiccanském slavení svátků se používají byliny jako rituální prostředek. Takto to popisuje Scott Cunningham a Susan Lavenderová spolu Annou Franklinovou. Zmiňuje se o tom také Zahrada. Právě toto používání bylin při rituálech Wiccy vyvolává dojem, že Wicca je nějakým způsobem nastandartně spojena z bylinkářskou tradicí.

³²² Buckland, str.13-18.

³²³ Buckland, str.145.

³²⁴ Kol .autor. Encyklopedie nových náboženství, str.269.

³²⁵ Osobní rozhovor 6. června 2008

³²⁶ Lavenderová, str.16.

³²⁷ Encyklopedie nových náboženství, str.293.

V. Byliny a alternativní medicína

V.1. Byliny v alternativní medicíně

Nejčastější používání bylin v současnosti se pojí s alternativní medicínou. V této kapitole uvedu malou mozaiku lidí, kteří prodávají produkty z bylin a zároveň se věnují alternativní medicíně.

Pán, kterého uvádím pod pseudonymem Šaman, na otázku jaké jsou vaše představy o lidském těle odpověděl následovně: „Pro mě je lidské tělo především voda. Obalená v nějaké hmotě. Když si uvědomíme, že sedmdesát procent oběmu lidského těla je voda a zjistíme, že voda má určitou energetickou hodnotu. Tak, když pochopíme jakým způsobem funguje energie, tak si umíme představit jakým způsobem může ovlivňovat energii v lidském těle právě pomocí vody.“³²⁹ Spojuje tedy působení energie s přítomností vody v lidském těle. Voda přenáší energii. Tato energie je spojena s určitým druhem psychosomatického uvažování. „Takže pozitivní síly. Myslím si, že člověk je ovládaný jednou silou, to je energie, která se vytváří v mozku. To znamená, že každý člověk si může ovlivňovat sám sebe tím. Mám pozitivní myšlenky nebo negativní myšlenky.“³³⁰ Pozitivní myšlenky správně vyladí energii a ta se přes vodu v lidském těle přenesou na organismus a tím jej uzdravuje. Energie má neutrální charakter a pouze člověk svým myšlením jí dává určitou formu. Také účinnost bylin interpretuje pomocí energií: „Každá hmota ve vesmíru je v podstatě energie, i ty byliny vyzařují energii.“³³¹ Vztah Šamana k energii nejlépe vyjadřuje tento citát „Když neuznáváme energii na této planetě, tak popíráme sami sebe.“³³² Skrze tento vztah k energii se u Šamana rýsuje sílná úcta k přírodě. Energií člověk z přírody nemůže pouze cucat, ale je lépe když požádá o tuto energii pro jiné bytosti, stromy či rostliny. Tato vzájemná výměna energií vytváří svět bohatší o další energie. O lidském zdraví nerozhodují nějaké specifické pozitivní nebo negativní síly zaleží na člověku jak pracuje se svými energiemi.

Podobný důraz na energii se také objevuje u paní, jenž si zvolila pseudonym Sluníčko. Lidské tělo rozdělujeme na hrubohmotné a jemnohmotné. Hrubohmotné tělo je naše fyzické tělo a jemnohmotné tělo je projev našich energií. Existuje více jednohmotných těl „každý organismus má několik jednohmotných těl a každé to jemnohmotné tělo nám vlastně dokáže utvářet

³²⁸ Encyklopedie nových náboženství, str. 270.

³²⁹ Osobní rozhovor 30. března 2008, Příloha č. 7 Tento rozhovor proběhl na Veletrhu Esoteriky 2008. Šaman byl velmi ochotný a otevřený člověk a rozhovor s ním probíhal v uvolněné atmosféře. Působil klidným a vyrovnaným dojmem. Jako všichni lidé, kteří svolili k rozhovoru na tomto veletrhu, měl jasně dané představy o lidském těle a působení nemoci. Rýsoval se také u něj hluboký vztah k přírodě. Působil na mě jako člověk, pro něhož je právě tento vztah k přírodě určující ve vztahu k lidskému zdraví.

³³⁰ Osobní rozhovor 30. března 2008, Příloha č. 7

³³¹ Osobní rozhovor 30. března 2008, Příloha č. 7

³³² Osobní rozhovor 30. března 2008, Příloha č. 7

ochranu.³³³ Celý tento systém klade velký důraz na stravu. Nemoce jsou způsobeny nesprávným způsobem stravování, které člověk dědí po svých předcích. Na člověka také negativně působí energie, které přijímá z vnějšího prostředí jako například geopatogenní záření. Pozitivně působí samozřejmě změna stravy. Skrze změnu své životosprávy člověk začne vnímat své energie a dostává se k stále čistším energiím tak zvané primární duše.

„Tak se opravdu dostává k těm energiím stále více a více čistším. Může dojít ke své primární duši a dále, ta cesta pokračuje a nikdy nekončí.“³³⁴ Paní Sluníčko pracuje pomocí irisdiagnostiky, které nazírá disharmonie v lidském těle. Jako zázračný produkt, který propaguje její metoda je hlíva ušříčná. Tato houba je podle ní nejdůležitějším doplňkem stravy, který obsahuje všechny potřebné látky a zároveň vyrůstá v našem prostředí. Kniha, kterou paní Sluníčko propaguje však ukazuje mnohem komplexnější systém, který má mnoho náboženských rysů. Mluví se zde například o dvanácti tělech. Éterické tělo, kontraproduktivní tělo, tělo páně, intuitivní tělo, tělo svobodné mysli, tělo lidského poznání, tělo víry, tělo zrcadlového odrazu svobodné mysli, mentální tělo, astrální tělo, kauzální tělo a tělo boží energie. Každé toto tělo má jiný význam pro zdravé člověka.³³⁵ Celá kniha propaguje zvláštním způsobem propracovaný systém psychotroniky a zdravou výživu. Psychotronika je zde pojímána jako svérázný náboženský systém, ve kterém se vyskytují zbloudilé duše, andělé a dvanáct těl, to vše má přispět k lepšímu přijetí sebe sama.³³⁶ Jedná se o směs esoteriky, zdravé výživy a pozitivního myšlení.

Snad neznámějším psychoenergetikem a bylinkářem je Ing. Valdemar Grošík, majitel bylinkářské firmy Natura. Po smrti Františka Kahudy vedl Psychoenergetickou laboratoř při pražské Vysoké škole chemicko-technologické, až do jejího ukončení v roce 1992.³³⁷ Ve své knize Psychotronika a bylinná léčba popisuje svoje vize. Na začátku své knihy objasňuje rozdíl mezi psychotronikou a psychoenergetikou. Psychotronicci se snaží všechny záhadné jevy vysvětlit na základě čtyř interakcí – silné, elektromagnetické, slabé a gravitační. Naproti tomu psychoenergetici pracují ještě s pátou interakcí psychickou, která se vybavuje při procesu myšlení. Pomocí této paté interakce se snaží člověk ovlivnit vnější prostředí, či z něj získat informace.³³⁸ Člověk tedy reaguje na okolní nejenom pomocí známých smyslů, ale reaguje na takzvané silové pole. Každý organismus má vlastní energetické pole. Lidský organismus funguje jako vzájemná kordinace dvou systémů. „První systém obsahuje buněčné struktury fyzického těla, s nuceně vytvořeným bioplastickým polem. Druhý systém pak energetické pole

³³³ Osobní rozhovor 30. března 2008, Příloha č. 8 Paní Sluníčko byla velmi milá paní, která si vymínila, že se na rozhovor nejprve musí připravit. Celý rozhovor na mě působil dojemem, že mne až marketingovým způsobem seznamuje s technikou léčby. Zahltla mne záplavou faktů, ale já jsem měl dojem, že spíše než že by se zamýšlela nad otázkami, snaží se propagovat svoji léčbu.

³³⁴ Osobní rozhovor 30. března 2008, Příloha č. 8

³³⁵ Imra Darborim: Nemoci v souvislostech a jejich příčiny, str. 97-103.

³³⁶ Darborin, str. 251.

³³⁷ Zdeněk Vojtíšek: Encyklopedie náboženských směrů v České republice, str. 270.

³³⁸ Waldemar Grošík: Psychotronika a bylinná léčba, str. 8.

kosmu a hmotné struktury v nejrůznějších vzdálenostech.“³³⁹ Jinými slovy se dá říci, že Grešíkův systém stojí na neustálém vztahu mezi energetickým polem člověka a okolního vesmíru. Z tohoto pojetí také vycházejí představy o tvorbě nemoci. Grešík škodlivé vlivy nazývá noxa. Tyto škodlivé vlivy se projevují na třech rovinách: biochemické, psychosomatické, bioenergetické. Pokud je noxa původu biochemického, účinek se nejprve projeví nejprve biochemicky, potom psychosomaticky a naposledy v bioenergetické rovině. Jestliže je noxa energetického původu, tak se projeví bioenergeticky, potom biochemicky a nakonec psychosomaticky. Energetické pole kolem člověka je tvořeno třemi vrstvami.³⁴⁰ V druhé části knihy, věnované bylinným receptům se však nesetkáme s interpretací bylin na základě psychoenergie.

Vidíme, že všechny výše uvedené osoby vycházejí z představy, že člověk není tvořen pouze fyzickou podstatou, ale také energiemi. Přesto, že vycházejí z podobných koncepcí, jejich definice vzniku nemoci a pozitivních sil, přispívajících k lidskému zdraví je různorodá. Šaman zdůrazňuje vlastní pozitivní vyladění či případné načerpání z vnějšího prostředí. Paní Sluníčko pracuje skrze hrubohmotné tělo, kde pomocí správné výživy člověk odstraňuje disharmonie a začíná vnímat jemnohmotné energie. Grešík jako důvod vzniku nemoci uvádí průnik z vnějšího prostředí. Na energetické rovině je to například ozáření.³⁴¹

Druhou skupinou lidí prodávajících byliny jsou lidé kladoucí důraz na psychosomatickou podstatu nemoci. Jako příklad mohu uvést rozhovor s paní, pro níž jsem zvolil pseudonym Lékařka. Paní je profesí lékařka, která praktikuje alternativní medicínu. Podle svých slov se jí věnuje již dvanáct let. Zabývala se akupunkturou, homeopatií a pročetla také Auryvédou. Hlavní bod její filozofie vyjadřuje tato věta: „Každému orgánu v těle přísluší určitá emoce.“³⁴² Například játra jsou spojena s agresivitou, plíce se smutkem a ledviny s úzkostí. Některé orgány jsou dominantní. Mezi tyto dominantní orgány patří například slezina, která ovládá žaludek a slinivku. Člověk který hodně přemýšlí a má starosti si může poškodit žaludek. Negativní emoce energeticky zablokují příslušný orgán. Opačně zase nemoc může vyvolat negativní emoce. Paní Lékařka se snaží vyčistit například pomocí bylin příslušný orgán a tím zlepšit danou emoci, či upozornit daného pacienta, že jeho zlobné chování může třeba vést k poškození jater. Paní Lékařka uznává vliv energií, ale mluví o nich velmi obecně. „Určitě, tady je strašně moc energií kolem nás negativních i pozitivních. Proto jsme strašně občas utahaní. Protože aniž chcete nebo nechcete, přijímáte energii.“³⁴³ Později v rozhovoru to upřesňuje: „Každá potrava má svoji

³³⁹ Grešík, str. 20.

³⁴⁰ Grošík, str. 20-21.

³⁴¹ Grešík, str. 21.

³⁴² Osobní rozhovor 30. března 2008, Příloha č. 9 Paní Lékařka byl jediný člověk, který na veletrhu Biostyl 2008 byl ochotem mluvit o představách o lidské těle a o vzniku nemoci. Díky jejímu lékařskému vzdělání její vystupování působilo velmi suveréně. Jako jediná nemluvila pouze obecně o lidském těle, ale také o fungování jednotlivých orgánů. Až později jsem musel v odborné literatuře dohledat rozdíl mezi vědou tolerovanou psychosomatikou a alternativní medicínou.

³⁴³ Osobní rozhovor 30. března 2008, Příloha č. 9

energii, byliny mají svoji energii, kámen má svoji energii, člověk má svoji, má kolem sebe ty aury nebo co.“³⁴⁴ Člověk si musí svojí energii chránit, třeba pomocí kamenů. Špatné emoce vyvolávají blokaci energie uvnitř organů. Tyto disharmonie diagnostikuje pomocí elektrického akupunkturního přístroje. Byliny působí na jednotlivé orgány, jednak rezonačně, energeticky a mechanicky.

„Ta bylina jednak čistí, dělá očistu, ale jednak působí i rezonančně, že pracuje jednak mechanicky, že pročistí ty játra, ale i rezonuje, předává tu energii. Tím pádem, když pročistíme ty játra přestanem být agresivní.“³⁴⁵ Prodává byliné produkty z Balkánu.

Pan Vladimír sám sebe charakterizuje: „Lékař provozující alternativní směry a cítí se být křesťanem.“³⁴⁶ Začínal akupunkturou potom, cvičil jogu a věnuje se také fytoterapii. Na lidské tělo působí jak fyzické zákonitosti tak duchovní elementy. „Lidské tělo obsahuje hmotu, která se podřizuje zákonitostem přírody. Podobně jako u rostlin, zvířat. Zákonitosti jsou stejné jako v přírodě, působení je stejné. Navíc člověk má duši, duchovno. Duše a duchovno je dána jen člověku a člověk je nadán úžasnými schopnostmi.“³⁴⁷ Síly které působí na lidské zdraví a síly, které vyvolávají nemoc vysvětluje pan Vladimír převážně psychosomaticky. „Nade vším je duchovní stav člověka a psychika je nejdůležitější. Nemoc se nepodřizuje jen biologickým a fyzickým zákonům, ale existují i zákony v boží moci.“³⁴⁸ Příčinu nemoci také spatřuje v lidské psychice. „Špatný psychický stav, člověku se nedaří a vážně onemocní. Rozejde se s partnerem a může umřít do několika měsíců. Jsou známé i příklady z říše zvířat.“³⁴⁹

Většina rozhovorů s představiteli alternativní medicíny věnující se také fytoterapii proběhla na Veletrhu Esoterika 2008 a Biostyl 2008. Celý Veletrh je rozdělen do dvou částí. V jedné budově se nachází Veletrh Esoterika, zaměřený na komerčně pojaté duchovno a v druhé části budovy Veletrh Biostyl, zaměřený na zdravý životní styl. Obešel jsem tedy všechny prodejce bylinných produktů a položil jsem jim své dotazy. Většina prodejců odpověděla, že k dané problematice mi nemají co říci, že pouze prodávají byliné produkty, bez jakékoliv další interpretace. Na Veletrhu Biostyl 2008 pouze paní Lékařka svolila s rozhovorem. Na Veletrhu Esoterika 2008 svolili s rozhovorem tři lidé, kteří se zabývají prodejem produktů z bylin a zároveň se věnují alternativní medicíně³⁵⁰.

³⁴⁴ Osobní rozhovor 30.března 2008, Příloha č.9

³⁴⁵ Osobní rozhovor 30.března 2008, Příloha č. 9

³⁴⁶ Osobní rozhovor 30. března 2008, Příloha č. 10 Pan Vladimír původně souhlasil s nahráváním rozhovoru, ale později na radu své dcery couvl s tím, že musím psát rozhovor ručně. Dcera se obávala zneužití nahrávaného rozhovoru. Pan Vladimír je také vzděláním lékař, zřejmě cizinec podle přízvuku. Tím, že jsem se mu představil jako religionista, směřoval celý rozhovor k jeho názorům na duchovno. Prohlašoval o sobě, že je křesťan hlasící se k pravoslavné tradici.

³⁴⁷ Osobní rozhovor 30.března 2008, Příloha č. 10

³⁴⁸ Osobní rozhovor 30.března 2008, Příloha č. 10

³⁴⁹ Osobní rozhovor 30.března 2008, Příloha č. 10

³⁵⁰ Osobní návštěva Veletrhu Esoterika 2008 a Biostyl 2008 uskutečněná 30.března 2008

V.2. Shrnutí

V této části práce je třeba dopřát sluchu odpůrcům alternativní medicíny, protože právě jejich argumenty oddělují alternativní medicínu od vědecké medicíny a posouvají na roveň náboženského fenoménu. Jedním z nejznámějších odpůrců alternativní medicíny je Jiří Heřt, pod jehož vedením vznikla publikace *Alternativní medicína - možnosti a rizika*. Knihu vytvořil kolektiv autorů, většinou renomovaných lékařů. Jiří Heřt rozděluje alternativní medicínu a vědeckou medicínu na základě patnácti rozdílů. Za prvé vědecká medicína stojí na přírodovědných poznacích a racionalitě, kdežto alternativní medicína na iracionálních předpokladech. „Působení svých metod vysvětluje AM zpravidla tím, že existují dosud neznámé nebo nadpřirozené síly, jejíž pochopení leží mimo dosah našich rozumových nebo technických možností. Mnozí léčitelé tvrdí, že jejich léčba je založena na nehmotných principech nebo na existenci dosud neznámých smyslů v lidském těle.“³⁵¹ Dále uvádí, že alternativní medicína má absenci logiky. Vědecká medicína je také jednotný systém, kdežto alternativní medicína je tvořena třístí protikladných názorů a filozofií. Vědecká medicína je srozumitelná a stojí na jasných argumentech. Naproti tomu alternativní medicína je těžko pochopitelná, někdy pouze na základech osobní zkušenosti. Vědecká medicína pracuje s přesnými termíny, kdežto alternativní medicína pracuje s nejasnými pojmy. Vědecká medicína stojí na základě ověřitelných experimentů, ale alternativní medicína obsahuje pravý opak. Ověřitelnost těchto experimentů uvádí Heřt jako další argument pro vědeckou medicínu. Vědecká medicína má také schopnost přesné diagnózy. Heřt také kritizuje celostní léčbu, že nehledá objektivní příčiny nemoci. Dalším bodem kritiky je víra v univerzální lék na všechny nemoci. Vědecká medicína také vede přesnou evidenci. Vědecká medicína stojí na kontinuálním vývoji, kde se vylučují nevhodné hypotézy. Alternativní medicína vytvořená mnohdy jediným člověkem stojí na dogmatech, která se nemění staletí. Vědečtí lékaři mají patřičné vzdělání, serióznost a spolupracují na dané problematice kolektivně.³⁵² Úkolem mé práce není zabředávat do sporů vědecké medicíny a alternativní medicíny.

Z rozhovorů vyplynulo, že zastánce alternativní léčby spojené z bylinkářstvím můžeme rozdělit na ty, kteří kladou větší důraz na „energii“ a na ty, kteří kladou větší důraz na psychosomatický přístup ke zdraví. Pojdme se tedy věnovat první skupině. Zdeněk Vojtíšek se domívá, že za pojetím duchovní „energie“ stojí Mesmerova koncepce živočišného magnetismu. Tento magnetismus vytvořil novou koncepci léčitelství. „Dovolil převádět prvky esoterických tradic z různých dob i různých náboženství na společného jmenovatele.“³⁵³ Tato hypotéza

³⁵¹ Kolektiv autorů: *Alternativní medicína - možnosti a rizika*, str. 162.

³⁵² *Alternativní medicína*, str. 161-167.

³⁵³ Zdeněk Vojtíšek: *Encyklopedie náboženských směrů v České republice*, str. 188.

podnítila nový zájem o léčitelství. Koncepce jemné vším prostupující síly nahradila podle Vojtíška do té doby kralující astrologické koncepcí, které v době osvícenství již nevyhovovaly. Karl von Reichenbach nahradil pojem živočišný magnetismus pojmem ód. Ve dvacátém století byl tento pojem znovu nahrazen pojmem energie. „Pod vlivem pokroku ve fyzice a v dalších vědách se totiž jako vysvětlující představa v esoterismu osvědčil předpoklad existence jakéhosi zvláštního, dosud nepopsaného druhu energie.“³⁵⁴ Autoři publikace *Alternativní medicína - možnosti a rizika* vidí v Mesmerově biomagnetismu nesprávně pochopený pojem magnetismus.³⁵⁵ Koncepci „energie“ kritizují v publikaci na více místech. Například v kapitole věnované akupunktuře, kde se objevuje propracovanější systém této energie proudící v přesně určených drahách v lidském těle než v západních esoterických koncepcích.³⁵⁶ O energii se také zmiňují v souvislosti s psychotronikou.³⁵⁷

Mesmer opustil koncepci magnetismu a přiklonil se k výkladu živočišného magnetismu v roce 1776. Od tohoto roku můžeme datovat vznik nové koncepcí kterou se zaštituje moderní léčitelství.

„Všechno tedy září, všechno, všechno! Jsme ve světě, naplněné zářící hmotou.“³⁵⁸ Nadšeně vykřikuje Karl von Reichenbach na stránkách *Ódických listů*. Toto svěží dílko je prodchnuto někdy až naivním objevitelským duchem devatenáctého století. Seznamuje s ódem, který citliví lidé–senzibilové vnímají pomocí pocitů či záření ve tmě. „Ód je tedy zvukovým vyjádřením energie, která v celé přírodě všechno nezadržitelně proniká a prochází.“³⁵⁹ Ód má také dva protikladné póly. Tato polarita tkví svoji podstatou v hmotě. Ruce citlivých senzibilů vnímají buďto kladný nebo záporný ód.³⁶⁰ Reichenbach doufal v to, že až bude ód ještě více prozkoumán poslouží jako výrazné přispění k lékařské vědě. Přiložením rukou na tělo se vlivem ódu zvýší činnost ochablých orgánů.³⁶¹ Reichenbach byl ve své době vážený vědec, který se snažil pomocí experimentů dokázat existenci ódu. Věda existenci této nové „energie“ nikdy nepřijala. Reichenbach měl k ódu skoro náboženský přístup: „Jde jednoduše dokázat, že se smyslem pro ód bychom byli jakýmsi anděly.“³⁶²

Bylo však podniknuto více pokusů prokázat tuto nepoznanou „energii“ pomocí experimentu. V komunistickém Československu vznikla dvě pracoviště. První pod vedením profesora Jaroslava Stuchlíka, kde působil Zdeněk Rejdák a František Ferda. Druhé pod vedením pedagoga Františka Kahudy, tvůrce teorie o mentální energii, která je přenášena

³⁵⁴ Vojtíšek, str. 189.

³⁵⁵ Kolektiv autorů, *Alternativní medicína*, str. 133-134.

³⁵⁶ *Tamtéž*, str. 26.

³⁵⁷ *Tamtéž*, str. 80-93.

³⁵⁸ Karl von Reichenbach: *Ódické listy*, str. 85.

³⁵⁹ *Tamtéž*, str. 128.

³⁶⁰ *Tamtéž*, str. 104.

³⁶¹ *Tamtéž*, str. 59-60.

³⁶² *Tamtéž*, str. 128.

pomocí částic zvaných mentiony. Na tomto pracovišti působil Valdemar Grešík.³⁶³ Zdeněk Rejdák charakterizuje náplň psychotroniky takto: „Společným jmenovatelem pro námi zkoumané fenomény je, že jsou úzce spojeny s naší psychikou a zároveň jsou doprovázeny energickými projevy.“³⁶⁴

Německý psycholog Wilhelm Reich byl další, kdo se pokusil spojit vědu s touto neznámou energií. Při studiu sexuálního orgasmu pomocí měřících přístrojů objevil bioelektrickou energii. Ve svých hypotézách však šel ještě dále tuto energii nazval Orgon. Prohlásil, že se také nachází v atmosféře, kde se projevuje například jako „elektrická bouře“. Je obsažena v půdě, rostlinách a živočiších. Je termicky a elektroskopicky zazamenatelná.³⁶⁵ Samočřejmě, že tuto teorii věda nepřijala.

Stále tedy platí to co vyjadřují autoři publikace Alternativní medicína - možnosti a rizika o vztahu vědy a této „energie“. „Paramedicínu jednoznačně odmítáme jako čistě spekulativní.“³⁶⁶

Pokud moderní věda tuto „energií“ odmítá, ale ona má stále mnoho věrných vyznavačů, jedná se tedy o náboženský fenomén. Jacques Waardenburg definuje implicitní náboženství tímto způsobem: „je-li zřejmé, že jejich význam vnímají zainteresované osoby jako nábožensky nevědomě.“³⁶⁷ Implicitní náboženství pochopíme lépe díky Waardenburgově teorii sakralizace a absolutizace. „V důsledku percepce či konstrukce náboženského smyslu totiž určitý fenomenomén nebo systém může kromě svého náboženského významu v očích věřících navíc nabýt i posvátné, nepodmíněné, ba až absolutní povahy. Díky tomu je pak považován za autonomní veličinu, která je mimo dosah jakékoliv racionální nebo empirické kritiky.“³⁶⁸ Vyznavači „Energie“ ji vnímají téměř posvátně, proto se jedná o implicitní náboženský fenomén.

Jinou kategorii tvoří příznivci alternativní medicíny, kteří se více hlásí k psychosomatickému pojetí nemoci. Abychom mohli rozdělit, co je alternativní medicína a oficiální stanovisko vědy, musíme se blíže podívat na psychosomatickou medicínu.

Psychosomatická medicína je totiž normální součástí medicíny, i když se velmi těžko prosazuje. Autoři seriózní publikace Psychosomatická medicína její úkoly vidí následovně. V širším pojetí se zabývá pacientem na kterého působí somatické, psychické a sociální síly. Lékař se musí rozhodnout na kterou složku upře svoji pozornost. Jedná se vlatně o systémový přístup k medicíně.³⁶⁹ V užším pojetí se lékař zaměřuje na choroby, které mají jasně psychosociální původ, což není samozřejmé u každé choroby. „V rámci každé diagnózy najdeme totiž nemocné se zřejmou významnou psychosociální patologií vedle pacientů, u nichž tyto složky hrají jen

³⁶³ Vojtíšek, str. 269-270.

³⁶⁴ Zdeněk Rejdák: Průvodce po psychotronice, str. 20.

³⁶⁵ Wilhelm Reich: Funkce orgasmu, str. 283-286.

³⁶⁶ Kol. autorů: Alternativní medicína - možnosti a rizika, str. 93.

³⁶⁷ Jacques Waardenburg: Bohové zblízka, str. 123.

³⁶⁸ Tamtéž, str. 129.

³⁶⁹ Kol. autorů: Psychosomatická medicína, str. 21.

nepodstanou roli. U žádné tradiční diagnózy dnes nemůžeme říci, že psychosociální patologie je nezbytnou podmínkou jejich vzniku.³⁷⁰ Právě tato věta vytyčuje rozdíl mezi vědeckou psychosomatikou a příliš univerzálně pojatou psychosomatikou v alternativní medicíně.

Paní Lékařka i pan Vladimír předpokládají u každé nemoci psysychosomatický původ, jak to vyplývá z rozhovorů. Už vůbec nemůžeme mluvit o konkrétním spojení nemocí s určitými orgány. Podívejme se na celou problematiku z jiné stránky. Zjednodušeně řečeno psychosomatická medicína stojí na třech teoriích. Psychoanalytické teorii, teorii stresu a kortikoviscerální teorii vycházející z Pavlova.³⁷¹ Autoři Alternativní medicíny - možnosti a rizika oceňují přínos psychanalýzy, ale přirovnávají některé její prvky k alternativní medicíně. „Psychoanalýza však nepoužívá ani metodicky propracované postupy dokazování, ani měření a jasná kritéria a nezná tedy ani jasné indikace, průkaz účinnosti.“³⁷² Zpochybňování psychoanalýzy, jako jednoho z pilířů psychosomatiky, zavírá dveře před jiným vnímáním nemoci než na základě striktně empirických přírodovědeckých poznatků. Psychosomatika používá některé podobné techniky jako alternativní medicína. Jedná se například o hathajogu či hypnozu. V hathajoze neoceňuje pouze fyzická cvičení, ale také mantické slabiky.³⁷³ Hypnozu používá například na léčení funkčního zvracení, dráždivého tračníku, funkčních gynekologických poruchách, kožních onemocněních, obezity a astmatu.³⁷⁴ Právě psychosomatická medicína může novým způsobem interpretovat některé techniky léčení ať již z minulosti či současnosti. „Mnohem dále samozřejmě sahají tradice animisticko–archaického léčitelství, kterému psychosomatická medicína vděčí za nejednu inspiraci – i přesto, že často zamlčovanou.“³⁷⁵

³⁷⁰ Kol. autorů: Psychosomatická medicína, str. 22.

³⁷¹ Tamtéž, str. 22-23.

³⁷² Kol. autorů: Alternativní medicína, str. 184.

³⁷³ Psychosomatická medicína, str. 162.

³⁷⁴ Tamtéž, str. 155.

³⁷⁵ Kol. autorů: Základní psychosomatická péče, str. 37-38.

Závěr

Na začátku své práce jsem si položil několik otázek. První otázka se týká kontinuity bylinkářské tradice. Tradiční lidové léčitelství, tak jak jej popsala velmi nesystematicky národopisná literatura konce devatenácté a začátku dvacátého století, ale také současná literatura se zachovává v posledním fenomenu u nás a to jsou bohyně na Moravsko-slovenských Kopanicích. V mnou zachyceném rozhovoru se sousedkou jedné bohyně se ukazují základní elementy lidově magické léčby, tak jak je popsala literatura. Jedná se o zaříkávání, zatloukání nemoci do stromu, používání symbolů světců, nahota, používání bylin, jak vnitřně, tak pomocí nakuřování, používání magických předmětů, obojživelníků a hadů, magické rituály, víra v urknutí a zřejmě i víra v magický původ nemoci. Dle mého terénního výzkumu poslední bohyně na moravské straně Kopanic, Hana Stehlíková, zemřela dva měsíce před mým příchodem a poslední bohyně žije na slovenské části Kopanic a je velmi nepřístupná. Esoterickému způsobu věštění, jako je kartářství se věnují některé dcery bohyň, ale zde se jedná o rozdílný fenomén. Tím, že se bohyňkování dědilo po ženské linii se zachoval silný svéráz tohoto fenoménu. Přesto bohužel musíme konstatovat, že v současné době je tento fenomén vymírající.

Klášterní tradici bylinkářství vnějškově uchovává klášter v Rajhradě. Přesto rozhovor z převorem tohoto kláštera ukázal, že vnitřní kontinuita mnišského života byla násilně přerušena komunistickou diktaturou. Sami bendiktínští mniši se bylinkářství nevěnují nezpracovávají byliny, ani je nepěstují. Pouze propůjčili jméno kláštera a receptury jistě firmě. Hildegardovská medicína je novodobý fenomén, u kterého se dá velmi pochybovat o jeho sepětí s římskokatolickou tradicí. K jeho vzniku největší měrou přispěl Doktor Gottfried Hertzka. Využívá jistého zromantizovaného pohledu na klášterní tradici a osoby Hildegardy z Bingenu. Přesto, jako jediný směr v bylinkářské tradici, pracuje v antice a středověku velmi rozšířenou humorální patologii.

U katolických léčitelů se jedná o velmi různorodé osobnosti. O jakékoliv kontinuitě těchto jednotlivců nemůžeme mluvit, přestože v historické literatuře je popsán vztah kněží k léčitelství.

Spagyrie je směr, který velmi přesně uchovává staré Paracelsovy představy o kosmu a lidském těle. Spagyrii se věnují jednotlivci, kteří zpracování spagyrických tinktur spojují se svými hermetickými kosmologickými představami a duchovním vývojem, čímž je zachována myšlenková kontinuita tradice.

Novodobé směry samozřejmě na žádnou tradici nenavazují. Přestože Wicca se hlásí k lidovému náboženství, ve své podstatě se jedná o novodobý fenomén.

Další otázka mé práce se týkala srovnání představ o lidském těle a srovnávání pozitivních a negativních sil působících na lidské zdraví. Podívejme se tedy zpočátku na směry u nichž

koncepce lidského těla má svůj odraz také v koncepci nemoci a zdraví. Ne všechny bylikářské tradice obsahují závazné představy o lidském těle jako příklad mohu uvést Wiccu. Tradiční lidově magické léčení jednotné představy o lidském těle neobsahuje pokud pomineme pověry sesbírané Josefem Čižmářem týkající se lidských orgánů. Přesto v bylikářské tradici i současnosti se objevují tři základní koncepce. Koncepce postavená na humorální patologii, Parcelsova koncepce postavená na třech principech a koncepce „energií“. Všechny tyto koncepce se netýkají pouze lidského těla, ale také okolního světa. Zjednodušeně řečeno, podle nevýznamnějších představitelů této tradice můžeme tuto trojici definovat Galenos –Paracelsus – Mesmer.

Podívejme se tedy blíže na humorální patologii. Haage považuje za tvůrce humorální patologie spojené naukou o čtyřech živlech právě Galéna. Haage toto pojetí ukazuje v přehledné tabulce.

<i>Živly</i>	<i>Vlastnosti</i>	<i>Tělesné šťávy</i>	<i>Temperament</i>
Vzduch	horký a vlhký	krev	sanguinik
Oheň	horký a suchý	žlutá žluč	choleric
Země	studená a suchá	černá žluč	melancholik
Voda	studená a vlhká	hlen	flegmatik

S tímto pojetím šťáv v lidském těle a jejich působení na zdraví či nemoc pacienta se můžeme setkat ve starých herbářích (Matthioli,Vavák). Z novějších směrů na něm stojí Hildegardina medicína. Entralgo tento Galenovský systém pokládá za silně řecky racionální, protože například původ lidských charakterů nespátřuje nikde jinde než v lidském těle a poměru tělesných šťáv. Právě na tento skoro mechanický pohled na člověka zaútočil Paracelsus. Na úkor nauky čtyřech živlech zdůraznil nauku o třech principech. Sůl-síra-rtuť, neboli tělo, duch, duše. Neobohatit dobovou medicínu o pouhé tři principy, ale těmito principy prosadil více duchovní vnímání člověka. To se odrazilo také na jeho pěti silách-Ens působících nemoc. Ve většině případů se jedná o duchovní síly. Na tomto sporu jasně vidíme rozdíl mezi Hildegardovskou medicínou a spagyriky. Přestože Dr. Herztka a jeho následovníci se snaží moderním způsobem interpretovat Hildegardu, nepřekračuje v pojetí těla a nemoci hranice humorální patologie. Nemoc vzniká z nepoměru těchto šťáv. Spagyrici naproti tomu, přestože také pracují s koncepcí čtyřech živlů, do celého systému zanášejí trancesdentální rozměr.

Zastánce „energie“ spojuje naproti tomu jen víra v tuto energii obsaženou v lidském těle a okolním vesmíru. V koncepcích tvorby nemoci a lidského zdraví se naprosto rozcházejí. „Šaman“ mluví pouze o pozitivním vyladění této energie a jejím čerpání z okolního světa. Paní „Sluníčko“ zase o působení na energii skrze hmotné tělo. Grešík o permanentním vztahu energetického pole člověka a vesmíru. Paní „lékařka“ o energetické blokaci orgánů na základě

negativních emocí. Tato energie není nijakým specifickým způsobem rozlišená v západní tradici, proto se velmi těžko srovnává.

Podívejme se tedy blíže na směry, které nevycházejí z jednotné představy o lidském těle. Tradiční magické léčitelství pracuje s antropomorfním pojetím nemoci. Jasně se to ukazuje ve způsobu oslovování nemoci při zařikávání nebo v průběhu magického rituálu. Přesto, že v literatuře jsou popsány i náznaky víry v duši stromu či lidskou podobu mandragory, jedná se spíše o hypotézy. Novopohanská tradice tradice, reprezentovaná Wiccou, naproti tomu vychází z duchovní podstaty přírody, tedy z duší stromů, rostlin a jiných sil, které jsou v pozitivní vztahu k člověku. Přestože se Wicca hlásí k tradici lidového náboženství, celý dualistický svět lidového náboženství obrací naruby a v neopohanské tradici se vyskytují pouze pozitivní síly.

Většina směrů nemá originální pohled na bylinu. V tradici Wiccy se vyskytuje animistický přístup k rostlině. Tento animistický přístup k rostlině zaznívá také v rozhovoru se „Šamanem“. Spagyrická tradice do rostliny promítá své kosmologické představy třech principů, které se uplatňují ve spagyrickém procesu výroby kvintesence. Tedy vyjmutí duchovní podstaty rostliny uvězněné v hmotě. S představou čtyřech tělesných šťáv aplikované na rostlinu se můžeme setkat v Matthioliho herbáři. Občas také u představitelů alternativní medicíny zaznívá názor, že rostlina je tvořena energií, která je obsažena v okolním světě.

Ve své práci jsem se na bylinkářskou tradici v Čechách nepodíval jako na homogenní útvar, ale na soubor různých často protichůdných směrů. Tyto směry mnohdy navazují na velmi starou tradici, ale v jiných případech se jedná o novodobé myšlenky. Přínos své práce vidím v tom, že jsem tuto tradici ukázal ve své různorodosti. Rád bych se také vymezil vůči termínu lidové léčitelství. Zdeněk Vojtíšek například označuje za lidového léčitele pátera Fratiška Ferdu, ale co spojuje Fratiška Ferdu s bohyněmi? Nic, pouze to, že žijí na vesnici. Právě k tomu měla přispět moje práce. Ke komplexnímu přístupu k celému fenoménu. Z pultů knihkupectví se na nás valí záplavy herbářů vycházejících z cizokrajných tradic, ale vlastní tradici jsme nechali zmizet, aniž jsme ji hlubším způsobem interpretovali. Nechali jsme je vymřít, protože jsme jim nerozuměli. Nedokázali jsme odlišit od sebe novodobé a starší systémy. Doufám, že alespoň malým dílem k tomuto rozlišení přispěje moje práce.

Na začátku mé práce jsem se zamýšlel nad významem obrazu Johanna Lederwasche s názvem Zvěstování tolerance. Na konci mohu konstatovat, že autor obrazu velmi citlivě vyjádřil postavení kořenářek ve své době. Hledí ke Kristu, ale zároveň stojí opodál.

Bibliografie

Primární periodika

- Čeněk Zíbrt, Mech z oběšencovi lebky za Rudolfa II, Český lid, roč.1907, čís.16.
Čeněk Zíbrt, Pověra o délce Kristově, Český lid, roč.1908, č.17
Antonín Dvořák, Lidová zažehnavadla z Kolínska, Český lid, roč.1903, č.12.
Josef Košťál, Zaříkaní „na všechny nemoci“, Český lid, roč.1904, čís.13..
Franěk Bohumil, Zaříkávání nemocí z rakovnícka, Český lid, roč.1903, čís.12
Mikolášek Skalský, Zaříkávání z Písecka, Český lid, roč.1903, čís.12
Julie Vlasáková, Lidové zažehnavání, Český lid, roč.1903
Josef Teige, Čarodějná doktorka z roku 1641, Český lid, roč.1898, čís.7..
Fr.J.Vaváka Zpráva o mocech bylin a koření z r.1767, Český lid, roč 1908, čís.17, .1
Josef Kramář, Ze starého herbáře kusy kumštovní, Český lid, roč.1930, čís.30,
Čeněk Zíbrt, Zarážení nemoci do dubu, Český lid, roč.13
Čeněk Zíbrt, Alše Knoblocha z Pirnsdorfu r.1561 návod ovčákům proti čárům a kouzlům, český lid .roč1904,.
Rozloučení s Jindřichem Pasekou, Regenerace ,čís.8, roč.2005
Irena Štěpánová, Spagyrický seminář ,per.Logos, č.2, roč.2000

Primární literatura

- Jiří Jilík, Žižkovské bohyně, Uherské Hradiště 2005,
Jitka Lenková, Velká kniha alternativní medicíny, Regia, Praha 2001
Richard Cavedish, Dějiny magie, Odeon, Praha, 1994
Petr Ondřej Matthioli, Herbář jinak bylinkář velmi užitečný, Praha 1982
Karel Pejml, Kytice čarovných rostlin, Dauphin, Liberec 1996
Staroegyptské Čarodějnictví, František Lexa, Anomal Praha 1996
Wilhelm Reich, Funkce orgasmu, Concordia, Praha 1993
Kompedium Katechismu Katolické církve, Karmelitánské nakladatelství, Ermat, Praha 2006
Anselm Grun, Zdraví jako duchovní úkol, Svitavy , Trinitas 2001
Eva Hoffmanová, František Jebavý, Rostliny v domácí lékarně, Knihkupectví U podléšky, Praha 1991
Dr.Gotffried Hertzka, Dr.Wighard Strehlow, Léčebné umění Hieldegardy z Biengenu, Alternativa, Praha 1998
Bylinky nejen na vaření, Katolický týdeník ,č.42 roč.2007
Zdeněk Rejdák, Páter Fratišek Ferda, Eminent, Praha 1994

Aureola Filipa Theofrasta Bombasta z Hohenheimu řečeného Paracelsa, Filosofie okultní, Trigon, Praha 1990

J. Mavéric, Hermetické lékařství rostliné, Ústřední nakladatelství okultních děl v Přerově 1921

Pierre de Lasenic, Alchymie její teorie a praxe, Půdorys, Praha 20007

Irena Štěpánová, Spagyrický seminář, per. Logos, č. 2, roč. 2000

Manfréd M. Junius, The Practical Handbook of Plant Alchemy, Healing Arts Press, Vermont 1985

Kolektiv autorů, Čarodějky a čarodějnictví, Gemini, Praha, 1993

Buckland Raymond, Velká učebnice Čarodějnictví a magie, Pragma, Praha, 1998

Cunningham Scott, Keltská přírodní magie, Fontána, Olomouc, 2002

Susan Lavenderová, Anna Franklinová, Magické rostliny, Volvox Globator, Praha 1999

Imra Darborim, Nemoci v souvislostech a jejich příčiny, Medynamis 2003

Waldemar Grešík, Psychotronika a byliná léčba,

Wighard Strehlow Svízelná cesta k lásce, Volvo Globator, Praha 1998

Waldemar Grešík, Psychotronika a byliná léčba, Tok, Praha 1991

Karl von Reichenbach, Odické listy, Anomal, Praha 1992

Zdeněk Rejdl, Průvodce po psychotronice, Gemma 89, Praha 1991

Sekundární literatura

Jacques Waardenburg, Bohové zblízka, Ústav religionistiky filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Brno 1997

Kolektiv autorů, Národopisná encyklopedie, Mladá fronta, Praha 2007

Josef Čižmář, Lidové lékařství v Československu, Brno 1946

Soukup Václav, Přehled antropologických teorií kultury, Portál, Praha 2000

Lydia Petránová, Doklady praktik lidové magie ve smolných knihách, sbor, Magie a náboženství, Uherské Hradiště 1997

Kolektiv autorů, Magie a náboženství, Slovácké muzeum, Uherské hradiště 1997.

Vladimír Vondráček, František Holub, Fantastické a magické z hlediska psychiatrie, Státní zdravotnické nakladatelství, Praha 1968

Kolektiv autorů, sbor Cargo, č. 9, roč. 1999

Frazer James George, Zlatá ratolest, Mladá fronta, Praha 1994,

Wittegenstein Ludwig, Remarks on Frazer's Golden Bough, Brynmill Press, Nottingham, 1979, s. 86.

Horyna Břetislav, Úvod do religionistiky Oikumene, Praha 1994

Durkheim Émile, Elementární formy náboženského života, Oikoyomenh, Praha 2002

Richard Kieckhefer, Magie ve středověku, Argo, Praha 2005

Zdeněk Vojtíšek Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice, Portál, Praha 2004

O. I. Štampach, Satanismus jeho kořeny a souvislosti sborník Satanismus ,Oliva, Praha 1997

Dana Motyčková, Lidové léčitelství, Etnologický ústav, Praha 2003

Josef Zentrich, Josef Jonáš, Věčně zelené naděje, Ústí nad Labem 1990, str.14.

Zdeněk Handlíček, Léčivé rostliny dějinách, Zemědělské nakladatelství, Praha 1985.

Richard Kieckhefer, Magie ve středověku, Praha 2005

Carlo Ginzburg, Benandanti, Argo, Praha, 2002.

L. Niklíček ,K. Štein, Dějiny medicíny v datech a faktech, Avicenum, Brno 1985

Josef Čižmář, Lidové lékařství v Československu, Melantrich, Brno 1946

Čeněk Zíbrt, Staročeská tělověda a zdravotvída, Sfinx, Praha 1924

Kolektiv autorů, Náboženství a tělo, Malvern, Brno 2006,

Zdeněk Smetánka, Archeologické eduty, Lidové noviny, Praha 2003

Vera Schaubert, Hanns Michael Schindler, Rok se svatými, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 1994 ,

Direktář o lidové zbožnosti a liturgii, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 2007

Kolektiv autorů, Kult a živly, Slováké muzeum, Brno 1999,

Valburga Vavřincová, Malá encyklopedie Vánoc, Libri, Praha 2000

Ida Rystová, Průvodce lidovými názvy rostlin, Praha 2007,

Theodor Lokvenc, Toulky krkonošskou minulostí, Hradec Králové 1978

Garl Ginzburg, Noční příběh, Argo, Praha 2003

Dostálová Růžena, Hošek Radislav, Antická mystéria, Vyšehrad, Praha 1997, s..296.

Amstrong A.H., Filozofie pozdní antiky, Oikoymenh, Praha 2002, s.273.

Bondy Egon, Středověká islámská a židovská filozofie, Vokno, Praha 1995,

Eleonora Hamar, Náboženství a tělo Teoretické perspektivy v diskursu religionistiky, sbor. Náboženství a tělo, Brno 2006

Zdeněk Nešpor, Tělo a tělesnost v lidových náboženských představách 18. století, sbor. Náboženství a tělo, Praha 2006, str.112

Hana Dvořáková, Problému votivních darův okruhu lidové religiozity, Kult a živly, Vsetín 1999

Zuzana Profantová, O magické síle slova, sbor. Magie a náboženství, Uherské Hradiště 1997

Alexandra Navrátilová, Nahota v obřadní tradici české kultury, sbor. Náboženství a tělo, Brno 2006

Pavel Popelka, Rostlinstvo v pověrečných představách na moravských kopanicích, sbor. Magie a náboženství, Uherské Hradiště 1997

Jan Pavelčík, Bohyně, sbor. Žitkovské čarování, Alcor, Brno 2006

Pedro Laín Entralgo, Nemoc a hřích, Vyšehrad, Praha 1995

Maurice Abieven, Smysl utrpení a smrti, sbor. Současná medicína a náš obraz člověka, Kolegium katolických lékařů pražské arcidiecéze, Praha 1996
Petr Svobodný, Ludmila Hlaváčová, Pražské špitály a nemocnice, Lidové noviny, Praha 1999,
Josef Sudbrack, Mystika, Karmelitánské nakladatelství, Kostelní Vydří 1995
Bernard Ditrich Haage, Středověká alchymie, Vyšehrad, Praha 2001
A.Ch. Gorfunkel, Renesanční filozofie, Praha 1987
Francoise Bonardelová, Hermetismus, Victoria Publishing, Praha 1995
Kol. autor. Encyklopedie nových náboženství, Euromedia Group, Praha 2006
Kolektiv autorů, Alternativní medicína možnosti a rizika, Avicenum, Praha 1995
Jaroslav Baštecký, Jiří Šavlík, Jiří Šimek, Psychosomatická medicína, Avicenum, Praha 1993
Wolfgang Tress, Johannes Kruse, Jürgen Ott, Základní psychosomatická péče, Portál, Praha 2008

Internetové stránky

www.klasterofficina.cz
klasternizahrada.blog.cz

Osobní rozhovory

Osobní rozhovor 17. dubna 2008 s paní na Moravských Kopicích
Osobní rozhovor 11. dubna 2008 s převorem bendiktínského kláštera v Rajhradě
Odpověď na mailem zaslané dotazy 22. června 2008 Alchymista
Osobní rozhovor 3. června 2008 s Turbou
Osobní rozhovor 6. června 2008 s Zahradou
Osobní rozhovor 30. března 2008 s Šamanem
Osobní rozhovor 30. března 2008 s paní Sluníčko
Osobní rozhovor 30. března 2008 s panem Vladimírem
Osobní rozhovor 30. března 2008 s paní Lékařkou

Terénní výzkum

Terénní výzkum na Moravských a Slovenských Kopicích
Návštěva kláštera v Rajhradě 11. dubna 2008
Návštěva Veletrhu Esoterika 2008 a Biostyl 2008 uskutečněná 30. března 2008

Seznam příloh

- 1) Terénní výzkum na Moravských a Slovenských Kopicích prováděný od 14.dubna do 17.dubna 2008
- 2) Osobní rozhovor 17.dubna 2008 s paní na Moravských Kopicích /přepis/
- 3) Osobní rozhovor 11.dubna 2008 s převorem bendiktínského kláštera v Rajhradě /přepis/
- 4) Odpověď na mailem zaslané dotazy 22.června 2008 Alchymista
- 5) Wicca Osobní rozhovor 6.června 2008 s Zahradou /přepis/
- 6) Osobní rozhovor 3.června 2008 s Turbou /zápis/
- 7) Osobní rozhovor 30.března 2008 s Šamanem /přepis/
- 8) Osobní rozhovor 30.března 2008 s paní Sluníčko /přepis/
- 9) Osobní rozhovor 30.března 2008 s paní Lékařkou /přepis/
- 10) Osobní rozhovor 30.března 2008 s panem Vladimírem /přepis/
- 11) Obrázek Johann Lederwasch Zvěstování tolerance
Převzato Eva Melmuková Patent zvaný toleranční MF praha 1999

1) Terénní výzkum na Moravských a Slovenských Kopanicích

14.dubna 2008

Náštěva Slovákého muzea a setkání Mgr.Floriánovou, která se věnuje lidové architektuře Kopanic. Diskuse na téma fenoménu bohyň v současnosti. Mgr.Floriánová se s tímto fenoménem setkala pouze okrajově skrze některé staré budovy v kterých bohyně žily. Vyprávěla také příběh o nalezení ztraceného automobilu .Tento automobil zmizel místnímu starostovi a bohyně spolu s kartářkou určily, že automobil ukradl některý z příbuzných. Tato předpověď se potvrdila a automobil se našel u jednoho s příbuzných. Mgr.Floriánová mě dala kontakt na jednu ze svých informátorek a také na Doktora Jílka písícího knihy o bohyních. Mgr.Floriánová se domnívá, že v Čechách je poslední bohyně paní S, která je po mozkové příhodě.

15.dubna 2008

Uherském Brodě jsem navštívil přednášku Doktora Jílka, který píše knihy o bohyních na základě svého osobního setkání s paní I, která již zemřela a také na základě četby historické literatury a to hlavně vzpomínek Hrozenkovského faráře Hofera. Dr.Jílk mně dal kontakt na zřejmě jednu z posledních známých bohyň žijící na Slovensku.Večer ještě téhož dne mne provozovatel hotelu v kterém jsem byl ubytován vzal na setkání s paní K jenž má chalupu na Hrozenkově. Setkání se konalo v bytě paní K,kde byla přítomna také její kamarádka F a provozovatel hotelu. Paní K sama sebe charakterizovala jako ateistu. Její příhody se týkaly převážně jejího mládí a bohyně v nich vystupovali jako osoby využívající lidské pověrečnosti. Ona sama sebe charakterizovala v těchto příhodách jako člověka jenž má nad věcí nadhled. Přestože její příhody měly převážně humorný nádech vystupovaly zakladní elementy léčení bohyň. Pomáhání při osobních problémech, četba z bible, používání magického počtu bylin, lití vosku a podivné rituály jako je válení v mraveništi v určitou dobu. Později se diskuse stočila na alternativní medicínu jako celek .V diskusi byly nepřímo vytyčeny tři kategorie nemedicínského léčení. Bohyně byly brané jako projev víry. Pokud v ně člověk uvěřil mohla být léčba úspěšná. Paní K byla k bohyním skeptická. Provozovatel hotelu se jich zastával přestože s nimi neměl žádnou osobní zkušenost. Paní F byl celý fenomén lhotejný. Provozovatel hotelu vytyčil další kategorii léčení a to bylinkářství. Popsal příhodu jak byl jeho otec vyléčen z nevléčitelné lupenky na základě lektvaru připraveném již zemřelým známým uherskobrodským bylinkářem. Bylinkář byl tedy člověk znající účinnost bylin a také jejich kombinace. Všichni tři se na této kategorii schodli jako na pravdivé. Paní F se plně soustředila na kategorii léčitel. Podle ní to byl člověk léčící pomocí energie, která přestože jí věda neuznává

zůstává na racionálních základech. Paní K tuto kategorii hodnotila výše než bohyně. Zůstávala vůči léčitelství otevřená a příští den měli obě ženy navštívit zlínského léčitele.

16.dubna 2008

Ráno jsem se vydal navštívit jednu z posledních bohyň na kterou jsem získal kontakt a která žije na Slovensku. Paní kolem osmdesáti let mi odmítla otevřít a mluvila se mnou pouze skrze otevřené okno. Bylo jí velmi těžko rozumět, protože mluvila velmi potichu. Na dotazy kolem bohyň a jejich rituálů řekla, že nic takového nedělá. Pouze prý její stará mama. Na dotaz ohledně bylinkářství řekla, že se pouze věnuje tomu co má vyčteno s knížek. Po rozloučení s paní do deseti minut přijelo policejní auto. Slovenští policisté mě zkontrolovali a prohlásili, že některým lidem je moje vyptávání nepříjemné. Dále mně pohrozili, že v případě dalších stížností mně odvezou k sobě.

Přesunul jsem se do obce Žitková v Čechách .

17.dubna 2008

Obec Žitková byla vedle Starého Hrozenkova centrem bohyň. Na základě kontaktu z Uherského Hradiště jsem vyhledal místní pamětníci. Paní L prohlásila, že se již v daném regionu bohyne nevyskytují, Paní L také prohlásila, že poslední bohyně paní H o které jsem se dozvěděl již v Uherském Hradišti umřela před dvěma měsíci. Naštěstí paní L sousedila s bohyní a jako děti pozorovali její rituály. Paní L mně také poslala za svoji sestřenicí, která by měla více rozumět bylinkám. Sestřenice paní L měla k bylinkářství velmi racionální přístup. Při studiu bylinek používala moderní knihy a kritizovala staré pověrečné praktiky týkající se bylin. Ona také byla účastníkem příběhu s nalezeným autem. Sestřenice paní L mně sjednala schůzku z dcerou bohyně, která žila na Slovensku blízko Českých hranic. Při osobním setkání s touto paní se však ukázalo, že o rozhovor se mnou příliš nestojí. Prohlašovala, že o bohyňkování nic neví. Věnuje se prý pouze kartářství a byliny zná jako každý na Kopanicích. Po vyčerpání všech získaných kontaktů jsem ukončil terénní výzkum.

..

2) Osobní rozhovor 17.dubna 2008 s paní na Moravských Kopanicích

Kolik je v současnosti bohyň?

Bohyně Žitkovské již vymřely. Akorát je tam na Slovensku jedna. Ta teda pocházela také ze Žitkové, ale strašné roky bydlí na Slovensku. Je to Irma Gabrielové největší bohyně co byla na Žitkovej dcera. A ta ještě věští.

Ta technika práce bohyňek se skládala pouze s věštění nebo i z bylíkářství. Většinou co tady bydlela kousek vyšej .Tak ta vylevala vosk a z vosku věštila.

Ale léčení lidí se nevěnovala?

Aj léčení lidí a když někdo někomu škodil tak ona jemu povykládala z tého vosku. Když to to tak nějaké ty bylinky. To klasický řepík a takové ty bravnicala, to míchala a tím se léčili. Ale ona táto co bydlela tu tady v tých hutách tak většinu klasicky z toho vosku. Slévala vosk tam ty všelijaké věci vyvovozovala. Aj ty nepřátele, nemoc všechno z toho vosku.

Tu nemoc mohly způsobit nepřátelé nebo uřknutí?

No to všetko ona řekla z toho vosku. A ta Irma Gabrielová většinou z bylinek a dělá ty tinktury a to podávala lidem.

Nevíte ta aplikace bylin byla spojená se zaříkáváním?

Ano, ano vždycky zaříkávala. Vždycky zaříkávala a potom to dávala tým lidem. Ale táto co sléval ten vosk ona teda měla veliký úspěch, ana jezdila na Slovensko a třeba čtrnáct dní tam byla. No tak vydělávala. A abych vám řekla pravdu však bydlela vedle nás tady kúsek. Potom jí vyhořel barák tak se odstěhovala na vrch tam k té hájence. Tem manžel zostal tu a pak to zapálil.

Co zapálil?

No tu chalupu. Ale abych vám řekla pravdu těch lidí strašně moc chodívalo. Však my jako děcka jsme jich tam vodívali k tej ona se jmenovala Leonora Mikulková. My jsme jich tam vodili ty lidi, no to zástupy lidí tam chodily. A pak ještě ona léčila aj v kopřivách nechala toho člověka vyválat v kopřivách a tak člověka léčila. Ale účinný byl pro nu teda ten vosk. Slévala vosku .

Takže nedřív slila z vosku a pak diagnostikoval tu nemoc?

Ano.

A potom aplikovala byliny a zaříkávání?

Ano.

Aco stromy používala nějak stromy?.

Aj ona všechno aj ty stromy vyjmenovala.

A co zatloukání nemoci do stromu jak jsem četl v literatuře. S tím se nesetkala.

No tak to .No to ona dělávala. Ona dělávala, ale to nám naši bránili to my jsme nesměli. Tak jsme byli přes plot. To když nás naši neviděli tak jsme se poskovovali tam do šáší a sledovali jsme co a jak.

Takže zabouchávala tu nemoc?

Ano.

Byla to ta bohyně Irma?

Ne ta Eleonora Mikulková.

A ta umřela kdy?

Co já myslím tak třicet roků to je. Zdědila to po ní dcera Helena Stehlíková taky bydlela na vrchu Žitkovej a ta umřela před dvěma měsíci. Ta dcera to po ní zdědila a včít já už nevím. Údajně se říká, že to nemá vyhnout. Ale ona má dvě dcery, ale ty nechcou o tom slyšet.

Myslíte, že pomáhala proti urknutí a poškození jestli můžu říct vulgárně čarodějnictví. Když někdo někomu uškodil?

Ano. Aj dobytek léčila. Aj všetko. No když málo kráva dojila tak došli za nu a řekla ten a ten člověk škodí. To dělávala. Ale my jsme byli sousedi, ale my jsme na to nevěřili. Já nevím já nevěřím ani kartám, já nevěřím takovým to věcám vůbec. Protože jsme viděli, že ty lidi se tam vraceli, ale oni na to věřili. Ten moment jim něco pomohlo. Oni nechodili k doktorům oni chodili k ní.

Vzpomene si jestli používala vodu na to věšební nebo na to léčení?

Ona ten vosk sléla do vody a tu vodu potom dávala z toho vosku lidem. Oni sa v tom umývali a tím pádem to mělo mět účinek. To ona měla originál včelí vosk a tak s toho to slévala.

Nevíte kdy ty byliny sbírala, sbíraj se tady na určitý dny třeba na svatého Jana?

Ano svatojánské byliny sbírala.

A na jiný dny sbírala?

Na a Jiřího a včel v tom dubně když bylo pěkně když vylezl had. Tak toho chytla a s tím to dělala nějaké procedury, ale to vám neřeknu co to bylo. Protože my jako děcka jsme chodívali po potokov a tam jsme jsme viděli velkou užovku a měla v pusi žabu. Tak jsme si udělali takové rajtošky a za krk jsme jí vzali. Ona tu žabu vyplivla a došli jsme k ní. My jsme kamarádili s těma děckama. Byli u nás pečené vařené ty její děcka. Tak jsme jí museli ty rajtošky donést. Když nejsme nenašli ty originál toho hada a trápiliho aby tu žabu vypluvl tak jsme si ju uřezali. Donesli jsme a hotovo. My jsme dělávali taky to to. A ona takové ty věci používala. A pak bylo tu moc těch žluto černých mloků. Aj ty sušila a mlela ten prášek, podával tým když ta kráva byla nemocná nebo málo dojila, aby jí to dávali. Včel kdyžby to ted udělala tak jí zavřů protože je toho málo. Jinak o těch bylinkách ona to zbírala, ale my jako děcka jsme tomu nerozuměli, ale ona to nasbírala pak to nasušila a třeba jsem chodívala ze Slovenska jedna pani s postiženým dítětem. Měla jakési závratě. Včel jak se říká ta epilepsie nebo co to bylo. Každou chvílku se svalila na zem a trhala a toto. A ona s těmi bylinami jich dala na hromádku a zapálila a to děcko držala takhle. Udajně že se vyléčilo. Ještě ji dala odvary domů aby to pila.

Můžu se zeptat používal jména světců třeba pro ty byliny?

Ano.

Jaký světce to si nepamatujete?

Ne to si nepamatuju. Já si jen pamatuju jak ten vosk lila jak řekla za hory za doly jakési černé můry já nevím fakt nevím. Já si to nepamatuju. V číl jsme byli malí. Já mám šedesát dva roků. Ona je již dávno mrtvá a my jsme se oto tak nezajímali. Ale vím že měla nějaké průpovídky aj u tých bylin. Aj u tych stromů pak ty kopřivy. To ten člověk se v tom vyválál. Nahý musel být a toto. A ona nad ním stála a držela jakéhosi svatého. Já fakt já si to nepamatuju. My jsme s toho měli jundu. Kdyby byl člověk starší tak by tomu věnoval větší pozornost. Ale měla zájemců strašně moc, šíleně moc. Ještě je to deset roků došli sem a ptali se na nu.

Můžu se zeptat hromový kámen to náhodou nepoužívala?

To nevím .To opravdu nevím, ale když chtěla někomu uškodit tak měla donesené ze hřbitova kosti.

Takže ona pomáhala zároveň škodila a také chránila třeba před uřknutím?

Ano.

Třeba takový nemoci jako natka, oustřele říká vám to něco?

Ne.Nátka to je rýma. A když byl uřknutý jak se to říká, že člověka někdo uřknul. Tak to dala hrnek z vodů udělala na to kříž nebo dala křížik nebo normální křížik, který se používá třeba na stěnu. A házal tam uhlíky a když ty uhlíky spadly na dno tak řekla, že je člověk uřknutý a když zustali na vrchu tak řekla že je to jiná nemoc.

Když byl člověk uřknutý tak pomocí jakých bylin chránila?

Když byl člověk uřknutý tak musel vypít vodu z těch uhlíků. To ona tak dělávala. Tomuto věřím. Protože já když jsem se vdala měla jsem první dítě. Jak jsem došla z poradny mě bylo na zvracení a hlava mě bolela. Manželova mamika aj ta dělával uhlíkovou vodu. S tím se popotíral člověk. Jestli to byla taková sugesce nebo co já nevím. A bylo dobře. No a odešlo to. Nebo že se má člověk popotíral to teda tá bohyňa. Že aj když je člověk takto nemá tu pomoc uhlíkovou vodu. Tak že to podpažila tak do kříža se má poutírat tak že to pomůže tak já nevím. Ona se tím zabývala tak vymýšlala.

Myslíte, že nějaký nemoci měli démonický charakter. Já jsem v literatuře četl, že například když někdo zaklepal na okno, že se nesmělo odpovědět, protože kdyby se pustil dovnitř mohla vzniknout nemoc?

Toto všechno s lidma probírala. To já nevím. Akoráde co jednu historku znám to nám naši vykládali. To někdo šel k té bohyni a že sa strhla nějaká velká vichřice a v tom kdosi zaklepal na dveře a že ona vyhodila kočku a kočku nenašla vůbec se nevrátila. A jinak ja nevím nic. Na ty a na to, zrovna to vám řekne paní T ona to míchala zapálila a okazovala lidem a dávala domů ty namíchané bylinky, aby pokračovali v léčbě a ale co to bylo za bylinky ja nevím a chodívala i kterousi noc o půlnoci trhat bylinky. Kdy to bylo já nevím asi na svatého Jána.

Já jako děcko my jsme tam aj lehávali pod postelů v kuchyni když ona čarovala a když to s tímy jejími deckami tři byly staré jak já jak jsme byli. Kolikrát když jsme viděli jak tam někdo ide tak jsme vlezli pod postel a poslouchali a smáli jsme se. Aj když třeba manželé, když on měl milenkou došli se radit k ní. My jsme byli hotový z toho pro nás to bylo směšné cosi na tom bylo.

Nepamatuje te si třeba jestli podle částí lidského těla třeba ona určovala jaká je nemoc jestli to tělo v tom hrálo nějaký význam?

Ano ona se podívala na člověka sledoval ho a podle toho určovala ty nemoci a prostě teda to věštila z toho vosku a ty bylinky.

Měla nějaké zvláštní představy o lidském těle, které se již nevyskytují?

To nevím.

Nevzpomínáte si na nějaký rituál, který dělala a vy jste jí u toho pozorovala?

No kdysi ona měla stůl. Ano to, to k tomu se vrátím. Když tam někdo došel včil chtěl vědět jestli mu sused ublížil musel mět nějakou věc toho suseda. Anebo aj toho dotyčného když chtěla vědět jakou má tu nemoc tambur šátek nebo kapesník co bylo toho člověka a ona podle toho aj podle věcí, ale muselo to být toho dotyčného člověka. Co měla ten dotyčný požadavek na něm jestli ublížil nebo toto. Třeba aj když se ty lidi nepohodovali jako ti manželé a aj to to. Moc tu bylo aj o plodnosti aj to moc za ní chodili.

Používala třeba bibli?

Ano měla knížku zvázanu klíč na tom aj z toho dělala. Ona měla takovou větší modlitební knížku a na ní byl takový veliký kříž a ona ju měla převázanou jaksi klíč na tom měla. Normální obyčejný klíč jak visely na dvěřách ty veliké starodávné. To aj tím to, ale nevím jak to měla připravené nebo ona nás k tomu nepustila nebo mi s me jí kradli ten vosk a mastili ty lyže aj tak. Tu knížku, bylinky ten vosk. No a ty věci dotyčného dávala pod ten ubrus. Jinak já opravdu nevím. A ty stromy chodila tlúct na stromy vařajků.

Vařajků?

Vařajků co je na míchání. Ale taky měla něco na té vařečce, ale ja nevím co.

Při tom něco pronášela?

Ano něco furt mudrovala, ale co to nevím. Ono zajedno to bylo trestné kdysi nebo jí pronásledovala aj kriminálka. A za druhé to je tak moc dalece. Když ona dělala s tyma stromama ten člověk ležal pod tím stromem a to nás naši bili. Když mamka byla doma tak jsme museli byt doma, když něco takového prováděla a venku protože ten člověk byl úplně nahý jak vrba.

To jsme se nesměli dívat. Ale bohužel já na to nevěřím. S tů dcerů kamarádím ona je o dva roky ode mě starší, ale ona ani o tom slyšet nechce.

U koho si myslíte, že se to bohyňkování zastavilo tady vůbec, kdo byl poslední?

Ta Hana Stehlíková. Jestli to po ní ty dcery zdědily nebo nevím já vůbec. Nic nevíme. Moc jsem vám tedy nepomohla. Nejenomže nám to naše mamka zakazovala my jsme nesměli nic pozorovat. Když jsme viděli, že jdou lidi tak na nás volali, abychom se šli schovat pod postel. Já jsem tu průpovídku věděla dalej okolo toho vosku, ale mě to vypadlo úplně z paměti.

Myslíte že ona věřila na nějaké bytosti?

Ano. Já vám řeknu. Tu kdysi nějaká královna nebo cosi, že tam vzadu v lese pochovala aj děcka nepokřtěné a ty nekřesťata se tomu říkalo. Normálně plakávali v noci a to ona nám to vysvětlovala ta bohyňa. Bohužel já jsem je neslyšela plakat. Nebo ty světloňoši, že létali.

Mohli tyhle ty bytosti škodit člověku škodit a ona vůči nim nějak chránila?

Ne neškodili nemohli škodit akorád, že se měla sebrat svčcená voda a vysvětila to tam kde to plakávalo, ty malé děti. A opravdu už nevím idou listonoši nebo oni by si ze mě dělali čurinu.

3) Osobní rozhovor 11.dubna 2008 s převorem benediktínského kláštera v Rajhradě

Jaký je vztah benediktínů tady v Rajhradu k bylinkářství ?

Je jasné že benediktínské kláštery vznikaly od toho pátého století a takový ten boom je okolo osmého, devátého století v západní Evropě a k nám se tedy dostávají až se svatým Vojtěchem tedy 993 do Břevnova a pak se to šíří dál. Tak je jasné, že ty středověké kláštery podstatě musely plnit úlohu jakéhosi špitálu, protože žádná lékařská péče neexistovala a je pochopitelné, že ty kláštery měli podmínky k tomu, aby mohly pěstovat bylinky a aby někdo z těch mnichů se mohl věnovat nějakým způsobem léčitelství. Nakolik tato tradice byla živá v Rajhradě, to my nevíme, protože samozřejmě náš klášter byl zrušen komunisty v padesátém roku ti bratři byli všichni pozavíráni v různých kriminálech. Po obnovení řeholního života už tady není nikdo kdo by mohl tuhle tradici předat. V současné době konkrétně tady v Rajhradě se prodává bylinný sirup na bázi bylin. Ovšem to není, že by mniši byli bylinkáři. To je proto, že ten člověk, který tomu rozumí a vyrábí to v podstatě přišel s nápadem, že potřebuje pomoc, když my tomu dáme jméno. Tak von je schopné to dostat na trh. Což se taky vlastně stalo, ale my sami se v tom nijak nepodílíme, protože tomu ani nerozumíme. V současné době aspoň co se týká benediktýnských klášterů v Čechách tak se nikdo bylinkářství nevěnuje. Určitě najdeme v historické knihovně spoustu přírodovědeckých knih, herbářů a podobných záležitostí tam bezesporu jsou zastoupeny velmi bohatě. Těžko, ale najdeme mnicha, který by žil pouze pro bádání v těch bylinách. Občas se najde v Evropě klášter, kde si tenhle ten přepych můžou dovolit. To je vždy za předpokladu, že je tam víc mnichů nebo sester, kteří k tomu mají podmínky a mají na to vzdělání a můžou to nějakým způsobem pěstovat. V dnešní době je to pro ten klášter zajímavý po stránce finanční. Protože lidi přeci jenom v současné době preferují více to přírodní léčitelství když můžou.

Jaký mají benediktíni vztah k Hieldegardě z Biengenu?

Ja si myslím, že ta Hieldegarda vynikala díky tomu, že žila ve své době. Protože tam nic jiného nebylo. Protože tam nebyla ta možnost když ten člověk onemocněl jít k doktorovi a ten mu předepsal léky a jít do lékárny. Pokud v tom kraji byl klášter tak se šlo do kláštera, kde vždy byla ta infirmerie část kláštera, která byla určena pro nemocné a přestárlé, protože vždycky se snažily léčit ty svoje členy a v tom středověku, ale neléčili pouze sebe, ale také lidi z okolí kláštera. Specifický přístup benediktínů ke zdraví to je chiméra to v podstatě neexistuje. Tohle to najdeme u premonstrátů u všech možných řádů, že tam měli kus kvadratury rajského dvora kde pěstovali bylinky pro svoji vlastní potřebu, ale že by to bylo specifikum těch klášterů to ne. Jedině možná v pozdější době kdy vznikly ty specifické řády například řád milosrdných bratří.

Třeba v 18.století byla známá lékárna milosrdných bratří v Prostějově tam měli všechny možný masti a lektvary. Ovšem to byli lidi, kteří na to měli odborný vzdělání, ale jako takový je bendiktínský řád a ono se nedá ani takto nazvat, protože benediktínský řád nebyl nikdy centrálně řízený. Ty kláštery mají stejnou řeholi, , ale nejsou na sebe vůbec vázaný. Můžou existovat jednotlivý kláštery kde se klade důraz tady na to ,ale tady v Česku ho rozhodně nenajdeme.

Jaké elementy podle vás přispívají k lidskému zdraví?

V podstatě návod na zdravý život najdeme v klášterech už ve stylu života jestliže v těch klášterech měli pravidelnost. Tam je vždycky pravidelnost. V určitou hodinu se stává, stále ve stejnou hodinu se obědvá v určitou hodinu se jde spát. Tak už ty pravidelný návyky způsobují, že ten člověk je odolnější a potom je to taky způsob života to jídlo. Ta strava je třeba uzpůsobená postní době je skromnější jindy je bohatší. Tohle to všechno může přispívat k jakýmsi zdravým u stylu života což se nedá přenést do životního stylu člověka v dnešní uspěchané životní době. Jestliže ten člověk musí pracovat a musí jezdit třeba jezdit kamionem celej den a tak celý den nejí a večer se nacpe tak těžko může žít zdravým životním stylem.

Myslíte si ,že nemoc může být spojena s hříchem?

Já jsem to nikdy neslyšel, že bychom považovali nějakou nemoc jako důsledek hříchu to se možná jeden čas objevovalo, když se objevil aids.a nikdo nevěděl co to vlastně znamená a tím že se to začalo objevovat v určité skupině lidí tak se začalo říkat oni žijou hříšně a pán Bůh je trestá .To jsou lidový interpretace a ne učení církve.ta samozřejmě tohle to neučí.Určitě ten hřích je důsledkem toho ,že přijde. . Když někdo bude denně chlastat a denně trávit noci v barech a žít nezřízeným životem za pár let se musí odrovnat, ale nemyslím si, , že by morální teologie byla schopná říci tady ten způsob života je důsledkem hříchu a nemocí .Tady ten způsob nenajdeme.

Co myslíte, že přispívá k lidské nemoci?

To je specifický každý člověk je jinej a vůbec tady nehraje význam náboženství, já si myslím, že když si vezmeme řekněme nějakou duchovní školu, když se řekne například střídmost. Že se člověk nemá opíjet a nadměrně kouřit nebo má pracovat. Já si myslím, že užasný životní styl vymyslel svatý Benedikt v šestým století. On nikdy neřekl tu větu ora at labora on jí nikdy nevyšlo, ale ona se odvozuje z té tradice a z té řehole. Kde jasně říká, že mniši mají část dne věnovat modlibě a část dne odpočinku a část dne fyzické práci a mezi tím vším má být jakási rovnováha. Takže to ora at labora je vyvážení mezi tou činností duchovní a fyzickou, aby ten člověk byl vyrovnaný, protože když bude provozovat jenom duchovno tak zblbne a když bude

jenom pracovat tak z něho bude jenom materialista. Tady mezitím musí být nějaká vyváženost .Tady si myslím , že to křesťanství přináší jakýsi životní styl, který by mohl být užitečné. Někdo začne blbnout z buddhismem a podobné věci. Nechcu říct pitomosti, protože to mpitomosti nejsou. Myslím si, že v Evropě je křesťanská kultura nikoliv buddhistická nebo islám to všechno jsou cizí květiny. Jestliže se ten člověk rozhodne žít zdravý vyrovnaný život to hodně závisí případ od případu. Každý člověk je jinak zaměřeném máte lidi intelektuálně zaměřený tak se na to dívá jinak a člověk ,kterej není zvyklej od rána do večera dřít se na to bude dívat jinak.

Zkusil byste si typnout proč byl ten zájem o bylinkářství u benediktínů, protože to není řád přímo zaměřený na lidský zdravý jako je tomu u milosrdných bratří. Dalo by se to vystopovat v samotné řeholi bendiktínské. Je to v důrazu na práci či na vzdělanost. Kde by se dalo vystopovat to spojení. Možná taky proto, že to je první řád.?

No von taky Benedikt neurčuje poslání benediktýna, takže každý klášter má úplně jiný poslání. Máte benediktínský klášter v Maďarsku kde je gymnázium a většina bendiktínů jsou profesori a jejich činnost se točí kolem gymnázia a kolem studentů. Jiná činnost bude u benediktínů ve Francii, kteří jsou takzvaně kontemplativní to znamená, že budou mít stádo krav a dělat vynikající francouzské sýry a mezi tím se budou modlit. To záleží na postavení jednotlivých klášterů jak se můžou adaptovat v té společnosti nebo jakou tam mají tradici . U nás v Česku to v podstatě nejde, protože je to všechno vytržený z kontextu a jestliže konkrétně v Rajhradě je sedm benediktínů a na krku mají klášter, který je polozřícenina bohužel veškerý jejich čas pohlíjí péče o okolí a o budovy, když se mají věnovat něčemu tak romantickému jako je bylinkářství.

Prodávali se tam byliný čaje, ale ty mniši ty byliny nepěstovali voni je kupovali v Alpách vod překupníků takže se třeba objednal žok heřmánku. To bylo třeba padesát kilo heřmánku nebo různé ingredience a voni měli ty stroje, kde si natáčkovali ty čaje byliný a pak to sáčkovali a prodávali v tej svej prodejně vedle kláštera. To byla spíš možnost jakési obživy protože ten klášter musel z něčeho žít, ale z těch mnichů co rozuměli bylinkářství tam byl možná jeden. Jeden určitě, ale ten už umřel, ale tento dělal ne ovšem jako svoje hlavní poslání on pracoval jinde, ale rozuměl tomu a dohlížel na to, aby to správně sušili a aby to nepřesušili. Bohužel to je největší problém českých klášterů je ta nemožnost předat si tu zkušenost, protožen ta mezera je strašně dlouhá. A voni tyhle kláštery, když fungovaly za první republiky tak tuhle bylinkářů tak bylo strašně málo. Tak ještě u některých sester to bylo. Já jsem se setkal v Bílé vodě, když tam byly koncentrovány v podstatě v koncentráku pro jeptišky tak ty sestry běhaly po lese a znaly tam každou bylinku, ale to už je pryč. Je to téma nesmírně zajímavý, ale vystopovat to je nemožný.

Voni čtou literaturu a teď jsou ovlivněni jakousi subjektivní představou kláštera, kde byli ty rajské zahrady a tam se pěstovali ty byliny. . Teď tady máme různé ty americký filmy kde ten mnich je léčitel . Teď najednou vynikne v jejich hlavách představa, že vono je to ve všech klášterech . To je naprosto nesmysl. Jednak dneska ty kláštery v tom nejsou zkušený, protože dneska máme medicínu na vysoký úrovni takže ta vnitřní potřeba toho kláštera už tam není. Já si myslím, že ten hlavní imperativ ta Hieldegarda z Biengenu, že se věnovala léčitelství byla potřeba její doby. Viděla kolem sebe bídu viděla ty bezradný lidi a cítila potřebu, že jim musí nějak pomoc. Tak to dělala tímhle způsobem velmi úspěšným. Pak umřela a zapomnělo se na ní a pak jí po staletích někdo vyhrabal v nějakým archívu nebo v nějakých spisech . Teď se to vydalo a udělalo se z toho obrovský šou a teď ty lidi mají tu subjektivní představu, že to tak funguje.

I ten návrat, že dříve se ty kláštery řídily zemědělstvím třeba ty ciesterciáni měli ty svoje kláštery a bendiktíni například tady měli velkostatek .To všechno vzal čas, ten styl toho života. Teď v podstatě ty kláštery musejí hledat svoji identitu. To je nejtěžší na tom . Co je poslání benediktina je vůbec smysluplný obnovat středověkou instituci. Na to si ty kláštery musejí klást otázku, protože imperativ moderní doby je jinde. On vždycky někdo najde odpověď na tu otázku. Já to vidím tady v Rajhradě to je stálý hledání identity co ta komunita v budoucnosti bude dělat. .Je potřeba aby někteří žili jako mniši někteří byli zase na těch farách tím , ale ztrácejí takovou tu mnišskou identitu, protože se předpokládá, že ten benediktín by měl být usazený ve svém klášteře a neměl by sedět celý den v autě a dojíždět. Což je jedna věc. Druhá věc je, že do toho kláštera vstupují lidi samozřejmě dneska je jich málo protože Češi nejsou křesťanský národ. Ty kteří vstupují jednak mají ty romantický představy z kterých musí vyrůst což trvá rok nebo dva než pochopí, že je to úplně jinak v tom životě. Pak ta komunita jako taková my se třeba scházíme . Čas od času si klademe otázky co je naše priorita co chceme a nechceme. To je strašně těžký, protože každé je jiné každém je jinak zaměřeném někdo je technik druhý je zaměřeném duchovně někdo je totálně nepraktickém. Jak to dát dohromady a co s toho udělat.

4) Odpověď na mailem zasláné dotazy 22.června 2008 Alchymista

Přeji dobrý den,

To je škoda, že jsme se ve čtvrtek minuli. Ale popravdě coby tradiční astrolog, byl jsem přednáškou i stylem dost oťresen a znechucen. A proto jsem odešel tak brzo a rychle. Rád vám odpovím na vaše otázky jak to bude možné. Nevím jak moc stručně to dokáži, tak aby jste chápal rámeček toho co se pokusím sdělit, ale zkusím to ;-)

„Jaké máte představy o lidském těle.Myslím tím tedy jakým způsobem se uplatňuje trojice Filosofických principů Síra-Sůl-Rtut' či další interpretace. „

Pohled na lidské tělo. Zkušenost a empirie mi ukázaly že, tradiční hermetický pohled je správný a praktický. Praktikuji také, TČM (tradiční čínská medicína) , a tento systém stejně jako všechny starověké medicíny se jen doplňují. Např. Ajurvéda, tibet.medicína.

Každá z těchto nauk hovoří o těle a člověku z jistého pohledu spektra. Pokud správně pozorujete je tu to zlaté vlákno, které všemi naukami probíhá a tím je právě hermetický universalismus. Viz definice Petr Kohout.

Tedy pokud jde o filosofické aplikace hermetického lékařství, kam spagyrie nutně spadá. Držím se tradičních nauk. Tj. Astrologie, Kabaly – Sefer Jecira, Magie. A jejich představitelů.

Zásadní vliv mají pro tento obor : Roger Bacon, Raymond Lull, Agrippa z Nettesheymu, Teofrastus z hohenheimu zvaný Paracelsus, dále jeho žáci jako Michael Schulz alias Toxites a hlavně geniální umělec tohoto oboru Leonhard Thurneysser z Thurn, pak Jakob Bohme a jeho spis de signatura rerum a basilica chemica od O. Crolla. Budu-li pokračovat nesmím zapomenout na R. Fludda, Kenelma Digbiho, a další propagátory mumiálního lékařství.

Pokud jde o teorie signatur je stěžejní především Glauber, Thurneysser a hlavně Bartoloměj Carrichter, kde v jeho herbáři vydaném po roce 1578 jsou právě správně vyloženy signatury a jejich teorie. Pak nastává povětšinou veliký guláš a chaos v teorii signatur. Trvajících do dnešní doby.

První kdo na tohle upozornil a studoval tyto prameny u nás byl právě František Kabelák. Právě teď už se třetím rokem a snad konečným dodělává jeho magicko-spagyrický herbář hermetikův. Který by pokud vše dobře půjde vyjde do vánoc v nakl. Vodnář.

Pokud se týká teorie tří principů vycházím jednak z názorů alexandrijských alchymistů, židovské mystiky a hermetické kosmologické teorie. Dovolím si citovat z textů Universalistů :

ALCHYMICKÁ FILOSOFIE A OBECNÉ ZÁKONY O HMOTĚ

1. Hmota jest jednotná.
2. Východiskem všech tvarů a druhů hmoty jest prahmota (Prima Materia, universální substance, pravodstvo, semeno, nebo chaos), která neobsahuje žádné tělo v akci, ale představuje všechna těla v jejich působivosti a síle.
3. Všechna těla a všechny druhy hmoty povstaly působením vnějších sil na jednotnou pralátku a vzájemnou kombinací (křížením) takto vzniklých druhů.
4. Síra a rtuť (Merkur) jakožto principy byly prvním rozlišením prahmoty na počátku jejího vývoje.
5. Síra jakožto vlastnost představuje viditelné kvality hmoty: barvu, lesk, tvrdost; rtuť neviditelné, čili okultní, jež se objevují teprve po intervenci vnějších sil: tavitelnost, tvárlnost, prchavost atd.
6. Třetí, dělicí nebo spojovací princip povstal automaticky ve styčné ploše obou předchozích: sůl.
7. Síra odpovídá do jisté míry zemi, rtuť vodě; krajní póly soli tvoří pak další dva živly přírodní: oheň a vzduch.
8. Čtyři živly: země, nehybná, neutrální, soustředivá, vysušující a pohlcující, vzniká působením sucha na chladno. Oheň, prudký, aktivní, ničivý, spalující a rozptylující; vzniká ze spojení sucha s teplem. Voda, trpná, zředňující, nestálá, rozkladná, rozptylující a přijímací; vzniká působením chladna na vlhko. Vzduch, harmonický, plodivý, zmírňující; vzniká působením tepla na vlhko.
9. Vše, co jest pevné a suché, jest tedy podle alchymické terminologie země, vše, co jest horké a suché, jest oheň, vše, co jest vlhké a tekuté, jest voda, a vše, co jest studené a plynné, jest vzduch.
10. Alchymickou (filosofickou) síru, rtuť a sůl nelze ztotožňovati s chemickou sírou, rtutí a solí; se vztahem na živly, síra jest zhmotněním tepla, utajeného ve vzduchu a vodě a sůl jest zhmotněním sucha, utajeného v ohni a zemi.
11. Hmota skládá se tedy ze tří principů a čtyř živlů: různými kombinacemi této sedmičky vznikají pak nespočetná přizpůsobení a druhy.

12. Všechna hmota cílí automaticky ke svému zdokonalení (jako všechno bytí); vlivem okolností a prostředí není však její postup časově jednotný.
13. Nic na zemi se nerodí, co by nebylo zaseto nebesy. (Zákon analogií, planetární influence).
14. Sedm planetárních sil: Mars, Venuše, Saturn, Jupiter, Merkur, Luna a Slunce odpovídá sedmi základním vývojovým stupňům hmoty, ve všech jejích projevech; mezi těmito stupni jest pak celá řada nedokončených přechodů.
15. Slunce a měsíc representují těla dokonalá, ostatní jsou nedokonalá, neboť je živly snadno porušují.
16. Těla nedokonalá rodí se v zemském lůně první, postupem času transformují se v dokonalější, podle základní řady ad 14. uvedené; druhy v řadě bezprostředně sousedící mají podobné vlastnosti.
17. Vývojový stupeň hmoty určuje vzájemný poměr principů v ní obsažených; dvě sousedící třídy liší se tak zv. principovým rozdílem, jenž jest dán diferencí jejich principové kvality, kvantity a vnitřní energie.
18. Makrokosmos a mikrokosmos jsou analogické: trojitý svět: hmotný, lidský a božský — trojitá hmota: síra, sůl a rtuť — trojitý člověk: tělo, duch a duše — a trojitá koruna všeho bytí — troj jediný Bůh.
19. Trojitost a trojjedinnost: i hmota jest troj jediná: ve své podstatě rozlišuje se formou, jež jest výsledkem pohybu, způsobeného silou.
20. Nic na světě nezmírá, všechny věci jen přecházejí a se mění. Nic není skutečně mrtvé, vše žije; umírá pouze hmotná forma v abstraktním slova smyslu tehdy, přestane-li sama o sobě representovati jedince; její hmota skládá se ale vždy dále z nesčíslného množství živých individuí.
21. Vše jest ve všem a jednotnost jest vlastní tváří Přírody, která stojí nad veškerou mnohostí druhů.

„Které síly přispívají pozitivně k lidskému zdraví a které naopak vytvářejí nemoc.“

Paracelsus rozlišuje patero příčin nemocí:

Ens astrále, tedy nemoci způsobené díky vlivům hvězd a planet. Viz teorie astrálního světla, např. Smaragdová deska Herma Trismegista, Milan Nekonečný...

Ens Venei, to je příčina otravy, příčina ne-harmonie látek v těle a disharmonie, která ubíjí tělo a ducha. Problém stravy a léčiv. Problém rovnováhy.

Ens Naturele, toto je vlastně genetická výbava a paměť člověka. I zde působí astrál a hvězdy viz astrologie a předurčení.

Ens spirituále, to jsou duchovní nemoci, tj. spiritus..postihuje duši. Problém očarování, magie, posednutí atd. Viz teorie tří (pěti) částí duše v kabale a hermetické tradici.atd

Ens Dei, toto je nemoc těla a ducha, která má člověka přivést k jistému poznání. A změně životního stylu atd.

Když to shrnu je to celé o harmonii a disharmonii. Spagyrické umění je složeno z magie a alchymie s velkým A. tj. zde nutně musíte znát obé. Proto se musí dbát teorie signatur ale i teorie magického umění a astrologie, také znát alchymistické postupy atd. Teorie TCM, je taky stejná v tom, že nemoc v lidském těle vzniká z důsledku zastavení nebo přerušování dodávky životní síly do orgánů, čili Čchi. Tato životní síla má různá pojmenování, indové prána, japonci ki, alchymisté azoth, neboli astrální síla. Každá tato kultura se svoji naukou nahlíží na danou astrální sílu z jiného pohledu a levelu. Ale je to stále ta samá síla.

„Jakým způsobem interpretuje spagyrický proces výroby kvintesencí a zda dodržujete astrologické signatury při sběru rostlin. „

Alchymie, hermetická nauka o životě hmoty, jejím vývoji a přeměnách a praktickém využití této nauky. Soustava alchymie se dělí na devatero základních úkonů:

1. Výroba alkahestu aneb univerzálního rozpouštědla.
2. Umění separace tzv. „*Ducha Světla*“ (spiritus mundi), tj. látky, nasycené všemi planetárními vlivy a oživující osláblou hmotu.
3. Výroba kvintesence, tj. vytažení nejaktivnějších částí dané látky.

4. Výroba tekutého zlata –energetického léku, propůjčující tělu odolnost proti všem nemocem.
5. Výroba „elixíru života“ –látky, která působí omlazení zestárlého organismu výměnou buněk.
6. Příprava hermetických léků v nejširším slova smyslu.
7. Umění palingeneze, tj. alchymistická rekonstrukce organismu z jeho popele.
8. Problém homunkula –tj. vytvoření živé bytosti z masa a kostí cestou alchymickou.
9. Konečně velké dílo alchymie, problém zhotovování Kamene mudrců, populárněji známý jako prášek, umožňující přeměnu kovů ve zlato, ač tím nejsou jeho síly vyčerpány.

Někteří ztotožňují alchymii s mystikou. Dle zákona o analogii lze jevy alchymie vyložit i mysticky, musíme však vždy nauku o hmotě rozlišovat od nauky o duši.

Arkánium

(arcanum, latinsky, tajemství, mystérium), tajemství, tajuplné, předmět nebo představa ve skrytých náboženských naukách nebo úkonech. Ve středověkém lékařství nazývaly se tak léky, jichž složení a výroba byla lékaři tajena, aby nemohla být napodobena jinými. V lékárnictví nazývá se tak výtečný a vzácný lék.

V alchymii a hermetismu vůbec nazývá se tak každý tajný prostředek, ve spekulacích mystické alchymie pak tajné, netělesné a nesdělitelné.

Paracelsus rozumí tímto výrazem netělesné, nesmrtelné podstaty, jichž známost je závislá na lidské inteligenci. Netělesností rozumí pouze relativní obraz věci porovnávaný s jeho tělem. Arkána jsou neobyčejné látky a síly, jež působí ve hmotě, ze které jsou těla složena. Liší se od sebe tak, jak se černá barva liší od bílé. Vnitřní, podstatná a zásadní vlastnost arkán jest měniti, přetvářeti a zachovávatí těla. V užším slova smyslu jest arkanum podstata, která obsahuje v sobě všechny jemné kvality těla. Vlastnosti arkán je měnit, obnovovati a zachovávat těla, neboť arkánium v sobě obsahuje sílu látky, ze kterého je zhotoveno (rostlina, kámen). Paracelsus dále rozlišuje dva druhy arkan; jeden druh jmenuje arkana perpetuální a druhý působící perpetuitu. Tyto dva druhy dělí ještě dále, takže vznikají 4 druhy hlavních arkan:

Pralátka, Merkur života, Kámen filosofický a Tinkuru filosofů.

Pralátka, první hmota

Vlastnosti prvního arkána nebo prahmoty působí omlazení člověka, který je užil, a dodávají mu života vegetativního, obdobného rostlinnému, které na podzim shazují listy a na jaře je opět na sebe berou. Dává život.

Kámen filosofů působí na těla jako oheň na kůži salamandra, čistí z ní všechny skvrny, stravuje všechny nečistoty v ní, obnovuje ji, uváděje do ní síly nové životnosti. Očišťuje, obnovuje, ničí nečistotu, dodává nových sil lidské přirozenosti.

Merkur života působí přibližně stejně, obnovuje přírodu, dává vypadávati vlasům, nehtům, kůži, přivádí nové látky na jejich místo.

Tinktura(Kvintesence) odpovídá zcela alchymickému rebisu, havranu, který přeměňuje stříbro a jiné kovy ve zlato. Působí stejně na lidské tělo, barví je, čistí od všeho, co by je mohlo zničit, dává mu dokonalý základ, posiluje orgány a zvyšuje životní sílu tak, že prodlužuje život za jeho obvyklé hranice. Může být zhotovena z kovu nebo rostliny nebo zvířat. Někdy se nazývá voda merkurovská, tj. Merkur spojený s filosofickou sírou.

Arkanem nazývá se v hermetismu též barvivo, ať již metalické, či rostlinné a animální. Obvyklý název pro vodu Merkurovu ve spojení s filosofickou sírou. Ve staré chemii a hermetických dílech:

Arcanum corallinum: kysličník rtuťnatý.

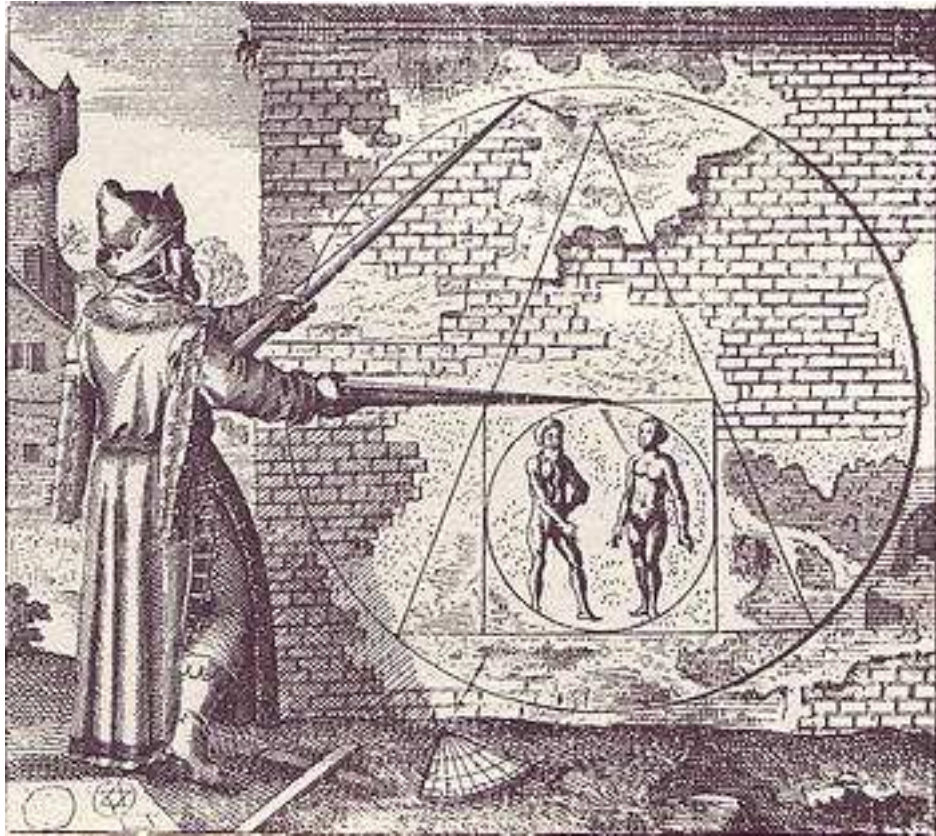
Arcanum cosmeticum: zásaditý dusičnan bismutový.

Arcanum duplicatum: síran draselnatý.

Arcanum Tartari: octan draselnatý.

Spagyrický proces je v základu daný. Jak píše geniální alchymista P.I. Faber ve vynikajícím díle **PALLADIUM SPAGYRICUM**, že stačí znát toto: 1 , 3 , 4 , O.....Tak snadné to je...

Jednota, Tři principy, čtyři živly, a cirkulace....Bod, trojúhelník, čtverec, kruh....

Emblém z díla Michaela Maiera, *Atlanta Fugiens*.

Samozřejmě teorie signatur, astrologické aplikace je třeba znát. Bez toho dílo není živé.

“Myslíte si, že podobně jako alchymie je také spagyrie spojena s duchovním vývojem „

Já si to nemyslím já to vím. Připadá mi to jako, když se zeptáte řidiče z povolání, zda jsou nějaké silniční zákony platné pro řízení kamionu a zda jsou taky nějaké pro řízení osobního automobilu.....;-)

21. Vše jest ve všem a jednotnost jest vlastní tvář Přírody, která stojí nad veškerou mnohostí druhů.

“Co ve spagyrii mělo na Vás největší vliv .Například knihy Františka Kabeláka či návštěvy profesora Juniuse. „

Tento vliv je rozdělen min. na dvě osoby.

- 1) Je to rozhodně dílo a osobnost Františka Kabeláka - epigona tradice.
- 2) Obrovský vliv na mě má dílo, osobnost a činnost posledního mě žijícího znalce Alchymie D.Ž. Bora. http://cs.wikipedia.org/wiki/Vladislav_Zadrob%C3%ADlek

Dále pak samozřejmě Paracelsus, Manfréd Julius, Baron von Urbigerius a další mistři a adeпти umění...

Snad vás moje někdy dlouhé odpovědi uspokojí...

S pozdravem

5) Osobní rozhovor 6.června 2008 se Zahradou

Má Wicca nějaké specifické představy o lidském těle. Třeba hmotný tělo astrální tělo.

Jak se vyskytuje v knížkách?

No já si myslím, že Wicca v tom svém učení takovýhle popis neobsahuje. Často se to liší individuálně. Ten koncept toho astrálního a toho duchovního těla je hodně rošířenej mezi těma lidma. Rozhodně si nemyslím, že to má sto procent těch lidí. A určitě to není součástí tý věrouky. Myslím si, že ne.

Co si myslíte, že přispívá k tvorbě nemoci a co naopak přispívá k léčení?

Wicca je především náboženství magická tradice. Neobsahuje konkrétně pokud jde o nemoce nějaký konkrétní popis jak vznikaj. Většinou si to vypůjčuje s východní medicíny nebo třeba z alchymie, ale nejsem si jistej jestli přímo obsahuje takovýhle učení. Samozřejmě, že uznává různé koncepty, které se můžou uplatnit, že se nevyklučujou. To že to způsobujou nějaký bakterie, takový ten klasický pohled. Není nijak v rozporu ani se ho rozporovat nesnaží. Zároveň spousta lidí věří, že nemoc je odrazem duše. Že nemocí se snaží tělo něco změnit nebo to energetizovat. Že něco je v nepořádku. Že člověk někam pospíchá. Nějak špatně než to vyšší já by to chtělo.

Myslíte, že u Wiccy existuje nějaká specifická interpretace účinků bylin třeba věří v určitý elementární bytosti, který drží ochranou ruku nad těma rostlinami?

Takla to má spousta lidí z tý Wiccy. Ale zase Wicca k tomu neobsahuje žádný teoretický vysvětlení je to hodně čemu lidi věří a co si najdou z tý spirituality, ale myslím si, že velká většina z nich je hodně animisticky založená, že věří že byliny a rostliny maj duchy, který se daj poprosit o pomoc. Že to třeba pomůže při aplikaci tý byliny. Že maj propojený, že jednak jsou tam účinný látky. Jště to viděj s toho duchovního pohledu.

Používaj se vlastně byliny při rituálech těch hlavních svátků?

Jo používaj se především jako vykuřovadla.

Proč si myslíte, že v těch anglickejch knížkách věnovaných bylíkářství se vychází s tradicí Wiccy?

Protože Wicca k tomu má blízko a lidi který dělaj Wiccu tak se těmhle věcem velmi věnujou, ale nemyslím si že by přímo bylíkářský tradice vycházely z Wiccy tomu moc nevěřim.

Takže se věří, že ta původní tradice těch vědem třeba byly bylinkářky?

To jo to asi jo. Velmi často určitě.

A odhadnout kolik lidí se tomu bylinkářství věnuje v tý Wicce?

Je to hodně individuální a já si myslím tak třetina

Ale ono je to asi velmi malý společenství. Wicca v Čechách?

V Čechách velmi malý .V Evropě to jsou stovky řádově tisíce.

Neznáte někoho konkrétně z Wiccy kdo by se věnoval tomu bylinkářství?

Z Wiccy ani moc ne.To spíš mimo.

To spojení toho bylikářství a tý Wiccy proč si myslíte, že to je?

Ja si myslím, že je to tím, že Wicca hodně uctívá starý bohy.který byli hodně spojený s přírodou s matkou zemí z úrodou,s cyklama v přírodě. Hodně se na přírodu orientuje třeba rituály se dělají venku například. Nebo používaj se hodně přírodní materiály v magii. Právě třeba ty byliny na ty vykuřovadla. Nebo dřevo na různý nástroje. A taky je to daný tím, že Wicca vychází z těch lidovejch tradic z velký části. Ten odkaz se tam nese tý úcty k přírodě. Většina rituálů není nic jiného než uctívání přírodních sil.

Říkáte že je tam v podstatě silnej animismus?

Je tam silnej animistickém rozměr. No že se věří tomu, že ta příroda je živá. No vlastně že ty bohové jsou v tý přírodě přítomný všude. Nesídelej nikde daleko pryč.

Takže existují duše stromů ,elementární bytosti?

Přesně tak.

6) Osobní rozhovor 3.června 2008 s Turbou

Jak si k tomu dospěl?

O hermetismus jsem se začal zajímat už někdy kolem 17 let. V té době jsem prožil svůj životní přelom, přechod od ateismu k víře v Boha, který se odehrál právě v lese. To co spustilo tuhle

mojí „konverzi“ byl právě silný prožitek krásy a vnitřního řádu v přírodě, při kterém jsem pocítil oduševnělost celé přírody a přítomnost jediné Inteligence, která vše uspořádává. V tu chvíli mi přišel nesmyslný mechanický pohled na přírodu, který nás učili ve škole – o „náhodném“ vzniku všeho. Mojí hlavní myšlenkou bylo, že Bůh nemůže nebyť...

Ty jsi studoval přírodovědnou školu? A jak to šlo dohromady s hermetismem?

Během studia na škole přírodovědného zaměření mi stále více nevyhovoval ten mechanický a oduševnělý pohled na přírodu a tím víc jsem se snažil hledat v hermetismu, který mi připadal jako mnohem komplexnější pohled na svět.

Samozřejmě, že ideální je pokusit se oba pohledy propojit, jako to dělá třeba Zdeněk Neubauer... já samozřejmě nazavrhnu moderní vědu, jenom mi připadá, že se zabývá pouhou slupkou skutečnosti, povrchem, přehlíží souvislosti... taková analytická masturbace.

A proč jsi to hledal v hermetismu?

To je těžká otázka... zeptej se křesťana proč není buddhista...

S hermetismem jsem se setkal v pravou chvíli, kdy jsem hledal vysvětlení a vyhovoval mi - právě svojí představou, že všechny bytosti v přírodě jsou oduševnělé, i rostliny a minerály. To co současnost tak směšně nazývá „neživá příroda“, je pojem z hlediska hermetismu úplně nesmyslný.

Jak jsi se dostal k bylinkářství?

Tím jsem se zabýval už mnohem déle. To mě učila moje babička – pěstovat byliny, sbírat, sušit atd. Nebylo v tom teda nic „okultního“, žádná vlivy měsíce, nic, normální pěstování a sbírání bylin a užívání na základní nemoce. Moc mě to bavilo.

Když jsem pak při studiu hermetismu došel ke spagyrii, nadchlo mě to a tyhle dva moje zájmy se protly. Fascinovala mě představa, že se pomocí spagyrických operací dají z rostlin vyrobit léky na mnohem vyšší kvalitativní úrovni.

Jak bys popsal spagyrickou operaci s bylinami?

Prvotní je, že byliny by se měly sbírat ve správný čas, teda v době kdy jejich potence je nejsilnější – podle postavení planet v době sběru a jejich korepondencí k té určité bylině. Dále je důležitá fáze měsíce, podle které je duch buď „vytahován“ do květů nebo naopak „stahován“ do kořenů. Osobně ještě přikládám velkou váhu osobnímu vztahu k rostlině a projevu díkuvzdání před její sklizní, neboť ta rostlina je dar a ona sama nám přináší oběť. Je proto dobré vyjádřit vděčnost, nepřístupovat k její sklizni jako k samozřejmosti.

Laboratorní práce pak spočívá v procesu rozkladu, hnití, kdy se rozpadají pouta hmoty a z rostliny se uvolňují její jemnohmotné součásti, principy, stále však vázané na materii. Pak následuje destilace při níž se odděluje merkurius v lihu a síra v oleji. Zbytek hmoty je spálen, kalcinován a z něj se pak vyluhuje sůl, třetí princip. Zbývající strusku nazývají spagyrici caput mortum, je považována za jed a odstraňuje se. Oddělené principy se pak znovu spojí a podrobují dalším destilacím, při nichž se stále více očišťují a zesilují.

Výsledkem práce je kvintessence, čistá léčivá síla rostliny.

Celý ten proces vnímám jako smrt a vzkříšení, obnovení na nové, duchovní, vyšší úrovni.

Podle tradic křesťanské kabaly s člověkem padla celá příroda a vše bylo pokřiveno oproti původní dokonalosti. Ten spagyrický proces, zejména to odstranění caput mortum vnímám jako proces rekonstrukce té rostlinné bytosti v původní duchovní dokonalosti. Tím, že je z materie odstraněn jed a principy jsou znovuspojeny v ideálních poměrech vzniká kvintessence. Napadá mě tu tradiční srovnání s Kristem jako druhým Adamem.

Ta kvintessence má pak samozřejmě nesrovnatelně vyšší léčebnou moc než samotná původní rostlina.

Máš nějaké představy o lidském těle?

Tradiční je představa o duchovním a astrálním těle člověka, kdy hmotné tělo jejich výslednicí a je v nich obsaženo. Ovlivnění těchto vyšších těl pak se potom zpětně odráží i v těle hmotném. Jak vyplývá z toho, co jsem říkal o kvintescenci, spagyrické přípravky působí na tělo astrální a tím léčí i tělo hmotné. Taková léčba je samozřejmě mnohem komplexnější a trvalejší, než pouhé potlačování příznaků, které provádí současná medicína.

Dál se tradičně rozděluje lidské tělo podle souvztažností k planetám, které na ně svým vlivem působí.

Jaké síly si myslíš, že působí na vznik nemocí?

V souladu s astrologií si myslím, že okamžikem narození vznikají každému člověku, podle postavení planet, určitá potenciálně slabá místa. To se dá vyčíst z nativního horoskopu. Pokud člověk nic nedělá, aby tyhle skryté náchylnosti odstranil a naopak se chová tak, že je posíljuje, ty potenciality se uskuteční a vzniká nemoc. To se týká myslím si spíš závažnějších onemocnění. Jinak zdravotní stav určitého člověka ovlivňuje okamžité postavení hvězd a v souvislosti s tím pak především jeho psychický a morální stav, tady jde o působení na ta vyšší „nehmotná“ těla. Dále vznik nemocí ovlivňuje hlavně to, co do sebe přijímáme, tady dochází k interakci mezi „duchem“ jedné rostliny, živočicha či látky a naším vlastním astrálním tělem. Tedy „všeho

s mírou“ je zlaté pravidlo, je jasné, že třeba posednutí duchem tabáku asi nepřinese nic dobrého – jako každé posednutí.

Jaké síly působí pozitivně na lidské zdraví?

V první řadě víra, duchovní zakotvení.

Být bez strachu, zlosti a úzkosti, kterými nesmí být člověk prosycen.

A ničeho příliš – střídat napětí.

Co mělo na tebe největší vliv ohledně spagyrie?

Hlavně dílo Františka Kabeláka – Praktická spagyrie a Herbarium spirituale siderium, dále pak Mavéric – Hermetické lékařství rostlinné. Vedle toho můj celkový pohled na přírodu utvářel Stanislas de Guaita a Jakub Boehme.

7) Osobní rozhovor 30.března 2008 s Šamanem

Jaké jsou vaše představy o lidském těle?

Takže představa o lidském těle. Pro mě je lidské tělo především voda. Obalená v nějaké hmotě. Když si uvědomíme, že sedmdesát procent objemu lidského těla je voda a zjistíme, že voda má určitou energetickou hodnotu. Tak když pochopíme jakým způsobem funguje energie tak si umíme představit jakým způsobem může ovlivňovat energie v lidském těle právě pomocí vody.

Jaký si myslíte, že pozitivní síly přispívají k lidskému zdraví?

Takže pozitivní síly. Myslím si, že člověk je ovládaný jednou silou to je energie, která se vytváří v mozku. To znamená, že každý člověk si může ovlivňovat sám sebe tím. Mám pozitivní myšlenky nebo negativní myšlenky. Když mám pozitivní myšlenky je otázka, že mám sice pozitivní myšlení, ale umím pozitivně myslet. Spoustu lidí myslí pozitivně, mluví pozitivně, ale v podstatě tím, že se začne vyjadřovat negativně tak pozitivní myšlení je negativní. Tím způsobí, že energie, která se právě přes vodu o které jsme se bavili tím, že mozkové buňky obsahují vodu dostane do tohoto těla, tak přes mozkové buňky rychlým přenosem informací se dostanou do každé buňky v tomto těle a umí provést jakoukoliv změnu v tomto těle. Čili správným pozitivním naladěním a z pozitivní vibrací energií ovlivňujeme celé tělo každou naší buňku. Stejně bych uvažoval o tom, že negativní energie, které tady jsou nejsou negativní energie, ale právě zase to naše negativní uvažování. Změním svým myšlením energetický kmitočty právě v té mé vodě a ta voda to přenesla dál a tím pádem to tělo má problém. A čím větší je negativní uvažování tak to umí se přenést do nějakého bloku a ten blok se ve formě nějakého nádoru nebo čehokoliv může zhmotnit. Tam vzniká problém v tom. Když potom se nějakým způsobem chceme dopátrat toho jak to tělo dostat do nějaké rovnováhy. Tak je jednoduché ukázat lidem zkuste opravdu najít v tom svém myšlení tu správnou vibraci ty správné myšlenky. A jakoby převibrovat ty hrubohmotné energie do jemnohmotných. Dost často se mi daří u lidí prožívat světlo. Představte si, že máte světlo v místnosti kde je tma. V době kdy se rozsvítí pohlíží tmu v tem moment tma není. V momentě kdy se světlo pozhasíná tak může působit tma. Když vezmeme, že tma je záporná světlo je kladné. Chceme posilovat kladné tak rozžháme světlo v lidech a rozžháme světlo v každé buňce. Pak méně působí tma a tím méně působí škodlivé vibrace. Tím pádem se lidé umějí srovnat, umějí se harmonizovat když budeme vysílat světlo, bude každý z nás vyzařovat světlo. Tak v podstatě umíme předávat světlo. Když umíme předávat světlo tak se naučíme vnímat jeden druhého. Být k sobě laskavý citlivý. Tak pak už nepotřebuje nikdo léčitele. Tak nepotřebuje nikoho. Protože můžeme léčit

sám sebe. Akorád potřebujeme naladit svoje myšlení na to, na tu energii a na ten kmitočet, aby v sobě se uměl zharmonizovat. Protože umí předávat dál.

Můžu se zeptat jestli používáte byliny a jakým způsobem interpretujete jejich účinky?

Byliny používám. .Byliny používám ve formě tablet, protože bylinky mají ohromnou sílu, právě tak jako myšlení. Každá hmota ve vesmíru je v podstatě energie i ty byliny vyzařují energii. Sou součástí planety, sou součástí tehleté jedné energie. Když používáme určité druhy bylin, když každá bylina má svoji vibraci. Ty vibrace se správně dají dohromady tak umí posílit tu vibraci, kterou používáme proto tělo. To znamená může to být kombinace různých léčivků, může to být kombinace různých minerálů, protože není řečeno, že to můžou být pouze byliny. Tak že takle. Byliny ano, minerály ano, ve správném složení, ale bez chemie. Pro mně byliny je výroba nějakého stavu v travičím traktu .Když to vezmu po fyzikální stránce .Vyrobí tam nějakou energii vyrobí tam nějakou reakci .Dodá tomu tělu to co to tělo umí zpracovat co umí vyživit.No protože to není umělé tak to umí přímo .A když to umí přímo tak to tělo s toho umí žít .A ta druhá stránka ta energetická když se budeme k těm bylinám jemně chovat a budeme udržovat přírodu tak jak má .Tak ty rostliny ,ty kameny ,ty byliny ,ty minerály všechno kolem nás to bude vracet ,Takže nám to budou vracet tím ,že je budeme užívat .Tak budeme spokojený a šťastný.a ty byliny také..

Pro vás je ta bylina živoucí bytost?

V každém případě živoucí bytost. Protože nexistuje tady nic neživoucího i kámen je živoucí bytost. Protože kámen je určitá energie všechno je energie. Není hmota bez energie bez energie tady není vesmír. A když uznáváme, že všechno je energie a přistupujeme k té energii, že každá z nich v určitém momentě pro nás něco znamená. Protože teď potřebujeme energii kamene, energii bylin, energii lásky nebo čehokoliv. Tak pak můžeme fungovat. Když neuznáváme energii na této planetě tak popíráme sami sebe.

Naučil jsem se pracovat se stromy. Spoustu lidí chodí ke stromům a přijímá, že stromy vydávají energii. Chápe to, že když mám problém, že když jdu ke stromům tak můžu dostat energii. A ta energie mě může posílit. Píší o tom různé knihy, že když jdu ke stromu můžu požádat strom o tu energii můžu mu poděkovat pak mám energii. Když jsem začal chápat to že když já budu vydávat energii tak můžu dostat mnohem víc. Když já přijdu k vám a řeknu prosím vás dejte mi ten diktafon co tady máte. Tak je na Vás jestli mi ho dáte nebo ne. A já poprosím. Moc hezky poprosím. Dáte mi ten diktafon. Nedáte mi ten diktafon, protože ho potřebujete. Já se nebudu ptát prostě Vám vezmu diktafon bude se vám to líbit. Nebude se vám

to líbit, protože ten strom je svobodná bytost má svoji energii. Když k němu přijdu a budu ho objímat a budu si brát energii. Kde já mám právo, že tomu stromu můžu brát energii. Když přijdu a poprosím já bych tak hodně chtěl. Ano může mi dát energii, ale může to být omezené. Tak představte, že já přijdu k tomu stromu k té bylině a prohlásil bych. Já bych poprosil ať hezky rosteš. Ať dostaneš tu energii kterou potřebuješ pro svůj vlastní život pro bytí na této planetě. V ten moment on dostane energii ode mě. Dostanu buďto tu energii, kterou já přepošlu. Nebo ta, která přijde, já neposílám svoji vlastní energii, protože já si vážím vlastní energie, ale ve vesmíru je energie dost. A když požádáme o energii, která je všude kolem. Tak s ní můžeme pracovat a můžeme jí posílat kam chceme. A když požádáme o energii pro konkrétní strom, pro konkrétní les, pro konkrétní byliny. Tak ten strom ten les nám vrátí tu energii, kterou jsme poslali zesílenou. A odcházím s tím, že když já vám něco předám, tak vy budete rád když vy mi můžete něco vrátit. Když si navzájem takle budeme vyměňovat energie tak jí bude všude plno.

Co si myslíte o oficiální medicíně?

Co se týče lékařství tak si myslím, že velice důležitá je medicína školská, protože když lidi mají problém mají třeba havárie potřebují lékaře, který udělá ten operační zákrok nebo jim dá ty léky aby jim zachránil život. Pak by měl nastoupit vztah toho lékaře k tomu pacientovi co je možné v rámci té prevence s tím tělem udělat. Jestli je vhodné dále dávat léky, které v mnoha případech škodí nebo odstranit a najít příčinu, aby se odstranil problém. Takže můžu dát lék a zachránit život. Pak se podívám a pak můžu přejít k nějaké alternativě a tady je velký význam právě bylinkářství. Protože ty byliny nemají vedlejší účinky. Veškeré tyhle ty proudy jako například homeopati jsou fantastické protože pomáhají a působí energeticky. Působí tak, že tělo může přijmout. To znamená když mám něčemu pomoc tak ho nemůžu nějakým způsobem zatěžovat. Ale bohužel bez té školské medicíny pořád na to nejsme připraveni. A nemůžeme říct tak ode dneška bude pouze medicína alternativní. Nikdo na to není připravený, ale přechází se k tomu. Jednoho dne se toho dočkáme, že budeme léčit tak, že si budeme umět pomoc díky přírodě.

8) Osobní rozhovor 30.března 2008 s paní Sluníčko

Jaké jsou vaše představy o lidském těle?

Takže bych pověděla o té irisdiagnostice. Spočívá v tom, že se podíváme lidem do očí a z lidských očí můžeme vidět lidský organismus jako organismus, který je nabitý všema informacemi. Oko je brána do duše a opravdu z něho můžeme vyčíst všechno ať se to týká hrubohmotného těla nebo i psychiky, protože tam je zobrazeno mnoho informací, ale je zapotřebí se dostat opravdu k energiím, protože je třeba vnímat ty energie, který z člověka vycházejí a z oka se dají vyčíst i informace týkající se jemnohmotného těla.

A to tělo tedy rozdělujete na hrubohmotné a jednohmotné.

Hrubohmotný to je naše fyzické tělo, které nám ukazuje naše harmonie jestli máme vše v pořádku, protože lidský organismus se velice snadno zanáší od dětství, protože jsme se trochu odklonili od přírody, protože třeba už rodiče nám často přinášejí nesprávné informace o tom co do těla kdy vkládat. Proto ten lidský organismus ztrácí tu správnou funkčnost, především právě tím systém a tak dochází k tomu, že organismus nedokáže správně zpracovávat stravu, kterou jíme. Nedokážeme správně zpracovávat látky, který jíme a nedokážeme správně zpracovávat energii, kterou máme zapotřebí v běžném životě. My pracujeme s irisdiagnostikou především, abychom lidem pomohli nastartovat základní endogenní imunitu, která lidem běžně chybí. A opravdu vidíme, že je to velký nedostatek a že si lidé škodí, protože mají nesprávné informace. Dneska je spousta komerčních informací ať už v televizi, ale i v knihách se vyskytují informace, které šálí lidi, protože každý organismus je naprostá originalita. Musíme vycházet z toho jak, který organismus dokáže pracovat a jak je zanešený a jaké disharmonie tam má od svých předků zakodované a to se netýká pouze disharmonie lidského těla hrubohmotného, ale i jednohmotného, protože tam právě máme zakodovány tu jednohmotnost takové ty vlastnosti, který si každý člověk přináší do vlnku od dětských krůčků a od našich předků v minulosti, ale to neznamená, že se to nedá zpracovat. Protože my víme, že touto metodou my můžeme léčit nejenom fyzické tělo a léčbu těch disharmonií, které tam jsou, ale i léčbu psychickou. To znamená i zbavování se negativních vlastností, které si člověk přinese do vlnku nebo si je nabalí během života.

Které negativní elementy přispívají k tvorbě nemoci?

Negativních elementů je veliké množství. Když to vezmeme z hrubohmotného těla je samozřejmě ta strava v nesprávné kombinaci jídel, nesprávná příprava jídel, nesprávný výběr jídel. O tom by se dalo mluvit opravdu dlouho, protože tam je největší problém člověka. Protože neví jak vkládat do svého těla potraviny. A co se týká jemnohmotných těl tam je to opravdu široké, protože každý organismus má několik jednohmotných těl a každé to jednohmotné tělo nám vlastně dokáže utvářet ochranu před něčím. A ta ochrana je specifická a pokud si člověk to jednohmotné tělo někde narušuje, právě třeba tou nesprávnou stravou. Tam to působí spoustu věcí jako jsou například záření. Záření z mobilů, televizorů, různých počítačů tam to má velký vliv na organismus. Pokud je člověk záření vystavován tak to velice škodí jeho organismu. Má tam vliv spousta dalších vlivů samozřejmě geopatogenní zóny, které prostupují, protože spodní proudy, které vedou podloží tak ovlivňují lidský organismus velice silně, protože člověk o nich nic neví, protože vnímá pouze to hrubohmotné. Člověk, který je hodně citlivý a vnímavý tak dokáže vnímat i negativní geopatogenní zóny, které jdou ze země například. Ale když člověk není dostatečně citlivý, protože člověk je odkloněn od té přírody. Proto by měli všichni lidé otevřít své oči a vnímat svět i své zdravotní problémy i z té jednohmotné stránky, aby si uvědomili energie, které člověka mohou ovlivňovat. Jsou energie které na ně působí od druhých lidí, ale také energie, které působí právě z toho zemského podloží. Jsou to i energie naše psychosomatické, které si člověk vytváří sám v hlavě, protože tím jaké máme myšlenky tak to se odráží na jeho organismu a na hrubohmotném těle, protože ty myšlenky, které máme jsou často negativní a to může způsobovat disharmonie v našem lidském těle.

Dá se říci, že každý zdravotní problém má vždycky souvislost s vlastností a psychikou.

Naopak pozitivní elementy, které přispívají k léčení.

Pozitivní elementy k těm se člověk dostává postupem času. Dokážeme lidem pomoci v té první fázi. Pomůžeme mu v odklonění negativity od něj. Podáme mu takové informace, které ho mohou dovést k větší harmonii větší citlivosti k větší vnímavosti a v podstatě k vyšším čistším energiím. Ale tu energii člověk musí člověk dostávat postupně to nejde naráz. Protože tím jak si člověk škodí po mnoha stránkách dá se říci, že s devadesáti sedmi procent jde člověk proti sobě v životě a neví o tom. Snažíme se lidem podávat informace, kde nejvíce si škodí. Protože u každého člověka je to jiné, každý člověk je originál. A každý je vystaven jiným vlivům, proto hledáme tyto vlivy pomocí irisdiagnostiky a pomáháme k tomu, aby lidé dostali informace a ten kdo je nastartovaný udělat nějaký krok ke svému nitru tak jsme v tom nápomocný, ale ne každý člověk může tu změnu na sobě udělat. Tam je zapotřebí, aby člověk udělal rozhodnutí by chtěl být vnímavější a citlivější, že mu nezáleží na materii a jiných elementech v životě, které mají běžní lidé. Že člověk chce být blíže sám k sobě blíže ke svému nitru takže naše cesta je cesta sebepoznávání. Kde nikoho nepopíráme o vlastní zkušenosti lidé na to musí přicházet sami. My jsme tady jen proto, abychom jim ukázali tu cestu kudy a jak, ale ta cesta je pro každého

svobodná jeho rozhodnutí je svobodné. My víme, že to funguje, že se lidé postupem času mohou dostávat k čistším informacím a čistším energiím a mohou začít naslouchat sami sobě uvnitř svého těla má každý skryté to dobro jak se říká. Tu pravou primární duši, když jí takle nazveme, která nám může dávat veškeré informace o všem. Stačí pouze naslouchat. To abychom mohli naslouchat musíme nejprve tu naši primární duši objevit, že jí musíme dát šanci, abychom jí mohli naslouchat. Když je člověk trpělivý snaží se o to, snaží se být hodně citlivý vnímavý a nepředsouvá materii, nepředsouvá druhé lidi sám před sebe ,nepředsouvá nic před to své zdraví .Tak se opravdu dostává k těm energiím stále více a více čistším .Může dojít ke své primární duši a dále ta cesta pokračuje a nikdy nekončí. Je to cesta ,která člověka vede k opravdovému zdraví i psychice kdy můžeme dostávat a pracovat s energiemi .Tím nechci říci, že bychom měli být léčitelé. Léčitelství z mého úhlu pohledu není to nejčistší co bychom pro člověka měli udělat ,protože mu tím ubíráme vlastní svobodnou víru sama sebe .Ubíráme mu tu možnost jeho vlastního růstu .Takže i když má člověk schopnost léčitele tak si myslím, že není správné to léčitelství provádět. Pokud má ten člověk možnosti se ke své privátní duši dostat.

Používáte byliny jakým způsobem jejich účinnost interpretujete?

My používáme produkty z hlívy ustříčné. Hlíva ustříčná je houba která vyrůstá v naší republice a tudíž pro ten náš mírný podnebný pás je naprosto přirozená pro naši potravu. Z ní se vyrábějí produkty, které jsou velice silné a účinné na imunitní systém organismu dokážou dodávat všechny potřebné látky, veškeré vitamíny skupiny B má v sobě C, K, minerály, stopové prvky, které dokážou lidský organismus tak silně posílit, že opravdu se dostává k těm čistším energiím. Je to jenom zapotřebí zkombinovat se správnou stravou a tím musí mít stravu naprosto přirozenou. Tam kde člověk žije tam je to pro něj nejpřirozenější .To co nám tady vyrůstá, co si sami dokážeme vyprodukovat v té sezoně. To je pro nás více prospěšné tak určitě nebudeme pojídat nějaké kusové plody, protože v té době nic nedozrává, takže maximálně jablka si můžeme dát. Protože zimní období je pro nás období kdy jíme brambory. Kdy máme maso na olivovém oleji, že jíme živočišné máslo a ne žádné tuky. Protože je to pro náš organismus něco naprosto nepřirozeného co ho může velmi negativně ovlivňovat a vytvářet ty disharmonie. Takže jíme stravu,,která je jednoduchá a přitom pestrá, nepříliš kombinovaná, aby ten náš organismus zvládl zpracovávat tuto stravu a aby se ty enzymy, které mu chybí, aby se pomalu začaly zpracovat. A tomu můžeme napomoci vodou před jídlem, ale pramenitou vodou, která pochází z hlubokých lesů naší země. To znamená Toma natura nám vychází velmi pozitivně, Bonakva, eventuálně Dobrá voda, jsou to vody, které mají velké množství vyrovnaných látek, které jsou pro náš organismus velice prospěšné a napomáhají k tomu, abychom nastartovali základní druh endogenních látek, ale především abychom vyčistili a detoxikovali organismus. Když k tomu správně přidáme tu vodu správně před jídlem tak je nám to hodně ku prospěchu naopak po jídle nikdy vodu nepít, abychom si nepoškozovali enzymy.

Co se týká ty hlívy tak dokáže opravdu vyřešit spoustu disharmonií v těle nejenom imunitní systém, dokáže vyčistit organismus dokáže výborně působit na srdeční a cévní systém, snižování cholesterolu, úpravu krevního tlaku a tak dále je toho ohromné množství.

Tak děkuji to je opravdu vyčerpávající informace.

9) Osobní rozhovor 30.března 2008 s paní Lékařkou

Jaké jsou vaše představy o lidském těle?

Každému orgánu v těle přísluší určitá emoce. Například játra těm přísluší emoce agresivity, výbušnost. Emocí ledviny je úzkost. Plic je smutek. Tak jako emoce ovlivňují činnost orgánů při poruše tak je samozřejmé, když je porucha orgánů tak se to projevuje určitou špatnou emocí. Třeba játra při viróze nebo borelioze tak ten člověk je strašně výbušný a agresivní.

A naopak člověk má v pořádku játra a když bude pořád vzteklej nebo vznětlivej. Tak v určité době dochází k bloku energie pod vlivem té špatné negativní emoce zablokuje energii jater. Dlouhodobá energetická blokáda vede k funkční poruše. Že začne třeba bolet v oblasti jater a žlučníku. A když bude pořád pokračovat v těch svých negativních emocích tak nakonec může začít mít jaterní problémy. Jaterní nemoci cirhózu nebo žlučníkový kameny. Tak například člověk, který je povahově způsobem výchovy ať už doma nebo od rodičů. Tak když on je dlouhodobě úzkostlivej tak může začít mít ledvinové problémy. Protože ta emoce se přenáší na ty ledviny. Nebo člověk, který má ledvinové problémy třeba už od narození vlivem toho, že maminky předávají ty problémy dětem. Pokud má maminka oslabené ledviny tak to dítě se narodí s oslabenými ledvinami. Tak to dítě od malinka může mít úzkosti. Když je takový člověk tak já musím pracovat s ledvinami a tak změním jeho úzkost. Chronická úzkost vyvolává problémy z ledvinami. Já nevím jestli vám to říkám dobře jestli vám to pomůže. A emocií plic je smutek.

Takže ty pozitivní síly?

Takže když já ucítím, že ten člověk má špatný játra, nemocný játra, protože je výbušnej. Tak já když začnu pracovat třeba s bylinami a pročistím mu játra a pročistím mu střeva. Nebo je ve viróze a pracuji s vlivem homeopatik nebo preparátů, tak já vidím, že zlepším funkci jater odblokují zablokovanou energii která tam je. Tím pádem ten člověk přestane být agresivní. Nebo když mám jenom výbušného člověka tak ho upozorním na to. Přestaňte být výbušný nebo budete mít za rok problémy s játry. Člověk, který je výbušný tak začne mít problémy s játry. Nebo co ještě. Jsou dominantní orgány a podružný orgány. Dominantní orgány to je například nemoci jater, je ta výbušnost. Plic je smutek. Sleziny pod ní spadá oblast žaludku a slinivky. Ta působí, že člověk, který moc přemýšlí a nedává sobě odpočinout tak si zatěžuje dráhu sleziny a žaludku. Například když máte problémy z žaludkem a pořád přemýšlíte. Když pořád přemýšlíte může se vám udělat energetická porucha v oblasti sleziny nebo žaludku. Nebo člověk který má problém v žaludku, tak určitě má problém s žaludkem jako člověk který si z něčeho dělá starosti. Furt přemýšlí tak se mu projeví problém ve slezině nebo žaludku.

Můžu se zeptat ta interpretace účinků bylin, ta funguje na jakým základě taky léčí ty psychosomatické obtíže?

Každá bylina má svoji rezonanci. Já třeba požívám kompletně byliny. Ty byliny jsou vytvořeny tak, aby rezonovaly na oblast jater a žlučníku. Ta bylina jednak čistí dělá očistu, ale jednak působí i rezonančně. Že pracuje jednak mechanicky, že pročistí ty játra, ale i rezonuje předává tu energii. Tím pádem, když pročistíme ty játra přestaneme být agresivní. Způsob čištění jater je různý. Bylinami, homeopatikama, velice důležitá je úprava stravy. Když je třeba takový ten intelektuál vegetarián oni lítají ve vzduchu. Jedí všechno co je takový jako cukr, pšenice a tak dále.

Kdežto vojáci proč jsou agresivní. Jedí maso a maso zvyšuje agresivitu. zatěžuje ty játra. Tak oni jsou takový zatažený, výbušný a zlostný .

Věříte v to, že se to tělo skládá z energií?

Určitě, tady je strašně moc energií kolem nás, negativních i pozitivních. Proto jsme strašně občas utahaní. Protože aniž chcete nebo nechcete přijímáme energii. Vy přijímáte mojí já přijímám vaši. Já pracuju hodně s pacientama a ty pacienty už poznáte ve dveřích. Když přijdou takhle, tak je to jaterní typ. Mají v sobě agresivitu. Oni to chtějí vyjádřit. A navíc než tu energii přijímáte. Víte třeba takový člověk aniž by vám něco udělal tak ho nemusíte. Von vám tu energii energií bere. Hrozně důležitý je tu svoji energii bránit. Nějakou tou ochranou, křišťály, kameny. Každá potrava má svoji energii, byliny mají svoji energii, kámen má svoji energii, člověk má svoji, má kolem sebe ty aury nebo co.

Tady měříte tu energii?

Jo to je přístroj, kde já můžu měřit jednotlivé akupunktorní body. A každý ten akupunktorní bod odpovídá nějaké částice , třeba vegetativní nervovému systému. Když je tam nějaká nerovnováha v tom akupunktorním bodě, tak se snažím vyrovnat tu nerovnováhu tím, že dám něco na bakterie na plísně. Tím pádem odstraníme ten energetický blok. Při dlouhodobé blokádě by mohly vzniknout funkční poruchy. Takže každá nemoc začíná na energetické úrovni. Základem jsou emoce každá emoce má svůj specifický vztah k určitému orgánu. Znáte pentagram .Každý orgán má pod sebou další orgány. Většinou se naruší ty orgány třeba pod játry. Játra jsou třeba vládci žlučníku. Když se naruší žlučník, tak když je to dlouhodobá blokáda tak to přejde do těch jater tak je to horší na léčbu.

Používáte český byliny?

Byliny český nejsou žádný. Oni se dovází. To jsou Evropský byliny, oni jsou z Balkánu. Jsou to přírodní byliny teď tam mají správnou rezonanci teď je tam ta energie je. Ty byliny potřebují sluníčko.

Co si myslíte, že vyvolává nemoc?

Ta homeopatie říká. Každý z nás se rodí s určitou dispozicí k nějakým nemocem. Toxiny se přenášejí od našich předků pět generací zpátky. To znamená, že nějakých pět generací. To znamená, že prapradědeček měl tuberkulózu tak v následujících generacích se rodí astmatici, alergici a zvýšená dispozice k zánětu, to jsou tak zvaný miazmata. To je známý, že se dědí tady to miazma. To je ta dispozice, s kterou nemůžete nic udělat. Ale vy když se dostanete k alternativnímu lékaři, můžete změnit způsob stravování. Když máte tuto dispozici, to je tak zvaná tuberkulínová dispozice. Tak ten člověk musí vyloučit třeba mléko, mléčné výrobky z krávy. Vytvořit se takový životní styl, aby ho ta dispozice negativně neovlivňovala. Jsou rodiny, které jsou třeba hodně rakovinový. To znamená, že on se s tou dispozicí narodí, ale nemusí se mu projevit. To musí záležet na životním stylu a jak pracuje s energiemi a těma orgánama.

Můžu se Vás zeptat, kdybych si Vás měl zaškatulkovat z čeho nejvíc vycházíte.?

Z homeopatie?

Podívejte se já jsem praktická lékařka dvanáct roků jsem dělala alternativní medicínu, potom elektro - akupunkturní vyšetření, dělala jsem homeopatii, dělala jsem s energií a dělala jsem čínskou medicínu. Já se na toho člověka dívám jako na komplex. Komu třeba nevyhovují byliny, potřebuje vyrovnat jiné látky. Četla jsem si ayurvédskou medicínu. Každý ten směr alternativní medicíny jde na toho člověka jinak. Každému vyhovuje něco jiného. Někdy potřebujete doplnit jídlo, někdy potřebujete snížit nějaký látky v těle, někdy pomůžete s bylinami a homeopatiky někdy se stravou a bylinami.

10) Osobní rozhovor 30.března 2008 s panem Vladimírem

Lékař provozující alternativní směry a cítí se být křesťanem

Jak by jste sám sebe charakterizoval?

Používám jak medicínu tak přírodní produkty. Začínal jsem akupunkturou, potom jsem cvičil jogu a potom jsem přidal fytoterapii a baňky.

Jaké jsou vaše názory na lidské tělo?

Lidské tělo obsahuje hmotu, která se podřizuje zákonitostem přírody. Podobně jako u rostlin a zvířat. Zákonitosti jsou stejné jako v přírodě působení je stejné. Navíc člověk má duši, duchovno. Duše a duchovno je dána jen člověku a člověk je nadán úžasnými schopnostmi. Považuji se za křesťana v tradici pravoslavné církve. Uznávám Ježíše Krista jako bohočlověka v tradici křesťanské církve.

Co pokládáte za pozitivní síly působící na zdraví člověka?

Nadevším je duchovní stav, člověk a psychika je nejdůležitější. Nemoc se nepodřizuje jen biologickým a fyzickým zákonům, ale existují i zákony v boží moci. Já vycházím z akupunktury byla na začátku všeho. Čínani mají teorie které vše vysvětlují, ale věda to dohání. Léky jsou postaveny také postaveny na často hypotetických předpokladech. Například předávkování léků představuje životní nebezpečí. Mladá fronta napsala, že v České republice umře 2000 lidí ročně na špatnou kombinaci léků.

Co pokládáte naopak za negativní síly působící na člověka?

Špatný psychický stav. Člověku se nedaří a vážně onemocní. Rozejde se s partnerem a může umřít do několika měsíců. Jsou známé i příklady z říše zvířat. Snad Rossewelt má náhrobek kde je pomník jeho psa, který nepřežil jeho smrt.

Jak interpretujete účinnost bylin?

Interpretace je popsána. Například penicilín je druh plísně. Farmaceutický průmysl kopíruje byliny. Moderní farmaceutický průmysl je používá také, znalosti bylinkářství. Jsem si vědom, že v přírodě je důležitá intuice, protože nejsme schopni pochopit všechno, ale můžeme to cítit. Lásku Kristovu nemůžeme vidět, ale musíme to cítit. Nechám se v životě vést intuicí a ta mně

ještě nikdy nezklamala. To znamená, že věřím v ochranu jako křesťan a že mně vede správným směrem. To že používám orientální bylikářství a evropskou homeopatii to považuju jako křesťan za jakýsi ekumenický směr, protože cítím povinnost lidem pomáhat. Mám silný sklon k vegetariánství a vycházím z etického vegetariánství. Chápu příhodu svatého Fratiška. Několik hladových mnichů nebylo schopno zabít jehně, aby se nasatili a jeden z nich řekl, že se cítí jako v království božím a byl přítom přítomen svatý Fratišek. Fytoterapii používám běžně a používám i čínskou fytoterapii vychází z tisíciletých zkušeností. Používám také český byliny.

;

